

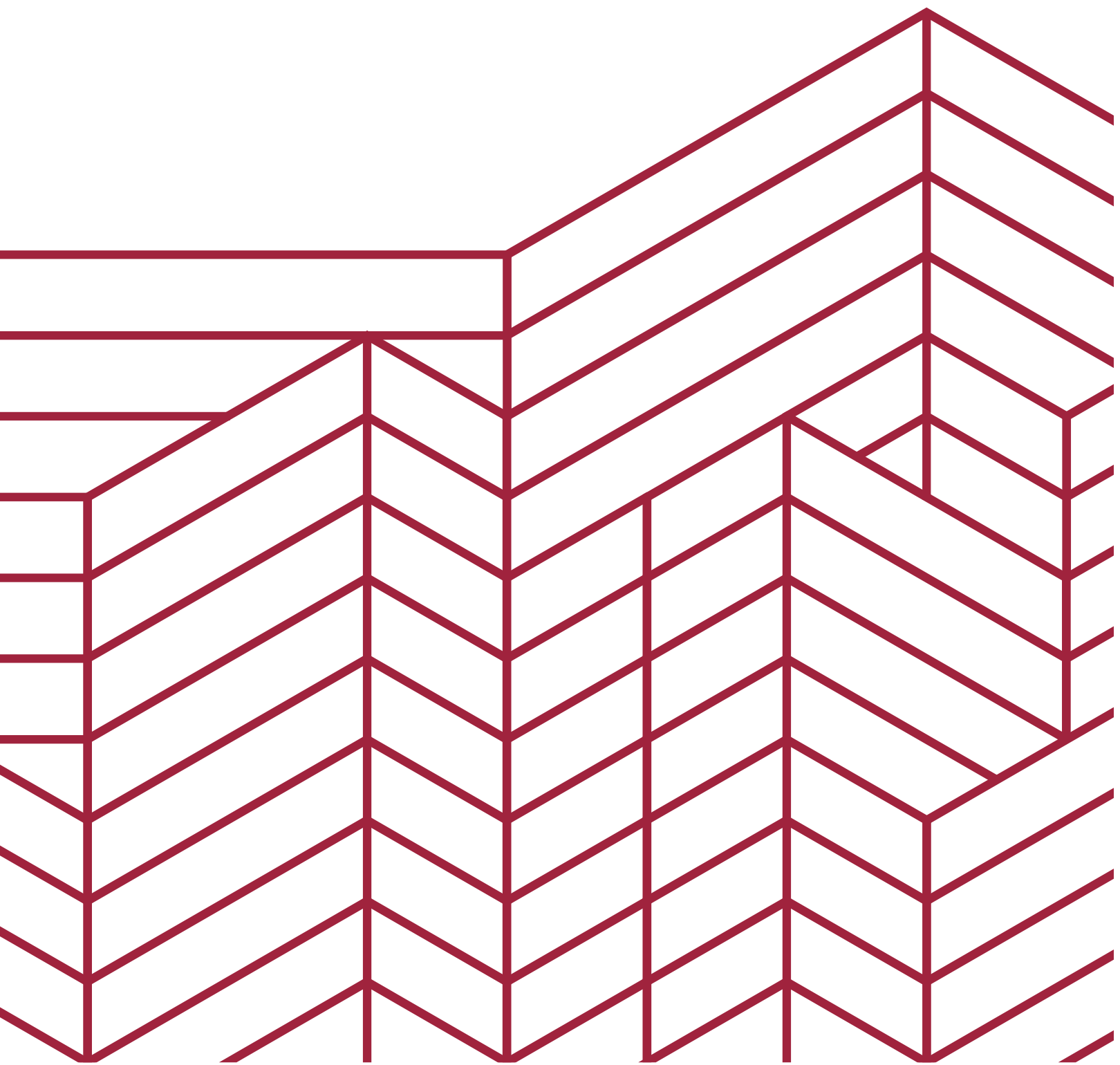
Sektörel İş Ahlakı Raporları 3

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI

Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar
ve Çözüm Önerileri

Ramazan Tiyek

İGIAD
TÜRKİYE İKTİSADİ GİRİŞİM VE İŞ AHLAKI DERNEĞİ
TURKISH ENTREPRENEURSHIP AND BUSINESS ETHICS ASSOCIATION

Sektörel İş Ahlakı Raporları 3

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI

Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar
ve Çözüm Önerileri

Ramazan Tiyek

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI

Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Bu rapor Doç. Dr. Ramazan Tiyek tarafından İGİAD için hazırlanmıştır.

ÖZET: İnşaat sektörü birçok iktisadi yapı ile ilişkili olması nedeniyle ülke ekonomileri açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Gayrimenkullerin uzun ömürlü olmaları beklentisi, planlama aşamalarının vizyoner bir şekilde oluşturulmasını ve usulüne uygun bir şekilde pratiğe geçirilmesini gerektirmektedir. İnşaat sektöründe iş ahlakı kavramı, tüm aktörler tarafından uyulması gereken davranışları ön plana çıkarmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de inşaat sektörü; çalışma ilişkileri, müteahhitlik uygulamaları, kamu-inşaat sektörü ve inşaat sektörü-çevre ilişkileri açısından değerlendirilmiştir. İnşaat sektöründe önemli bir yeri olan emek üzerinden rekabet üstünlüğü sağlama kaygısının güdülmesi; müteahhitlerin asgari standartları sağlama yerine birçok aşamada maliyet odaklı davranmayı önceliklendirmeleri; kamu otoriteleri tarafından yerine getirilmesi gereken denetim mekanizmalarının bazı durumlarda aksamaması ve sadece günümüzü değil geleceğimizi de etkileyecek çevresel sürdürülebilirliğin sağlanamaması gibi durumlar, inşaat sektöründe yaşanan önemli eksiklikler olarak dikkat çekmektedir. İş ahlakı açısından problemleri görülen unsurların iyileştirilmesi sadece inşaat sektörünü değil; ilişkili olduğu diğer sektörleri de olumlu düzeyde etkileyecektir. Ayrıca konut ve diğer yapıların barınma ve ticari işlevlerinin yanında, estetik kaygısı taşıyan ve vücut bulduğu toplumun değerlerini yansıtan bir anlayışla oluşturulması da önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İş ahlakı, inşaat sektörü, Türkiye’de inşaat sektörü, çalışma ilişkileri, müteahhitlik uygulamaları.

Atıf: Tiyek, R. (2022). *İnşaat sektöründe iş ahlakı: Farklı boyutlarıyla güncel sorunlar ve çözüm önerileri* (Sektörel İş Ahlakı Raporları No. 3). İstanbul: İGİAD.

Yayıma Hazırlayan : Mehtap Nur Öksüz

Tasarım : Seyfullah Bayram

© İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD), İstanbul 2022

Ramazan Tiyek, Lisans eğitimini 2004 yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim İletişimi ve Planlaması Bölümü ile İşletme bölümlerinde tamamladı. Yüksek Lisansını 2006 yılında Marmara Üniversitesi Human Resources Management and Development Bölümünde yaptı. Doktorasını Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Ana Bilim Dalında “Yıldırma Davranışlarının Belediye Çalışanları Tarafından Değerlendirilmesi” isimli çalışması ile 2011 yılında tamamladı. Kırklareli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünde Öğretim Üyesi olarak çalışan Tiyek’in Endüstri İlişkileri ve Sosyal Politika ile ilgili yayınları bulunmaktadır.

Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD), iş ahlakı ve girişimcilik alanlarında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur. İGİAD, girişimciliğin teşvik edilmesi ve iş ahlakının yaygınlaştırılması hususunda bilgilendirme, eğitim ve yayın faaliyetleriyle iş dünyasında ahlaki bir duyarlılık oluşturmayı amaçlamaktadır.

Topçular Mah. Maltepe Cad. Axis İstanbul Ofis B-2 Blok Kat: 4 No: 73-74 Eyüp, İstanbul | T: +90 212 544 96 00 | M: info@igiad.org.tr | W: igiad.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği’nin yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Raporla belirtilen görüşler yazara aittir ve Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği’ni bağlamaz.

İçindekiler

Takdim	4
Sunuş	5
Yönetici Özeti	6
Giriş	11
Türkiye'de İnşaat Sektörü	13
Türkiye'de İnşaat Sektöründe İş Ahlakı Tartışmaları	23
Araştırma Yöntemi	29
İnşaat Sektöründe İş Ahlakı	31
Sonuç ve Değerlendirme	62
Kaynakça	70

Takdim

Ayhan Karahan | İGİAD Yönetim Kurulu Başkanı

İGİAD, kurulduğu günden bu yana toplumda iş ahlakına dair farkındalığı arttırmak ve iş ahlakını geliştirmek için çalışmalarını sürdürüyor. İş hayatının içinde bir sivil toplum kuruluşu olarak küresel ve bölgesel düzeyde gelişmeleri takip ediyor; iş ahlakı ve girişimcilik odaklı temel ilke ve değerlerimizi korumanın ve geliştirmenin ancak çok yönlü bir çaba ile gerçekleşebileceğini biliyoruz. Bu doğrultuda İGİAD olarak teorik ve pratik çalışmaları desteklemeye ve uygulamaya devam ediyoruz.

İnşaat sektörü zincirleme olarak birçok alt sektörü etkiler ve bu vesileyle güçlü bir istihdam alanı oluşturur. Bu yönüyle ekonomimizin lokomotif sektörü olarak adlandırabileceğimiz inşaat sektöründe iş ahlakı meselesi çalışma ilişkileri, hukuk, kültür ve çevre gibi çok boyutlu bir alanda değerlendirilmelidir. Çalışma ilişkileri açısından kayıt dışılık, iş sağlığı ve güvenliği, nitelikli iş gücü kaynağı gibi konular ön plana çıkarken; iş süreçlerinde kamu-özel sektör ilişkisi, yolsuzluk ve rüşvet tehlikesini gündemimize getirir. Bir yandan kültürel bir temsil alanı olarak da değerlendirilebilecek bu alanda, şimdide dek acı sonuçlarını birden çok tecrübe ettiğimiz deprem tehdidi de sektörün ahlaki temeller üzerine inşa edilmesinin söz konusu insan hayatı üzerindeki etkilerini gözler önüne serer.

İş ahlakı, mevcut iş ilişkilerinin düzenlenmesi, potansiyel tehlikelerin tespiti ve iş ile ilişkili sorunların ustalıkla çözülmesi noktasında vazgeçilmez bir konumdur. Nitekim iş ahlakı, iş hayatına yalnızca birtakım engelleyici kural ve kaideler getirmekle kalmayıp yapılan işin sürdürülebilir olmasını ve ortak yararın en üst seviyeye taşınmasını hedefler. Bu noktada, küçük grupların merkezde olduğu inşaat sektörü iş süreçlerinde, gerek kurumsallaşmanın sağlanması gerekse sürdürülebilir iş ilişkileri vasıtasıyla işin kalitesinin artırılması için iş ahlakının benimsenmesi hayattır.

Ülkemizde inşaat sektörü günbegün gelişirken maatteessüf inşaat sektöründe iş ahlakı konusu gündemde aynı oranda yer etmemektedir. Konunun akademik ve sektörel boyutunu bir arada ele alan bu çalışmanın, literatüre sunduğu önemli katkının yanı sıra sektörle doğrudan veya dolaylı ilişki içerisinde olanlara, karar alıcı ve uygulayıcılara bütüncül bir perspektif sunacağına ve alanda yapılacak diğer çalışmalara önemli bir zemin teşkil edeceğine inanıyoruz.

Bu değerli çalışmanın hazırlanmasında büyük özveri gösteren Doç. Dr. Ramazan Tiyek'e, kıymetli katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Lütfi Sunar ve Doç. Dr. Taha Eğri'ye şükranlarımızı sunuyoruz. Çalışmanın, ülkemizin sosyal ve ekonomik yapısı içerisinde önemli bir yerde bulunan inşaat sektöründe iş ahlakının geliştirilmesine katkı sağlamasını yürekten temenni ediyoruz.

Sunuş

Doç. Dr. Ramazan Tiyek

İnşaat sektörü, yapısı itibariyle birçok sektörü doğrudan etkilemektedir. Ülkelerin ekonomik yapılarının değerlendirilmesinde inşaat sektörünün durumu bazen doğrudan bir gösterge olarak dikkat çekmektedir. İnşaat sektöründeki daralma ya da durgunluk ilişkili olduğu alanların çeşitliliği nedeniyle genel ekonomiyi doğrudan etkileyebilmektedir.

İnşaat sektöründe iş ahlakı denilince, inşaat işlerinin haksız kazanç sağlayacak şekilde yanlış yönlendirme ve yanıltma faaliyetlerini içermemesi, sosyal faydanın gözetilerek “ben yaptım oldu” anlayışından ziyade olması gerekenin yapılması yaklaşımının benimsenmesi anlaşılmaktadır. İnşaat sektöründe iş ahlakı, inşaat ruhsatı temin eden yerel yönetimin şahsi ya da kurumsal menfaat temin etmemesi, inşaatı yapan müteahhidin kamu yararını gözeterek projeye uygun davranması, inşaatçı çalışan usta ve çırakların liyakat ilkesi çerçevesinde işlerini yerine getirmeleri, nihai ürünün pazarlamasını yaparak satışını gerçekleştiren emlakçının müşterileri yanıltmaması ve daha fazla kazanma arzusu ile tabiata ve insan doğasına aykırı inşaatların yapılmaması şeklinde özetlenebilir.

İnşaat Sektöründe İş Ahlakı Raporu çalışması ile çıkar odaklı değil hak temelli çalışmanın hayata geçirilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği'nin (İGİAD) sorumluluğunda hazırlanan ve inşaat sektörünün güncel problemlerinin çözümüne katkı sağlayacağını düşündüğümüz araştırmaya değerlendirme ve önerileri ile katkılarını esirgemeyen Sayın Ayhan Karahan, Prof. Dr. Lütfi Sunar, Doç. Dr. Taha Eğri ve değerli görüşleri ile araştırmaya katkı sunan sektör temsilcilerine teşekkürlerimi sunarım.

Yönetici Özeti

İnşaat sektörü denilince akla ilk olarak konut inşaatları gelmektedir. Bununla birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli altyapı projeleri ile prestijli kamu yatırımları da doğrudan inşaat sektörü ile ilgili çalışmaları oluşturmaktadır. İlişkili olduğu sektörlerin çokluğu ve çeşitliliği inşaat sektörünün önemini daha da artırmaktadır. Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte Türkiye'de inşaat sektörünün gelişmesinde 1926 yılında kurulan Emlak ve Eytam Bankası önemli bir parametredir. Bu kapsamda Türkiye'nin ilk toplu konut projesi 434 konutlu Saraçoğlu (Namık Kemal) Mahallesi'nde 1944 yılında tamamlanmıştır. Dönem içerisinde ayrıca özel bir kanunla Maliye Bakanlığı'na memur konutlarının yaptırılması için yetki verilmiştir. 1954 yılında Tapu Kanunu'nda kat mülkiyeti hakkının tanınmasını sağlayan değişikliklerle, tek parselde konut yapımına imkân tanınmış ve maddi gücü yetersiz olan kişilerin konut sahibi olmaları kolaylaştırılmıştır. Bu durum sonraki yıllarda kırsal kesimlerden şehirlere göç edenlerin çarpık kentleşmeye neden olabilecek şekilde gecekondulaşmasının da önünü açmıştır. 1980 sonrası dönem ise konut üretiminde kooperatifçiliğin ve büyük sermaye gruplarının aktif olmaya başladığı dönemdir. Ayrıca 1984 yılında çıkarılan Toplu Konut İdaresi Kanunu ile kurulan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ile kamu sektörü doğ-

rudan toplu konut üretimi ve finansmanı sürecine dâhil olmuştur. Altyapı yatırımlarında ise Karayolları Genel Müdürlüğü ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü gibi kurumlar aktif bir şekilde yer almaya başlamışlardır. 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi sonrasında depreme dayanıklı konut üretimi, 2000'li yıllar sonrasında kentsel dönüşüm sürecini başlatmıştır. Bu dönemde TOKİ de önceki yıllarda olmadığı kadar aktif bir şekilde konut ve diğer yapı inşaatlarında (okul, üniversite, yurt, kütüphane, spor salonu, stadyum, cami, ticarethane vb.) yer almaya başlamıştır. 2007 yılında ipotekli konut finansman sisteminin yasalaşması ile düşük faiz oranları ile beraber konut kredilerinde artış yaşanmıştır. Şehir Hastaneleri, Avrasya Tüneli, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Osmangazi Köprüsü ve 1915 Çanakkale Köprüsü gibi prestijli mega projeler, 2000'li yıllar sonrasında Yap-İşlet-Devret Modeli ile yapılan diğer yapı inşaatlarıdır. Büyük ölçekli inşaat firmaları konut ve diğer yapıların inşasında daha baskın rol almaya başlamıştır.

İş ahlakı kısaca, yapılması uygun olan davranışın yerine getirilmesidir. İnşaat sektöründe iş ahlakı kavramı, çalışanların mağdur edilmeden emeklerinin karşılıklarını alması, müteahhit taşeron ilişkisinde haksız kazanç sağlayacak şekilde yanıltmanın olmaması, nihai tüketicinin kandırılmaması, kamu

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

otoritesi tarafından sektörün işleyişinde görülen aksaklıkların yasal düzenleme ve denetimlerle önlenmesi, sadece bugünü yaşayanların değil gelecek nesillerin de söz sahibi oldukları çevrenin korunması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yapılması uygun olan davranışların yerine getirilmesi şeklinde ifade edilebilir. Ticari bir faaliyet olan yapı inşaatları, sadece anlık ihtiyaçları karşılayan betonarme yapılar olarak görülmemeli, estetik kaygısı taşıyan bir medeniyet tasavvurunun dışa yansımaları olarak da değerlendirilmelidir.

İnşaat Sektöründe İş Ahlakı Raporu; çalışma ilişkileri, müteahhitlik uygulamaları, kamu-inşaat sektörü ve çevre ilişkileri açısından değerlendirilmiştir. Araştırma verileri literatür taraması ve sektör temsilcileri ile

yapılan birebir görüşmeler ile odak grup görüşmelerinden elde edilmiştir.

Çalışma ilişkileri açısından değerlendirildiğinde inşaat sektörü; çoğunluğu küçük ölçekli işletmelerden oluşan inşaat firmalarında kurumsallaşma sorununun yaşandığı, her bir aşamanın farklı uzmanlıklar gerektirmesi nedeniyle iş güvencesinin yeteri kadar sağlanamadığı, iş görenler tarafından genellikle son çare olarak tercih edilen bir sektör olmasından dolayı nitelikli iş gücü eksikliği ile birlikte kayıt dışı istihdamın olduğu, yapılan işlerin doğası gereği iş kazalarının sıklıkla meydana geldiği ve sendikal örgütlenmenin görece çok az olduğu bir iş koludur.

Çalışma ilişkileri bağlamında yaşanan problemlerin giderilmesinde aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir:

- Kurumsallaşmanın sağlanabilmesi için işveren ya da alt işverenlik yapacak firmaların faaliyette bulunduğu inşaat işinin tüm evrelerini (kalıp, sıva, boya-badana vb.) yapacak şekilde örgütlenebilmesi sağlanabilir.
 - İş Kanunu'nun iş güvencesi ile ilgili maddesinde en az 6 aylık çalışma süresi yerine işin bitirilme süresinin kendisi dikkate alınarak inşaat sektörüne özgü bir düzenleme yapılmalıdır.
 - İnşaat kalitesini doğrudan etkileyecek durumların ortadan kaldırılması için inşaat sektöründe çalışanların belirli standartlar çerçevesinde sertifikalandırılması gerekmektedir.
 - Mevcut durumdaki teknik personelin aynı anda birden fazla projede sorumluluk almasını sağlayan yasal düzenlemenin değiştirilmesi gerekmektedir.
 - İlgili paydaşlar tarafından bilinen kayıt dışı çalışma, çalışanların özlük haklarını koruyucu şekilde denetlenmeli ve bu uygulamaya devam eden müteahhitlerin ihalelere girişlerine sınırlamalar getirilmelidir.
 - Yabancı uyruklu da olsa Türk vatandaşı da olsa çalışanların çalışma koşullarında temel haklardan yoksun bırakılmaması için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın şikâyet hattının (ALO 170) aktif bir şekilde çalışması gerekmektedir.
 - İnşaat sektöründe emeklilik yaşı Madencilik sektöründe olduğu gibi daha erken yaşlarda olabilecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.
 - İşverenlerin kendi sorumluluklarını yerine getirmeleri halinde çalışanların da kendilerine aktarılan iş güvenliği tedbirlerine uygun hareket etmelerini sağlayıcı cezai yaptırımların geçerli olması gerekmektedir.
 - Çıkar çatışması yaşanmaması için İş Güvenliği Uzmanları'nın Bağımsız Yapı Denetim Firmaları'na benzer şekilde bağımsız bir statüde oluşturulması gerekmektedir.
 - İnşaat sektöründe meydana gelen uyuşmazlıklarda dava sürelerinin çalışanların özlük haklarını koruyacak şekilde iyileştirilmesi veya hızlı karar alınabilmesi için arabuluculuk sisteminin aktif bir şekilde kullanılmasının teşvik edilmesi gerekmektedir.
- İNŞAAT İŞLERİ BELİRLİ DÜZEYDE SERMAYE GEREKTİRMESİNDEN DOLAYI GENELLİKLE MÜTEAHHİTLER TARAFINDAN YERİNE GETİRİLMEKTEDİR. KAT YA DA ARSA KARŞILIĞI YAPILAN İŞLERDE YAŞANAN ANLAŞMAZLIKLAR YA DA TAHHÜTLERİN YERİNE GETİRİLEMEMESİ, MÜLKLERİN DEĞER DURUMUNUN KAMU OTORİTELERİNİ YANILTACAK ŞEKİLDE FARKLIlaştırılması, İNŞAATLARDA KULLANILAN MALZEMELERİN TAHHÜT EDİLENDEN FARKLI OLMASI, DENETİM MEKANİZMALARINI İLE İLGİLİ İYİLEŞTİRİCİ DÜZENLEMELERE RAĞMEN EKSIKLİKLERİN GİDERİLEMEMESİ VE FİNANSAL PİYASALARDA YAŞANABİLECEK KIRILGANLIKLAR NETİCESİNDE İNŞAATLARIN BITİRİLEMEMESİ MÜTEAHHİTLİK UYGULAMALARI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLEBİLECEK EKSIKLİKLER OLARAK DİKKAT ÇEKMEKTEDİR.
- Müteahhitlik uygulamaları açısından yaşanan problemlerin giderilmesinde aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir:
- İnşaat sektöründe kalite bilincinin oluşabilmesi için işveren konumundaki müteahhitlerin de belirli sertifika ve belgeleme işlemlerini usulüne uygun bir şekilde yerine getirmesi gerekmektedir.

- Alt işverenlik uygulamasına kolaylıkla başvurulabilmesini önlemek amacıyla belirli standartların oluşturulması gerekmektedir.
- Zaman kavramının öneminin her geçen gün artmaya başladığı günümüzde inşaat işlerinin birçoğunun ilgili kurum ve kuruluşlarla online yürütülebilmesi için gerekli altyapı çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Böylece bağış vb. adı altında yapılmak istenen suiistimaller de önlenecektir.
- Müteahhitlerin dış denetim mekanizmasına ihtiyaç duymaksızın kendilerinin inşaatlarını projelere uygun bir şekilde yürütmesi ve sonlandırması için hem finansal hem de idari açıdan kendi iç denetim sistemlerini oluşturmaları gerekmektedir.
- Yapı inşaatlarında tüketicileri yanıltıcı davranışlara getirilen cezai müeyyideler aktif bir şekilde uygulanmalıdır.
- Kayıt dışılığına neden olan mülklerin gerçek değerinin Tapu Daireleri ya da Yerel Yönetimler tarafından Değer Belirleme yöntemi ile belirlenmesi ve buna göre resmi olarak kayıt altına alınması gerekmektedir.
- İstanbul gibi büyük şehirlerde Yapı Denetim Firmaları ölçek büyüklüklerine göre sınıflandırılabilir ve denetim sahası Anadolu ve Avrupa gibi iki bölge şeklinde düzenlenebilir. Mevcut durum bu şekilde iyileştirilebileceği gibi genellikle banka kredisi kullanılarak yapılan inşaat işlerinin denetim işinin de bazı ülkelerde olduğu gibi bankalar tarafından yapılması sağlanabilir.

İhale şartlarının eksiksiz oluşturulması ve kentsel dönüşüm sürecinde kamu garantörlüğü talebinin olması kamu-inşaat sektörü ilişkisinde iş ahlakı açısından eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Yap-İşlet-Devret Modeli son yıllarda prestijli projelerde tercih edilen bir iş yapma şeklidir. Kamu kaynakları kullanılmadan özel sektör tarafından yapılan ve katlanılan maliyetlere karşılık özel sektör tarafından bir süreliğine işletilen projelerin tutarlarının döviz ile belirlenmesi özellikle piyasa dalgalanmalarında kamuya olan yükü artırmaktadır. Özerk olmakla birlikte aynı zamanda bir kamu kurumu olan yerel yönetimlerin de inşaat işlerinde aktif rolleri bulunmaktadır. İmar planlarının hayata geçirilmesindeki problemler ile iskân işlemlerinde uygulama birlikteliğinin sağlanamamış olması yerel yönetim birimleri açısından iyileştirilmesi gereken alanlardır.

Kamu-inşaat sektörü uygulamaları açısından yaşanan problemlerin giderilmesi için aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir:

- Gelişmekte olan ülke konumundan gelişmiş ülke konumuna geçilmek isteniyorsa kamu otoritelerinin imar affı gibi popülist politikalardan uzak durmaları gerekmektedir.
- Kamu otoritesinin inşaat sektöründe çalışanların bireysel ve toplu iş hukuku alanındaki kazanımlarını koruyucu mekanizmaları oluşturması gerekmektedir. Ayrıca tüketicilerin de mağdur olmasını engelleyici, onların kandırılmasına neden olabilecek uygulamaları önleyici sistemlerin geliştirilmesi gerekmektedir.
- Hem kira tutarının yüksek olması hem de kültürel olarak ev sahibi olmanın

önemli bir anlayış olarak değerlendirildiği ülkemizde bireylerin konut ihtiyacının sağlanmasına yönelik mevcut çalışmalar çeşitlendirilerek yerine getirilmelidir.

- Projelerin maliyetlendirme ve bunun vatandaşlara yansıtılmasına daha fazla özen gösterilmesi gerekmektedir. Özellikle otoyol ve köprü ücretlerinin daha makul seviyelerde belirlenmesi gerekmektedir.
- Kamu kaynaklarının verimli kullanılması için var olan denetim mekanizmasının sadece proje bitiş sürecinde değil işin birçok aşamasında daha sıkı çalışması gerekmektedir.
- Müteahhitler ile mülk sahipleri arasında uzlaşma sağlayıcı bir mekanizma olarak kamu otoritesinin aktif bir şekilde yer alması gerekmektedir.
- Kentsel dönüşüm uygulamaları sadece ömrünü tamamlamış yapıların yenilenmesi olarak değerlendirilmemeli her detayı ile birlikte insanların ihtiyaçlarını karşılayan yeni bir kent hayatını da kendi içinde barındırmalıdır.
- Özellikle büyükşehirlerde problem olmaya başlayan otopark sorunu ile ilgili müteahhitlerden otopark yapılamayan daire sayısı kadar otopark ücreti almalarının karşılığı olarak yerel yönetimlerin gerekli otoparkları temin etmesi gerekmektedir.
- Özerk olmakla birlikte aynı zamanda bir kamu kurumu olan yerel yönetimlerdeki inşaat faaliyetlerinde rant vb. olumsuz durumların ortadan kaldırılması için uygulama birlikteliğini sağlayacak düzenleme yapılması gerekmektedir.

İnşaat faaliyetlerinin sermaye gerektirmesi ve girişimcilerin en az maliyetle kar maksimizasyonu sağlamaya çalışmaları inşaat sektörü-çevre ilişkisinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bazı zamanlarda gerçekleştirilen imar afları da çevreyi olumsuz etkilemektedir. İnşa edilen yapıların en az 40-50 yıl varlığını koruduğu düşünüldüğünde güneş, rüzgâr, hava sirkülasyonu gibi doğal kaynaklar açısından doğru projelendirilmiş yapıların çevreye verebileceği zararlar daha büyük olmaktadır.

İnşaat sektörü-çevresi ilişkisi açısından yaşanan problemlerin giderilmesi için aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir:

- Yapılmış olan uzun vadeli imar planlarına kamu kurumları dâhil tüm kesimlerin uygun hareket etmesini sağlayıcı yasal düzenlemelerin sağlanması gerekmektedir.
- Yüksek binalar yerine yaşam alanlarının toplumun kültürel özellikleri ile uyumlu olacak şekilde tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir.
- Enerji savaşlarının yaşandığı günümüzde su, elektrik gibi kendi ihtiyacını karşılayabilen binaların inşa edilmesi çevre temizliği ve enerji tasarrufu açısından önemlidir.
- Çevresel sürdürülebilirlik açısından çevre dostu yapıların tüketiciler açısından da tercih edilebilmesi için teşvik edici araçların geliştirilmesi gerekmektedir.
- Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için Çevresel Etki Değerlendirme Raporu'na ek olarak Etik Değerlendirme Raporu'nun oluşturulması gerekmektedir.

Giriş

İnşaat sektörü özellikle gelişmekte olan ülkelerde altyapı yatırımları başta olmak üzere ekonomik gelişim açısından önemli bir yer tutmaktadır. Görünüş itibarıyla demir ve betondan ibaretmiş gibi gözükse de ard bağları nedeniyle birçok sektörü doğrudan etkilemektedir. Ülkelerin gelişimindeki rollerinden dolayı inşaat sektörünün pozitif yönlü bir seyir izlemesi gerekmektedir ki ekonominin daralma dönemlerinde konut gibi inşaat sektörünü teşvik edici uygulamaların yapılmasının temel sebebi bu durumla ilgilidir.

Türkiye’de inşaat sektörü, Cumhuriyet’in ilanından sonraki süreçte kamunun altyapı yatırımlarıyla birlikte hareketlilik yaşasa da 1980’li yıllarla birlikte gelişmeye başlamıştır. Sermaye sahipliğinin önemli bir yer tuttuğu inşaat işlerinde 2000’li yılların başlarındaki istikrarlı ekonomik yapı ve finansal piyasalardaki bireysel ve kurumsal düzeyde kredi kullanma araçlarında çeşitliliğinin sağlanması inşaat yatırımlarını hızlandırmıştır.

İnşaat sektöründe iş ahlakı kısaca yapılması gereken uygun davranışların yerine getirilmesi için kullanılmaktadır. Bireysel veya kurumsal menfaat temin etme yerine olması gereken davranışların yerine getirilmesidir. Ahlaki açıdan uygun davranışların önceliklendirilmesi sadece inşaat işlerinde değil iliş-

kili olduğu tüm sektörlerdeki çalışma ilişkilerini de olumlu düzeyde etkileyecektir.

Çalışmada ilk olarak inşaat sektörü ve iş ahlakı ile ilgili teorik bilgilere yer verilmiştir. Kavramsal açıklamalardan sonra çok geniş bir içeriğe sahip olan inşaat sektöründe iş ahlakı, 4 temel bölüm ile sınırlandırılarak incelenmiştir. İlk bölümde çalışma ilişkileri açısından inşaat sektöründe iş ahlakı değerlendirilmiştir. Çalışma ilişkileri açısından; nitelikli iş gücü eksikliği, çok sayıda işveren ya da alt işveren olmasından dolayı firmaların çalışan sayılarının az olması neticesinde yaşanan kurumsallaşma sorunları, kalite unsurlarının çok fazla ön planda olmamasından dolayı kayıt dışı çalışanların fazlalığı, alınan iş güvenliği tedbirlerinin yetersizliği ve çalışanların birbirlerine destek olmalarını sağlayan sendika gibi yapıların etrafındaki örgütlenme eksiklikleri dikkat çekmektedir.

İkinci bölümde müteahhitlik uygulamaları kapsamında inşaat sektöründe iş ahlakı üzerinde durulmuştur. İnşaat işlerini gerçekleştiren müteahhitlerin birçoğunun sektöre yatırım amaçlı giriş yapmaları nedeniyle yapılan faaliyetlerde derinlikli bilgiye sahip ol(a)ma-maları, müteahhitlerin finansal dalgalanmalardan etkilenerek yapı teslimi yapamaması sonucunda tüketicilerin mağdur olması, değişik dönemlerde çıkarılan imar affı vb. uy-

gulamalardan dolayı projeye aykırı yapıların inşası ve taahhüt edilen malzemeler yerine daha düşük kalitede başka malzemeleri kullanmaları gibi unsurlar iş ahlakı kapsamında değerlendirilebilecek unsurlardır.

Üçüncü bölümde kamu-inşaat sektörü ilişkisi değerlendirilmiştir. Özellikle depreme dayanıklı olmayan yapıların yenilenmesi amacıyla başlatılan kentsel dönüşüm sürecinde kamu gücünün konumunun tam olarak belli olmaması, uyuşmazlıklarda mahkeme sürecinin uzun sürmesi ve ihale kanunlarının ihtiyaca göre revize edilmesi gibi durumlar inşaat sektöründeki düzenleyici konumu itibarıyla kamunun sorumluluk alanı kapsamında değerlendirilebilir.

Dördüncü bölümde inşaat sektörü-çevre ilişkisi değerlendirilmiştir. İnşaat işlerinin çıktısı doğal olarak betonarme yapılardır. Sektörel gelişme ile birlikte kent merkezlerindeki yeşil alanların azalması son yıllarda eleştirilen konuların başında gelmektedir. Çevre konusu

sadece yeşil alanların çoğaltılması olmayıp doğal alanların yaşatılması anlamına da gelmektedir. 1984 yılında kurulmasına rağmen 2000'li yılların başından itibaren aktif bir şekilde konut üretiminde yer almaya başlayan TOKİ'nin yapmış olduğu projelerle birlikte yüksek katlı binalar çoğalmakta, başta çocuk oyun ve park alanları olmak üzere yeşil alanların azaldığı iddia edilmektedir. Çarpık şehirleşme olarak da isimlendirilebilecek bu durum beraberinde sosyal, kültürel ve ekonomik alanda bazı sorunları getirmektedir. Kültürel olarak paylaşılan değerler dikkate alınmadan inşa edilen yapıların tüketicilere sunduğu kültürel öğeler eski değerlerin yerini almaya başlayacaktır. Dikey mimariden yatay mimariye geçilmesiyle oluşacak maliyet yüksekliği nedeniyle belirli ölçekteki yapılardan başlamak üzere güneş enerjisi ve yağmur suları gibi doğal kaynakların kullanımına imkân sağlayacak projelere geçilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de İnşaat Sektörü

İklim, doğa ve diğer canlıların muhtemel tehlikelerine karşı insanın kendisini koruma içgüdüğü ile hareket etmesi neticesinde temel ihtiyaçlardan birisi haline gelen barınma ihtiyacının sağlanması sürecinde ortaya çıkan inşaat sektörünün diğer sektörlerle ilişkisi birçok ekonomik yapıyı doğrudan etkilemektedir (Komşuoğlu Yılmaz, 2018, s. 30; Güneş, 1990, s. 1). İlişkili olduğu sektörel yapıların çeşitliliği nedeniyle inşaat sektöründe meydana gelen bir daralma genel olarak tüm ekonomiyi olumsuz etkilerken pozitif anlamda oluşan iyimser durum da olumlu olarak tüm ekonomiyi etkilemektedir. Bu durum inşaat sektörünün ekonominin lokomotifini olarak isimlendirilmesine neden olmuştur (Uzunkaya, 2013, s. 3). Örneğin ülke ekonomisinin kalkınması için gerekli olan fabrikaların yapılması, nüfusun artmasıyla birlikte konut ihtiyacının ortaya çıkması ve ekonominin iyileşmesiyle ticari bina inşaatlarının gerçekleştirilecek olması sektörü doğrudan etkileyen durumlara karşılık gelmektedir (Güneş, 1990, s. 1-2). Bu tür hizmetlerin yerine getirilmesinde çok sayıda alt sektör ve uzmanlık alanı ile insan kaynağına ihtiyaç bulunmaktadır (Özorhon, 2012, s. 17). İnşaat işleri menkul ve gayrimenkul olmak üzere iki değişik türde gerçekleşmektedir. İnşaa edenin mülkü olan menkul inşaatlar, temelli kalmak amacıyla yapılmayan, külü-

be, baraka gibi birilerinin arsalarına yapılan, tapu sicile kaydı yapılmayan hafif inşaatlardır. Gayrimenkul inşaatlar ise, belirli bir arazi ya da arsa üzerine sürekli kalmaları suretiyle yapılan inşaatlardır. İnşaat yapıları gerekli uzmanlık ve teknik nedenlerle birlikte sahip olduğu özellikleri itibarıyla üç ayrı tür olarak değerlendirilmektedir (Adiloğlu, 2006, s. 5):

1. Konutlar: ev, apartman vb.
2. Ticari, sınai, sosyal ve kültürel yapılar: iş yeri, fabrika binası ve ek tesisleri, otel, hastane, okul, spor tesisleri, dini yapılar vb.
3. Özel uzmanlık isteyen inşaatlar: yol, köprü, baraj, liman, havaalanı vb.

Türkiye’de İnşaat Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve Güncel Durumu

İnşaat sektörü genellikle konut inşaatı ile özdeşleşmiştir. Türkiye’de konut gelişimi dört farklı dönem olarak değerlendirilebilir. Bunlar genel hatları ile kuruluş dönemi konut sorunu ve politikaları (1923-1950), iş gücünün kentleştiği ve gecekondulaşmanın yaygınlaştığı dönem (1950-1980), kooperatifleşme ve büyük sermayenin konut piyasasına girdiği dönem (1980-2002) ve kentsel dönüşüm ve devletin TOKİ kanalıyla aktif olarak konut

piyasasına girdiği dönem (2002 sonrası) şeklinde sınıflandırılabilir (Tunç, 2020, s. 63).

1923-1950 Arası Dönem: Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşaat ve konut inşaatı sektörü ekonomik gelişmelere paralel bir şekilde çok gelişmiş durumda değildi. Devletin iktisadi kaynaklarının sınırlı olması ve sanayi, eğitim, sağlık ve demiryolları gibi sektörler öncelik olarak yatırım kararının alınması konut inşaatını bu dönemde ikincil öneme sahip bir duruma getirmiştir. Şehir nüfus artış hızının yavaş olması ve şehir nüfusunun hızlı artmaması inşaat sektörünün büyümesini engellemiştir. Altyapının yetersiz olduğu yıllarda Ankara'nın başkent olması, bayındırlık işlerinin de burada yaygınlaşmasında önemli bir kriter olmuştur. Bu bağlamda 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası kurulurken Maliye Bakanlığı'na da memur konutlarının yaptırılması için yetki veren özel bir kanun çıkartılmıştır. Emlak ve Eytam Bankası'nın başarılı bir faaliyeti, 1944 yılında tamamlanan ve Türkiye'nin ilk toplu konut projesi olan 434 konutlu Saraçoğlu (Namık Kemal) Mahallesi'dir. Ayrıca bu dönemin ilk yıllarında, Ankara Belediyesi'ne verilen kanuni yetkiler çerçevesinde Yenışehir (Kızılay tarafları) civarında 300 kadar ev yapılmıştır. İnşaat sektörünün çok fazla gelişim gösteremediği dönem içerisinde 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelere ucuz konut yapmak veya bina yapmak isteyenlere arazi satmak gibi görevler verilerek konut ihtiyacının yerel makamlar tarafından karşılanması amaçlansa da belediyeler o dönemki koşullar itibarıyla ancak temel yerel hizmetleri yerine getirebilmişlerdir (Tunç, 2020, s. 63-64; EBSO, 2010, s. 1).

1950-1980 Arası Dönem: Kırsal kesimlerden kentlere göç edenlerle birlikte konut

sorunu önceki dönemlere göre daha çok hissedilir hale gelmeye başlamıştır. Şehre göç eden dar gelirlili hane halkları, konut ihtiyaçlarını kamuya ait toprakları, ormanlık alanları ve vakıf arazilerini yasal olmayan yollarla işgal ederek yapmış oldukları gecekondular ile çözmeye çalışmışlardır. Ayrıca, 1954 yılında Tapu Kanunu'nda yapılan değişiklik ile kat mülkiyeti hakkının tanınması tek parselde ev yapmaya maddi imkânı el vermeyen orta düzey gelire sahip sınıfın konut sahibi olmasını kolaylaştırmıştır. Gecekondular ve kat mülkiyeti hakkı tanınmasına ek olarak "İşçi Sigortaları Kurumu", "Devlet Demiryolları İşçileri Emekli Sandığı", "Askeri Fabrikalar Emekli ve Yardım Sandığı", "Ordu Yardımlaşma Kurumu" gibi bazı sosyal güvenlik kurumlarının verdikleri konut kredileri ile üyelerini konut sahibi yapmaları inşaat sektörünün gelişiminde önemli rol oynamıştır. Bu dönemde Amerikan hükümeti tarafından gerçekleştirilen "Marshall Planı" destekleri de inşaat sektörünün gelişmesine neden olmuştur. Diğer yandan Kıbrıs Barış Hareketi ile getirilen ambargolar genel olarak ekonomiyi özelde ise inşaat sektörünü olumsuz etkilemiştir. 1950'lerde sadece İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyükşehirlerin sorunu olan gecekondulaşma, günümüzde neredeyse tüm kentlerde sorun olmaya başlamıştır. Genellikle seçim öncesi yaygın bir şekilde yapılan gecekondular, 1980 yılından sonra çıkarılan imar affı yasaları ile meşru hale getirilmiştir (Çakır, 2011, s. 211-221; Özorhon, 2012, s. 28-30).

1980-2002 Arası Dönem: 1980 sonrası dönemde konut piyasasında öne çıkan iki önemli olgudan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, konut üretim sektörüne küçük ölçekli yapsatçıların yanında kooperatiflerin ve büyük sermaye gruplarının girmesidir.

Diğeri ise 1981 yılında çıkartılan ve 1984'te revize edilen Toplu Konut Kanunu ile Toplu Konut İdaresi (TOKİ) vasıtasıyla kamunun doğrudan toplu konut üretimi ve finansmanı sürecine dâhil olmasıdır. Kooperatiflerin ve kooperatif birliklerinin TOKİ tarafından desteklenmesi, bunların konut üretimindeki rolünü belirgin olarak artırmıştır. Gelişmekte olan bir ülke özelliği taşıyan Türkiye, Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü gibi büyük yatırımcı kurumları ile altyapı yatırımları gerçekleştirmiştir. Devletin özelleştirmelerle birlikte küçülmeye başladığı bu dönemde büyük çaptaki birçok inşaat yatırımı ihale yöntemi ile taşeron firmalara yaptırılmıştır. Ülke genelindeki altyapı yatırımları inşaat sektörünün uzmanlık alanlarını da etkilemiştir. 1990'lı yıllarda Ortadoğu ve Asya'daki siyasi belirsizlikler ile ekonomik krizler genel olarak inşaat sektörünün durgunluk yaşamasına neden olmuştur (Uzunkaya, 2013, s. 47-48; Tunç, 2020, s. 68; Özorhon, 2012, s. 28-30).

2002 Sonrası Dönem: 2001 yılında meydana gelen ekonomik kriz tüm ekonomik yapıyı olduğu gibi inşaat sektörünü de olumsuz etkilemiş olsa da bu durum çok uzun sürmemiştir. Son yılları da içine alan 2002 yılı sonrası inşaat sektörünün belirgin özellikleri şu şekildedir (Tunç, 2020, s. 68; Özorhon, 2012, s. 28-30):

- 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi sonrası ortaya çıkan riskli konut stokunun yıkılarak depreme dayanıklı konut stoku oluşturma gerekliliği ve kentsel dönüşüm programı,
- Önceki dönemlere göre düşük faiz oranları ile beraber konut kredilerinde görülen büyük artış ve 2007 yılında ipotekli

konut finansman sisteminin (mortgage) yasalaşması,

- 2002 sonrası kurulan hükümetlerin ekonomi programlarında inşaat sektörünün öne çıkması ve verilen olağanüstü yetkiler sonucu TOKİ'nin yeniden canlandırılıp inşaat sektöründe çok önemli bir rol oynaması,
- Büyük inşaat firmalarının konut ve inşaat piyasasında giderek daha baskın rol oynaması.

1984 yılında Toplu Konut Kanunu ile kurulan Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) 2000'li yıllar sonrasında çok daha fazla inşaat faaliyeti gerçekleştirmiştir. 2002 yılına kadar 43.145 konutu tamamlamış olan TOKİ, 2021 yılına kadar 717.154'ü Sosyal Konut olmak üzere toplam 837.572 konut üretiminde bulunmuştur. Bunun yanında okul (1.055), üniversite (19), spor salonu (993), kütüphane (42), yurt, pansiyon (189), kamu hizmet binaları (198), hastane (266), sağlık ocağı (96), ticaret merkezi (928), cami (704), stadyum (19) ile birlikte değişik sosyal donatı alanları inşaatlarını gerçekleştirmiştir (TOKİ, 2018).

İnşaat sektörü sadece konut ve yapı inşaatından ibaret değildir. 1950 yılında kurulan Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 1985 yılında otoyollar, 2003 yılında bölünmüş yollar ve 2013 yılından itibaren ise akıllı yolları ve Yap-İşlet-Devret Modeliyle gerçekleştirilen büyük projeleri önemli dönüm noktalarını oluşturmaktadır. 2000 yılında 1.774 km otoyol, 31.397 km devlet yolu, 29.693 km il yolu olmak üzere toplam 62.864 km yol açılış bulurken bunlara ek olarak 1973 yılında açılış gerçekleştirilen 15 Temmuz Şehitler Köprüsü (Boğaziçi) ve 1988 yılında açılan Fatih Sultan

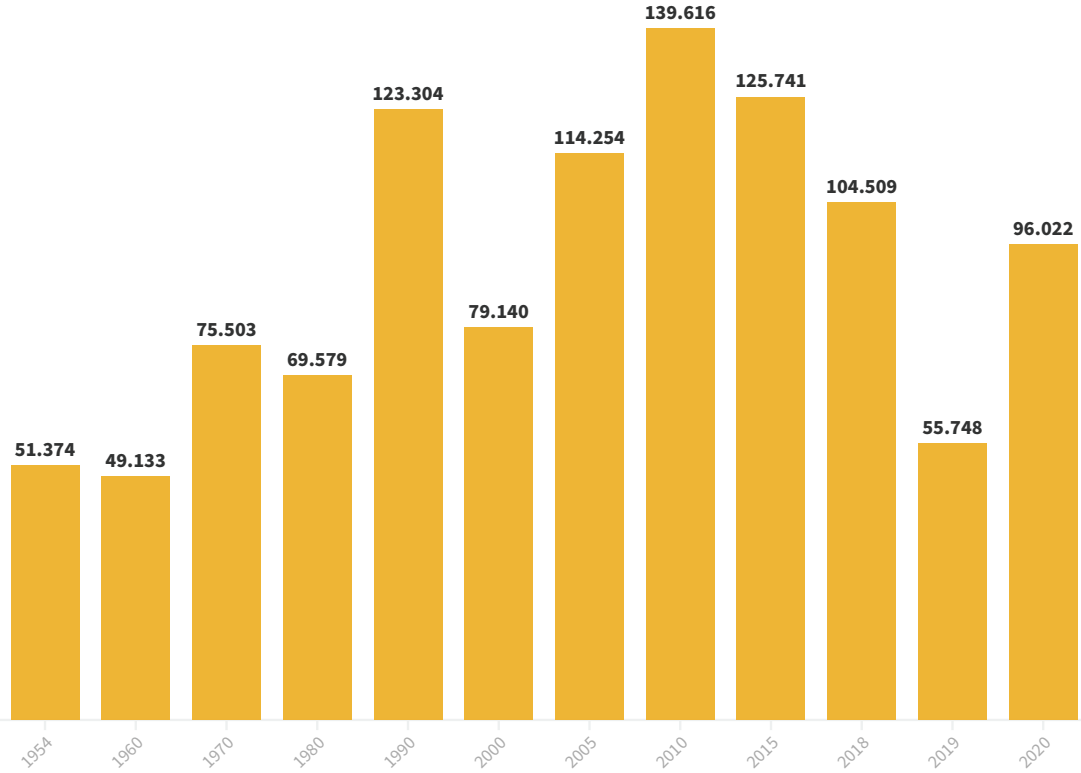
Mehmet Köprüsü büyük ölçekli projelerden-
dir (KGM, t.y.).

2000 ve sonraki yıllarda ise otoyolların bir-
çoğu bölünmüş yollara dönüştürülmüştür.
2003 yılından itibaren 21.115 km bölünmüş
yol yapılmıştır. Ayrıca yapımı yıllar süren
Bolu Dağı Tüneli ve otoyolu 2007 yılında,
Avrasya Tüneli ile Osmangazi ve Yavuz Sul-
tan Selim Köprüleri 2016 yılında, Ovit Tüne-
li 2018 yılında, İstanbul-İzmir Otoyolu 2019
yılında, Menemen-İzmir-Çandarlı Otoyolu,
Ankara-Niğde Otoyolu ve bir kısmı bitirile-
rek açılan Kuzey Marmara Otoyolu 2020 yı-
lında açılan, yol inşaatında gerçekleştirilen
büyük projeler olarak yer almaktadır (KGM,
t.y.).

İnşaat Sektörü ile İlgili Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

İnşaat sektörünün dinamik yapısını yapı ruhsatı belgelerinin sayısı göstermektedir. İnşaatın başlayabilmesi için onay belgesi olarak da değerlendirilen yapı ruhsatı bilgileri sektörün zaman içindeki gelişim seyrinin görülmesine önemli katkı sunmaktadır.

Grafik 1'de de görüldüğü üzere yapı ruhsatı sayısının yıllar itibariyle farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Ekonominin genel olarak olumlu bir seyrinde olduğu 1990, 2005, 2010 ve 2015 yılları yapı ruhsatı sayılarının da fazla olduğu zaman dilimlerine karşılık gelmektedir.

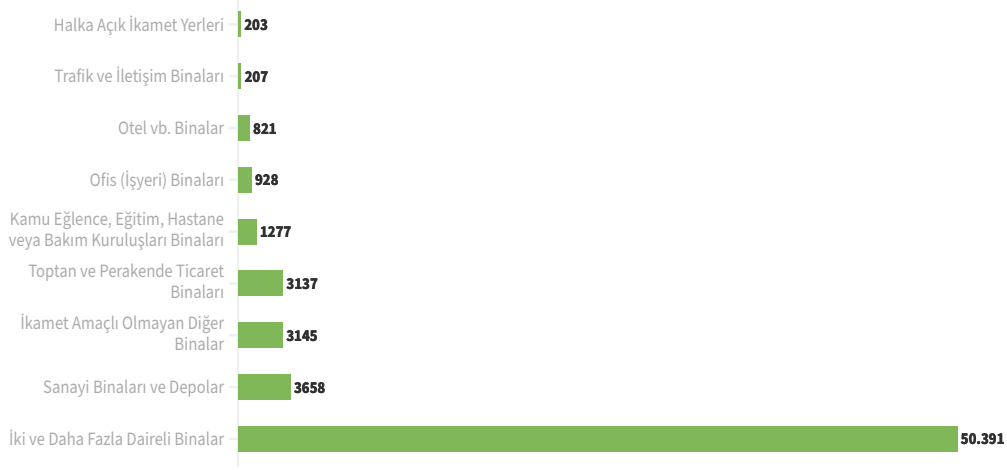

Grafik 1. Yapı Ruhsatı Bilgileri

Kaynak: TÜİK, Yapı İzin İstatistikleri*

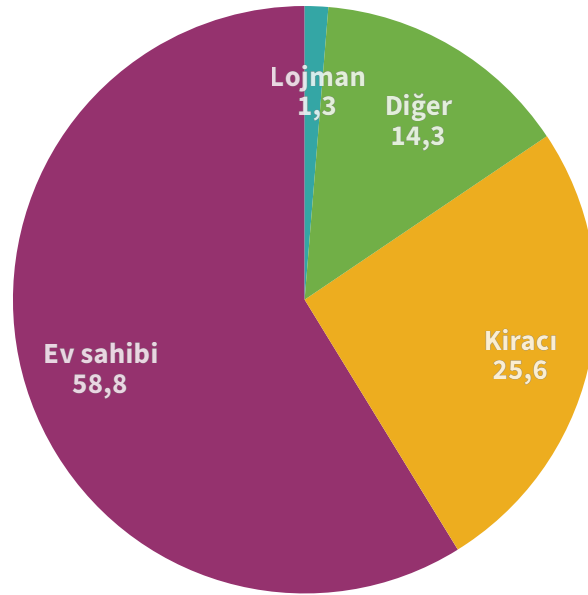
*TÜİK verilerine göre 2019 ve 2020 yılı bilgileri geçicidir.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Grafik 2. 2020 Yılı Kullanım Amacına Göre Yapı Ruhsatı Bilgileri

Kaynak: TÜİK, Yapı İzin İstatistikleri

Grafik 3. 2019 Yılı Oturulan Konutun Mülkiyet Durumu

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Aile, 2020

Yapı ruhsatları genel olarak konut inşaatları için kullanılmaktadır. Bununla birlikte Grafik 2'de 2020 yılı yapı ruhsatı bilgilerinin kullanım amacına göre sınıflandırılması yer almaktadır.

Grafikten de anlaşıldığı üzere kullanım amacı açısından ağırlıklı olarak (%86,07) bina inşaatının yapıldığı görülmektedir. 2020 yılında yapılan inşaatların %52,48'i iki ve daha fazla daireli bina; %33,59'u ise bina inşaatından oluşmaktadır.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

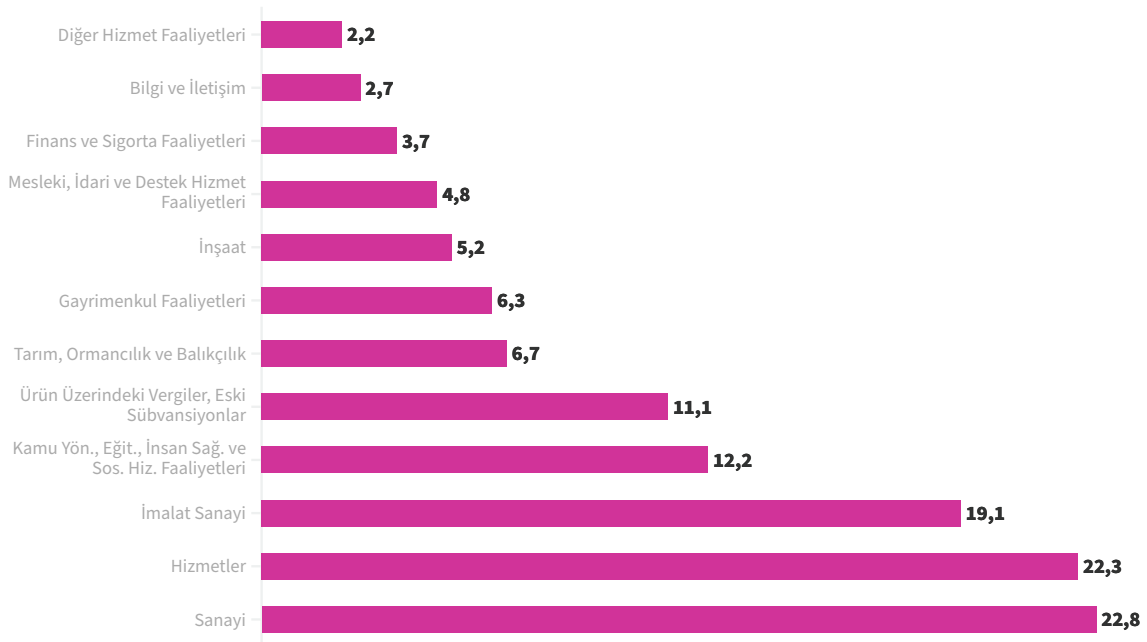
İnşa edilen yapılar genellikle ikamet etmek amacıyla kullanılmaktadır. 2019 yılı verilerine göre Türkiye’de oturan konutun mülkiyet durumu Grafik 3’te yer almaktadır.

Son yılların konut mülkiyet durumu ile ilgili verilerin yer aldığı Grafik 3’te de görüldüğü üzere tüketicilerin ağırlıklı olarak ev sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Yapı ruhsatı sayısı bilgilerine göre inşaat sektöründe yapılan yeni bina ya da konutlar olmasına rağmen konutlardaki mülkiyet durumunda yıllar itibariyle ciddi bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

İnşaat Sektörü-Ekonomik Büyüme İlişkisi

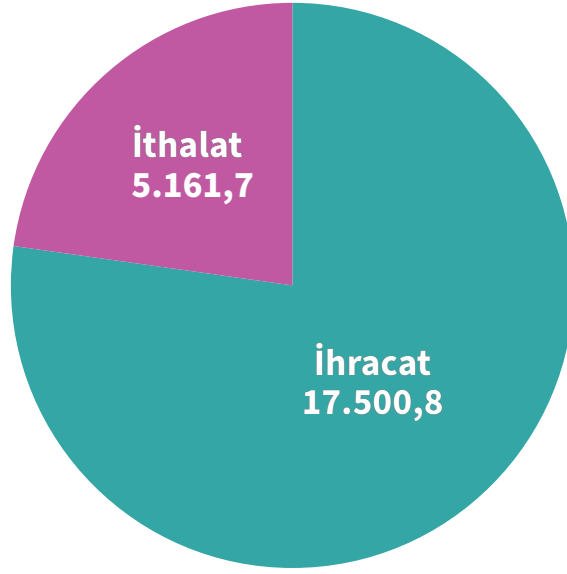
İnşaat sektöründe yapılan faaliyetlerin birden fazla sektörel yapıyla olan ilişkisinden dolayı birçok sektör doğrudan etkilenmektedir. Özellikle ekonominin gelişme dönemlerinde artan altyapı yatırımları inşaat faaliyet-

lerini de hızlandırmaktadır. Öyle ki yaklaşık 200 sektörü doğrudan etkilemesi nedeniyle ekonomik durgunluk dönemlerinde hükümetler krizden çıkış yollarından birisi olarak inşaat faaliyetlerini teşvik etmeyi tercih etmektedirler. İnşaat sektöründeki yatırımların durgunlaşması diğer sektörlerde de hareketliliğin azalmasına neden olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde birçok alanda yapılması gereken altyapı yatırımları ile inşaat sektörünün gayrisafi millî hasıla içerisinde payı artarken, gelişmiş ülkelerde gayrisafi millî hasıla içerisinde daha düşük oranlarda yer almaktadır (Güneş, 1990, s. 1; Gül ve Çakaloğlu, 2017, s. 131; Öcal ve diğ., 2007, s. 385). Türkiye İstatistik Kurumu tarafından açıklanan 2020 yılı verilerinde sadece inşaat sektörünün gayrisafi yurt içi hasıla içindeki payı %5,2’dir. Bununla birlikte inşaat sektörü yapısı itibariyle diğer birçok sektörü de doğrudan etkilemektedir.

Grafik 4. 2020 Yılı İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYİH Verileri (%)

Kaynak: TÜİK, Yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2020

Grafik 5. 2019 Yılı Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, İnşaat Malzemeleri Sektör Raporu, 2020

İnşaat Sektörünün İhracat ve İthalata Etkisi

Özellikle son yıllarda gerçekleştirilen altyapı yatırımları ile birlikte inşaat sektörünün gayrisafi millî hâsıla içerisindeki payı artmaya başlamıştır. Yapı inşaatları ile birlikte inşaat faaliyetlerinde kullanılan inşaat malzemeleri de üretilmektedir. Özellikle çimento, inşaat demiri, demir-çelik inşaat aksamı ve ürünleri, plastik ve alüminyum inşaat malzemeleri, seramik, cam, boya, mermer, kablolar, elektrik malzemeleri ve ısıtma-soğutma cihazları vb. ürünler hem iç talebi karşılamakta hem de ihracat içerisinde önemli bir duruma karşılık gelmektedir. Ticaret Bakanlığı verilerine göre inşaat sektörü malzemelerinde ihracatın ithalata oranla (% 77) daha yüksek seviyede gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin inşaat sektöründe uluslararası düzeyde belli bir rekabet potansiyeline ulaştığını göstermektedir.

Türk İnşaat Sektörünün Uluslararası Konumu

Altyapı yatırımlarında kazandığı tecrübe ile Türk inşaat sektörü uluslararası rekabet edebilirlikte önemli bir konumda yer almaktadır. Ulusal tecrübelerin uluslararası piyasada karşılık bulmasıyla birlikte Türk inşaat sektörünün bazı durumlarda kalite anlayışından ziyade ayakta kalma kaygısı ile hareket etmesi eleştirilen bir durum olarak değerlendirilmektedir (Uzunkaya, 2013, s. 50).

Tablo 1'de de görüldüğü üzere Türk İnşaat Firmaları uluslararası yatırımlarını coğrafi olarak daha yakın konumda olan Rusya Federasyonu ve Körfez ülkelerine yoğunlaştırmışlardır.

Uluslararası yatırımları bulunan büyük ölçekli inşaat firmalarına bakıldığında (Tablo 2) Türkiye'nin Çin'den sonra dünyada ikinci sırada olduğu görülmektedir.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI
Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Tablo 1. Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerinde İlk 10 Ülke (2019-2020)

2019					2020				
No	Ülkeler	Proje Sayısı	Tutarı (Milyon \$)	Payı (%)	No	Ülkeler	Proje Sayısı	Tutarı (Milyon \$)	Payı (%)
1	Rusya Fed.	58	5.840	29,6	1	Rusya Fed.	54	4.585	31,9
2	Irak	28	1.457	7,4	2	Kuveyt	4	841	5,8
3	Katar	10	1.317	6,7	3	Romanya	7	743	5,2
4	Özbekistan	42	1.138	5,8	4	Ukrayna	9	703	4,9
5	Kazakistan	6	880	4,5	5	Hollanda	15	696	4,8
6	Türkmenistan	26	815	4,1	6	Katar	6	566	3,9
7	ABD	6	786	4	7	Özbekistan	13	528	3,7
8	S. Arabistan	11	559	2,8	8	Kazakistan	4	458	3,2
9	Azerbaycan	17	556	2,8	9	Hırvatistan	2	453	3,2
10	Kuveyt	7	509	2,6	10	Senegal	2	401	2,8
Genel Toplam		515	19.720	100	Genel Toplam		299	14.393	100

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, TMB Dünya Türkiye İnşaat Sektörü Raporu, Ocak 2021

Tablo 2. 250 Büyük Müteahhit Firma İçinde Ülkeler

No	Ülkeler	2015	2016	2017	2018
1	Çin	65	65	60	76
2	Türkiye	40	46	46	44
3	ABD	38	43	36	37
4	İtalya	15	14	11	12
5	Güney Kore	13	11	11	12
6	Japonya	14	13	14	11
7	İspanya	11	11	11	9
8	Hindistan	4	5	6	4
9	Almanya	4	2	4	4
10	Avustralya	3	4	4	4
11	Diğer	44	37	38	37
Toplam		250	250	250	250

Kaynak: IMSAD, Yapı Sektörü Raporu, 2019, s. 26-27.

İnşaat Sektöründe İstihdam

İnşaat sektörünün birçok sektör ile ilişkili olması, istihdama etkisinin de dolaylı olarak var olan kişi ya da oransal çıkarımlardan daha fazla olmasına neden olmaktadır. İstatistiki olarak değerlendirildiğinde ise son 6 yılda inşaat sektöründe çalışanların ortalamasının toplam istihdam içerisindeki oranının %6,66 olduğu görülmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), 2015, s. 51; TÜİK).

Üretimin emek-yoğun bir teknoloji ile gerçekleştiği inşaat sektöründe nitelikli iş gücünün emeğini yüksek ücretlerle arz etmesi niteliksiz iş gücünün tercih edilmesine; bu durum ise inşaatın kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte özellikle son yıllarda hem teknolojinin sektörde daha fazla kullanılması hem de rekabet koşulları inşaat kalitesinin iyileştirilmesine katkı sağlamaya başlamıştır (Güneş, 1990, s. 2, 5). TÜİK'in 2020 yılı verilerine göre 1.538.000 kişinin istihdam edildiği inşaat sektöründe

çalışanların eğitim durumları Grafik 6'da yer almaktadır.

İnşaat sektöründe çalışanların %34,92'si (537.000 kişi) ilkököl, %14,37'si (221.000 kişi) Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokulu, %14,04'ü (216.000 kişi) ise Yüksek Öğretim düzeyinde eğitim durumlarına sahiptirler.

İnşaat sektörü birçok kişi açısından daha uygun istihdam koşulları oluşmadığında tercih edilen bir çalışma alanı olarak değerlendirilmektedir. Teknisyen ve teknikerlerle Profesyonel Meslek Mensuplarının oran sal olarak düşük düzeyde kaldığı sektörde çalışanların mesleki durumları Grafik 7'de gösterilmektedir.

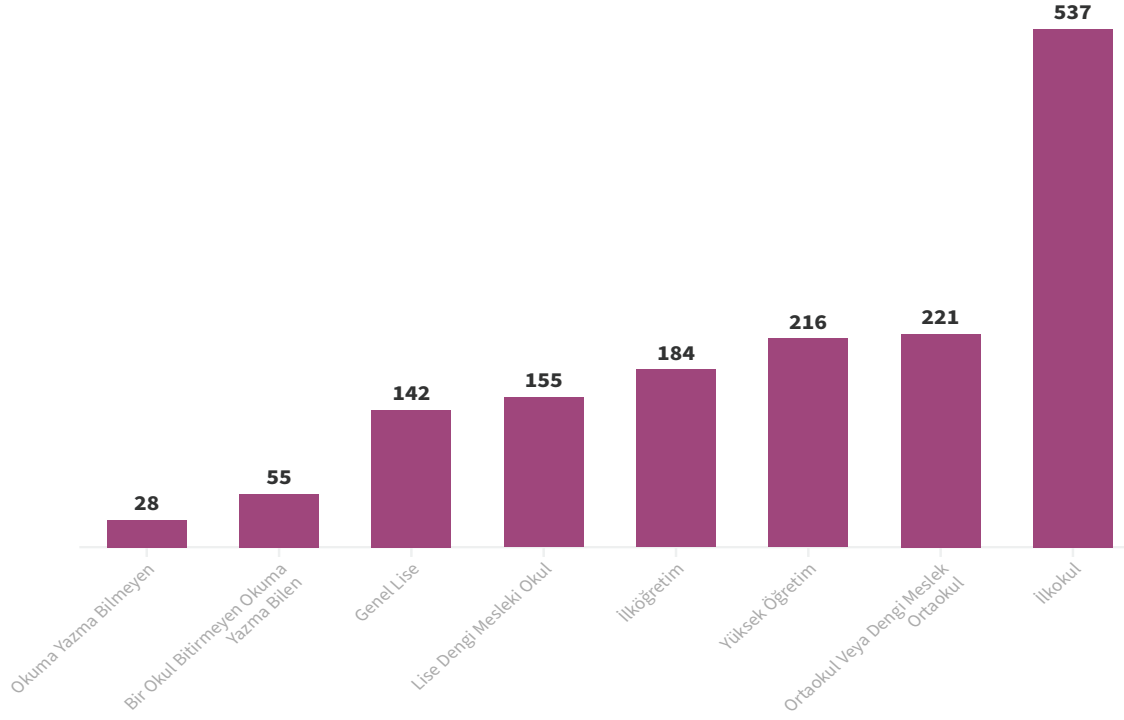
Grafik 7'de de görüldüğü üzere inşaat sektöründe çalışanların %53,45'i (822.000 kişi) Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlardan, %17,56'sı (270.000 kişi) nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlardan, %8,39'u (129.000 kişi) ise Tehsis, Makine Operatörleri ve Montajcılardan oluşmaktadır.

Tablo 3. Türkiye'deki İstihdamın Sektörel Dağılımı

Yıllar	Sayı (Bin Kişi)	İnşaat	Sayı (Bin Kişi)	Tarım	Sayı (Bin Kişi)	Sanayi	Sayı (Bin Kişi)	Hizmet
2015	1.914	7,2	5.483	20,6	5.332	20	13.891	52,2
2016	1.987	7,3	5.305	19,5	5.296	19,5	14.617	53,7
2017	2.095	7,4	5.464	19,4	5.383	19,1	15.246	54,1
2018	1.992	6,9	5.297	18,4	5.674	19,7	15.774	54,9
2019	1.550	5,5	5.097	18,2	5.561	19,8	15.872	56,5
2020	1.538	5,7	4.716	17,6	5.497	20,5	15.060	56,2

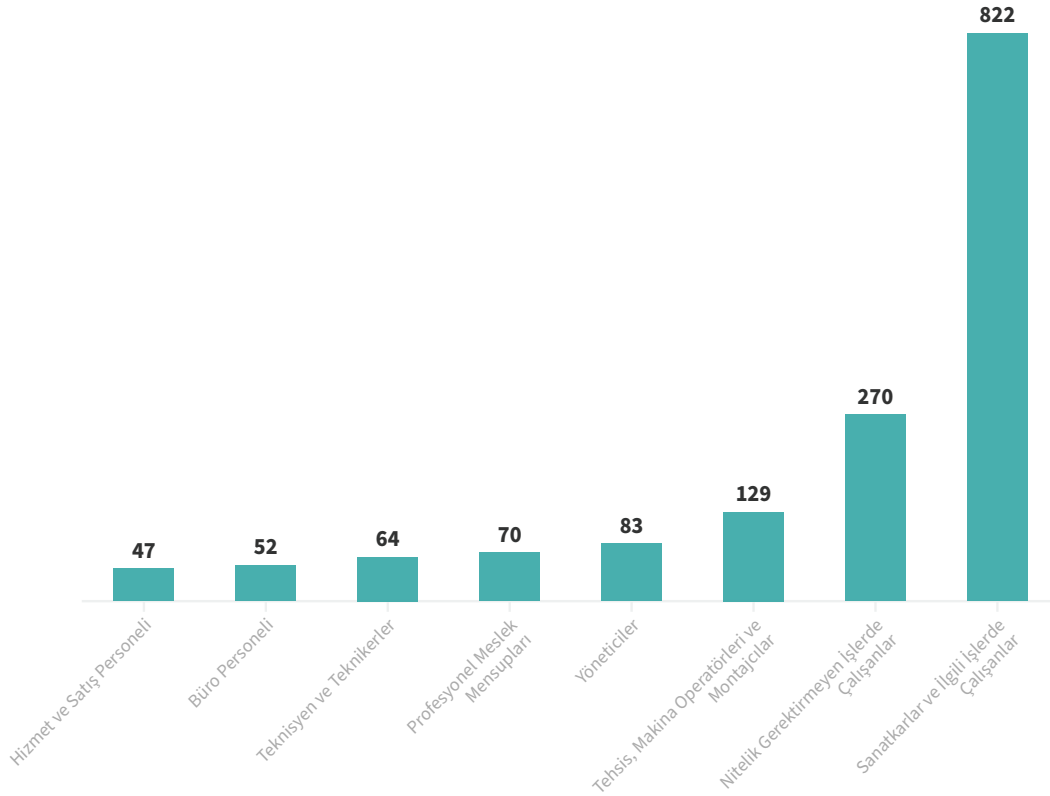
Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI
Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Grafik 6. 2020 Yılında İnşaat Sektöründe Çalışanların Eğitim Durumu (000)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2020

Grafik 7. 2020 Yılı İnşaat Sektöründe Çalışanların Mesleki Durumu (000)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2020

Türkiye’de İnşaat Sektöründe İş Ahlakı Tartışmaları

Kavramsal Olarak İş Ahlakı

Toplumsal hayatta yer alan bireyler vakitlerinin çoğunu iş yerlerinde ya da işleri ile ilgili konular üzerinde harcamaktadır. Sanayileşmeden günümüze çalışma hayatındaki rekabet şartları sadece kurumlar arasında değil çalışanların kendi aralarında da artarak devam etmektedir. Mevcut koşullar içerisinde, çıkar ilişkisinden ziyade herkesin kişilik bütünlüğünü temel kriter olarak değerlendiren iş ahlakı uygulamalarına daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır (Yıldız, 2007, s. 34). Ahlak, toplumsal yapıda bireysel olarak yer alsa da tek başına olmayan her bir bireyin başkalarına zarar vermeden ve başkalarından zarar görmeden hayatını devam ettirmesinde davranışlarını şekillendiren kurallar bütününden oluşmaktadır. Uyulması gereken kuralların olması bireysel istek ve arzuların diğer bireylerin çıkarları ile çatışmasını engellemektedir. Ahlak ilkelere uygun hareket edildiğinde yalan söyleme, evrakta sahtecilik yapma, mobbing, insanlar hakkında kötü söz ve eylemlerde bulunma vb. gibi olumsuz davranışların or-

taya çıkması engellenmektedir (Usta, 2011, s. 42; Ünlüöner ve Olcay, 2003, s. 94; Bikun, 2004, s. 12; Çevikbaş, 2006, s. 267; Yakupoğlu, 1997, s. 10).

Ahlak önceden belirlenmiş bir kurallar bütünüdür. Bu kurallar bir tür biçimsel kalıplara benzemektedirler. Biz de eylemlerimizi o kalıplara göre ayarlarız. Biz bu kuralları eyleme geçtiğimiz anda, daha üst düzeydeki ilkelere bakıp, oluşturmak durumunda değiliz. Bu kurallar bizden önce mevcut olup, bizim için hazırlanmış gibidirler. Bizimle birlikte yaşar ve bize yardımcı olurlar. Ahlak denilen şeyin en önemli görevinin davranışlarımızı belirlemek, onlara süreklilik kazandırmak ve kişisel olmaktan çıkartmak olduğunu göstermektedir (Durkheim, 2010, s. 49).

İş ahlakı, bireylerin vakitlerinin çoğunu geçirmek zorunda kaldıkları çalışma hayatında uymak zorunda oldukları normlardan oluşmaktadır. İş yerinde oluşturulmak istenen kurum kültürünün önemli bir parçasını tamamlamaktadır (Ataman, 2001, s. 526). Çalışanlar ve yöneticiler tarafından paylaşılan

değer ve kurallardan oluşan iş ahlakı tüm ekonomik faaliyetlerde dürüstlük, güven, saygı ve hakkaniyet ölçülerinde davranmayı, kurumun üyesi olduğu çevreye destek olmasını gerektirmektedir (Özgener, 2004, s. 51; Kınran, 2006, s. 35).

Çıkarların tatmininden ziyade ahlaki ilkelere referans alınması çalışma hayatında karşılaşılan problemlerin çözümünde kurum ve topluma çok yönlü yararlar sağlamaktadır. Aksi takdirde kâr amacını uyulması gereken kuralların önüne çıkaran kurumların tüketicileri hileli yollarla kandırması söz konusu olabileceği gibi çalışanlarına da saygı göstermeyebileceği ve onları gösterdikleri performansları haricindeki kriterlere göre değerlendirme durumları oluşabilecektir. Ahlaki ilkelere uygun hareket eden kurumlar ahlaklı insan kaynakları ile çalışacaklardır. Bu durum ciddi maliyetlere katlanarak reklamlarla oluşturulmaya çalışılan kurum imajının hem maliyetsiz hem de daha sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır (İlhan, 2005, s. 272; Uçar, 2007, s. 12; Ay, Kılıç ve Biçer, 2009, s. 69; Dündar, 2010, s. 48; Uçar, 2007, s. 12; Byster, 1998, s. 318). İş ahlakı uygulama pratiklerinin kazandırılmasında dikkatle takip edilen yöneticiler ile birlikte yapmış oldukları iyi uygulama örnekleriyle farkındalık oluşturabilecek diğer çalışanların cesaretlendirilmesi ve kurum genelinde bilinirliklerinin sağlanması önem taşımaktadır. Bu süreçte ahlaki açıdan uygun görülen davranışların ödüllendirilmesi kadar uygun olmayan davranışların da cezalandırılması gerekir. (Robbins, 2000, s. 338-350; Tierney, 1997, s. 73-91; Gürbüz ve Dikmenli, 2009, s. 234).

İnşaat Sektöründe İş Ahlakı Tartışmaları

Ekonomik büyümede birçok ülkede önemli bir güç olan inşaat sektörü aynı zamanda yalan söyleme, yanlış iddialarla gerçekleşen tazminat oyunları, tehditler, çıkar çatışması, gizli anlaşma, dolandırıcılık ve mesleki ihmal gibi etik olmayan davranışların yaşanabildiği bir sektörel yapı özelliği taşımaktadır. Etik olarak gerçekleşen her bir hata toplumsal kaynakların israfına neden olmakta ve birçok kişiye önemli zararlar vermektedir (Ho, 2011, s. 518). İnşaat sektöründe ahlaki açıdan uygun görülmeyen davranışların meydana gelmesi iş ahlakı çalışmalarını daha önemli ve çekici hale getirmektedir. Sektörel olarak değerlendirildiğinde iş ahlakı ile ilgili davranışları tespit etmeye yönelik neredeyse hiç ölçek geliştirilmemiş olması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilse de teori ve pratik arasındaki farklar ahlaki açıdan uygun olan davranışları oluşturacak şekilde özendirilmelidir (Ho, 2011, s. 531). Bu bakımdan İGİAD, İnşaat Sektöründe İş Ahlakı Raporu ile mevzubahis boşluğa önemli bir katkı sunmaktadır.

İnşaat sektöründe iş ahlakı ile ilgili yapılan bir çalışmada katılımcıların %93'ü bireysel olarak uygun görülen ahlaki davranışların iş ahlakı olarak belirlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada katılımcılar kendilerini ahlaki olmayan davranışlara yönelten durumların olmadığını ifade etmelerine rağmen haksız davranış, ihmal, çıkar çatışması, danışıklı ihale, dolandırıcılık, gizlilik ve mülkiyet ihlali, rüşvet ve çevre etiği ihlali gibi ahlaki olmayan davranışlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir (Vee ve Skitmore, 2003, s. 117). Ernst and Young'ın 11. Küresel Dolandırıcılık Araştırması'nda açıkladığı ra-

pora göre katılımcıların %67 gibi büyük bir çoğunluğu yakın zamanda Türk inşaat sektöründe iç dolandırıcılık olabileceğini belirtmiştir. Yönetimin çıkar çatışması, fiziksel varlıkların veya stokların çalınması, bilgi hırsızlığı, kaybı veya saldırısı, yolsuzluk ve rüşvet ile satıcı, tedarikçi veya tedarik sahtekârlığı en sık karşılaşılan dolandırıcılık türleridir (Gündüz ve Önder, 2013, s. 507-508). Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından 2010 yılında yapılan araştırmada Türkiye 10 üzerinden 4.4 puan (en şeffaf: 10, en düşük: 1) almış olup inşaat sektörü yolsuzluk ihtimali yüksek olan sektörler içerisinde yer almıştır (Gündüz ve Önder, 2013, s. 508).

İnşaat şirketlerinin sosyal sorumluluk projelerini gerçekleştirme düzeyleri ile ilgili yapılan bir araştırmada, *iş etiği* kavramı ile faaliyet gösteren büyük inşaat şirketlerinin sosyal sorumluluk projeleri ile daha fazla meşgul oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca inşaat şirketinin pazardaki varlığının sürdürülebilirliğinin çevresel unsurlar kapsamında yapmış oldukları ile ilgili olduğu sonucu da elde edilmiştir (Kučerová ve diğ., 2018, s. 539).

İnşaat sektöründe iş ahlakına uygun davranış ilkeleri ile ilgili önceden yapılmış bir çalışma olmamakla birlikte Nolan Komitesi (1995) tarafından kamusal yaşamın yedi ilkesi biçiminde belirlenmiş olan etik kod ilkeleri, ticari bir faaliyet olan inşaat sektörü için aşağıdaki şekilde revize edilerek düzenlenmiştir (Mason, 2009, s. 199-201):

- **Dürüstlük:** Aktörlerin dürüstlikle hareket etmesi ve doğrudan ve dolaylı olarak başkalarının aldatmasıyla sonuçlanabilecek rüşvet, gizli ihale, sahte belge hazırlama gibi davranışlardan kaçınması.

- **Adalet:** Başkalarının haksız muameleleri ile doğrudan ya da dolaylı olarak menfaat elde etmelerinin önlenmesi.
- **Adil Ödül:** Bireylerin adil bir ödülün mahrum kalmalarına neden olabilecek eylemlerden kaçınmaları.
- **Güvenilirlik:** Bireysel olarak çalışanların kurumsal olarak da inşaat firmalarının güvenilir olması.
- **Bütünlük:** İnşaat projelerinden yararlanacak ve çıkar elde edecek kişilerin çıkarlarının göz önünde bulundurulması.
- **Objektiflik:** Olası çıkar çatışmalarını belirleyerek bunları engelleyici nesnel davranışlar sergilenmesi.
- **Hesap Verebilirlik:** Tarafsızlık ve dürüstlük ilkeleri ile birlikte bireylerin olumsuz etkilenme durumu olan konularda bilgilendirilmesi.

Literatürde İGİAD'ın 2008, 2013 ve 2018 yıllarında yapmış olduğu Türkiye'de İş Ahlakı Araştırması haricinde Türkiye'de inşaat sektörü ile ilgili yürütülmüş kapsamlı bir çalışma ile karşılaşılmamıştır (İGİAD, 2018). İş ahlakı çerçevesinde değerlendirilebilecek çalışmaların önemli bir kısmı inşaat sektöründe iş sağlığı ve güvenliği konularında olup, iş kazaları ve meslek hastalıkları, kayıt dışı çalışma, inşaat mühendisleri ve diğer sektör çalışanlarının etik değerlendirmeleri üzerine yoğunlaşmıştır.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI
Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Tablo 4. Türkiye’de İnşaat Sektöründe İş Ahlakı ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

No	Yazar	Yıl	Türü	Başlık	Bulgular
1	Hilmi Çoşkun	2007	Makale	Mühendislik Öğrencilerinin İş Etiği Konusundaki Farkındalıklarının Belirlenmesi ve Geliştirilmesi	Araştırmada bir dönemlik ders olan “Yapım Yönetimi” dersini alan öğrenciler ile etik konusunda zaman zaman tartışmalar gerçekleştirilmiş ve öğrencilerin dönem başındaki etik bilinci ile dönem sonundaki etik bilinci karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.
2	Mehmet Küçük	2010	Yüksek Lisans Tezi	AB’ye Katılım Sürecinde Türk İnşaat Sektörünün İş Güvenliği Açısından Yeniden Yapılandırılması	AB Uyum Sürecinde gerçekleştirilen 4857 sayılı İş Kanunu’nun İş Sağlığı ve Güvenliği hakkındaki hükümlerinin yetersiz olduğu ve İş Sağlığı ve Güvenliği ile ilgili yeni bir yasal düzenlemeye ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır.
3	Mümtaz Usmen Selim Baradan Özge Akboğa	2012	Makale	İnşaat Mühendisliğinde Etik: Amerika Birleşik Devletleri Örneği	İnşaat mühendisliğinde etik davranışların kazandırılmasında ABD Örneği incelenmiştir. Araştırma kapsamında etik kuralların gelişimi, örgütlenme süreci ve etik ihlallerinde devreye giren yaptırım sistemi değerlendirilmiştir.
4	Mustafa Kömürcüoğlu	2013	Makale	Türkiye’de İmar Ahlaksızlığının Nedenleri	Hukuki ve idari düzenlemelerin toplumla uyumlu olmaması ve ranta dayalı kalkınma modelinin imar ahlaksızlığının nedenleri olarak değerlendirilen araştırmada medeniyet bağlamında yetkin bir kent kavramına ulaşılması ve kamu yararının önceliklendirilmesi vurgulanmaktadır.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI
Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

No	Yazar	Yıl	Türü	Başlık	Bulgular
5	Ali Osman Öncel	2015	Sempozyum Kitabı	Kentsel Dönüşümün Sosyal Boyutu	Kentsel Dönüşümün sosyal boyutu ve bunun kentsel yapılar üzerindeki etkilerini araştıran değişik bildirilerden oluşan sempozyum gerçekleştirilmiştir. Kentlilik, şehir hayatı tarihsel süreç içerisindeki önemli değerlendirmelerle birlikte verilmiştir.
6	Beste Çubukçuoğlu Özgün Akdeğirmen	2015	Sempozyum Bildirisi	İnşaat Mühendisliğinde Etik Eğitimi	Deprem gerçeğinden hareketle etik bilincin inşaat sektöründe çalışan profesyoneller ile inşaat mühendisliği öğrencileri tarafından değerlendirilmesinden oluşan bir çalışmadır.
7	İsmet Kalkan	2016	Yüksek Lisans Tezi	İnşaat Sektöründe Bağımsız Denetim ve Bir Uygulama Örneği	Gelişmekte olan inşaat sektörünün iç kontrol ve dış kontrol süreçleri gelişigüzel değil belirli uluslararası standartlar ölçüsünde disiplin altına alınarak gelecek dönemde sektörün kurumsallaşmasına da katkı sağlanmasının amaçlandığı açıklanmaktadır.
8	Olca Genç Ercan Erdiş Hilmi Çoşkun	2016	Makale	İnşaat Mühendisleri Özelinde Meslek Etiğinin Algılanma ve Uygulanma Düzeyi	Kamu ve özel sektörde çalışan inşaat mühendislerinin görüşlerinden oluşan araştırmada sektördeki etik dışı davranışlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcı görüşlerinden hareketle etik dışı davranışların önlenmesi amacıyla meslek etiği ilke ve kodları ile yasal düzenlemelerin etik çalışmaya uygun hale getirilmesi, etik eğitimleri ve iç ve dış denetimlerin yapılması gerekliliği vurgulanmıştır.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI
Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

No	Yazar	Yıl	Türü	Başlık	Bulgular
9	Murat Barış Bozkuş Gökhan Tunç	2016	Sem- pozyum Bildirisi	İnşaat Mühendisliği ve Etik	İnşaat mühendislerinin almış olduğu eğitimler etik açıdan uluslararası düzeydeki uygulama örnekleri ile kıyaslanmıştır. Literatür incelemesi ve vaka analizleri çerçevesinde gerçekleşen araştırmada etik hakkında bilincin artırılması amaçlanmıştır.
10	Savaş Bayram Serkan Aydınlı Abdulkadir Budak Emel Oral	2018	Makale	Türkiye'de Yapı Üretiminde ve Denetiminde Yaşanan Etik Sorunlar	Araştırma kapsamında yapı denetim firmalarının 'Projenin uygulanması ile ilgili problemleri, firma içi yetki/sorumluluk ve çalışan ilişkileri ile ilgili problemler ve yapı denetiminde müşteri faktörü' şeklinde özetlenebilecek problemler üzerine odaklanılmıştır.
11	Saime Gülden Özcan	2019	Yüksek Lisans Tezi	İnşaat Sektöründe İş Kazalarına Neden Olan Faktörlerin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Değerlendirilmesi	İnşaat sektöründe iş kazalarına neden olan faktörler önem sırasına göre oluşturulmaya çalışılmıştır. Yönetimsel kaynaklı nedenler (% 30,8), ekipman ve malzemelerden kaynaklı nedenler (% 38) ve çalışanlardan kaynaklı nedenler (% 31) olmak üzere iş kazalarına neden olan unsurlar 3 temel başlıkta toplanmıştır.
12	Tamer Çelik	2019	Yüksek Lisans Tezi	Türkiye'de İnşaat Sektöründe İş Kazası ve Meslek Hastalığı: Giresun Örneği	İş kazaları ve meslek hastalıklarının araştırıldığı çalışma kapsamında elverişsiz çalışma koşullarına vurgu yapılmaktadır. İşçilerin çalışma ve yaşam koşulları ile diğer haklarını düzenleyen yasal düzenlemelerin pratikteki uygulamasının yetersizliği ve denetim eksikliği vurgulanmaktadır.
13	Melek Akgül Yusuf Doğan	2020	Makale	İnşaat Sektöründeki İş Sağlığı ve Güvenliği Farkındalık Analizi: İç Anadolu ve Marmara Bölgesi Örnekleri	İç Anadolu ve Marmara Bölgesi'ndeki İnşaat Mühendisliği ve İnşaat Teknikerliği adayı olan öğrenci değerlendirmelerinden oluşan araştırmada iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili farkındalık düzeyleri araştırılmıştır.

Araştırma Yöntemi

Araştırmanın verileri literatür taraması ve inşaat sektöründe yer alan ilgili paydaşların görüşlerinden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında inşaat sektörü ile ilgili literatür bilgilerine ek olarak sektör hakkında tanıtıcı istatistiksel bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca inşaat sektöründe yaşanan problemler ve çözüm önerileri ile ilgili inşaat iş kolundaki işverenler, inşaat iş kolundaki işçi sendikası, emlakçı, inşaat sektörü çalışanları ve akademisyenler ile odak grup ve yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Literatür taraması neticesinde inşaat sektöründe iş ahlakı kapsamında değerlendirilebilecek konu başlıkları iş ahlakı alanında çalışmaları bulunan öğretim üyesi ve sektör temsilcileri ile birlikte aşağıdaki sorulardan oluşturulmuştur:

1. İnşaat sektöründe iş ahlakı kavramı sizde nasıl bir çağrışım oluşturuyor?
2. İnşaat sektöründe bireysel ve toplu iş ilişkileri bağlamında iş ahlakı açısından yaşanan sorunlar nelerdir? Bunlarla ilgili çözüm önerileriniz neler olabilir?
3. İnşaat sektöründe sıklıkla kullanılan müteahhit/taşeron kaynaklı yaşanan ahlaki problemler var mıdır? Ne düşünüyorsunuz? İş ahlakı açısından yaşanan problemlerle ilgili çözüm önerileriniz nelerdir?
4. Kamunun özel sektör ile gerçekleştirdiği inşaat projelerinde iş ahlakı açısından problem olarak değerlendirdiğiniz hususlar var mıdır? Var ise bunlarla ilgili çözüm önerileriniz nelerdir?
5. İş ahlakı açısından inşaat sektörü ile çevre ilişkisini nasıl değerlendirirsiniz? Kent ve çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için nelere dikkat edilmesi gerekir?
6. İnşaat sektöründe iş ahlakı açısından ön plana çıkarılması gereken, örneklik teşkil eden uygulamalar neler olabilir?
7. Yukarıdaki sorular haricinde "İnşaat Sektöründe İş Ahlakı" çalışmasına katkısı olacağını düşünerek eklemek istedikleriniz var mıdır?

Yukarıdaki sorular mülakat ve odak grup görüşmelerinin genel hatlarını oluşturmuş olup görüşmelerin yarı yapılandırılmış olarak gerçekleştirilmesinden dolayı sorular haricinde de konuya katkı sağlayacak değerlendirmelere yer verilmiştir. Araştırma kapsamında görüşleri değerlendirilen görüşmeciler hem kendilerini hem de temsil ettikleri kurumlarını tanıtıcı bilgilerin yazılı olarak yer alması şartıyla görüşme talebine olumlu yanıt verdikleri için onları tanımlayıcı bilgilere yer verilmemiştir. Görüşleri değerlendirilen kişiler şu şekilde kodlanmıştır: E1 (Emlakçı), U1

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI
Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

(Seramik, Kalebodur Ustası), U2 (Dış Cephe Kaplama, Yalıtım, Boya Badana Ustası), U3 (Seramik, Kalebodur Ustası ve benzeri inşaat işleri ustası), U4 (Kalıp Ustası), U5 (Kalıp Ustası), U6 (Kalıp Ustası), U7 (Kalıp Ustası), S1 (İşçi Sendika Temsilcisi), M1 (Müteahhit), M2 (Müteahhit), M3 (Müteahhit), İ1 (İnşaat Mühendisleri Odası Temsilcisi), İ2 (İnşaat Mühendisleri Odası Temsilcisi), İ3 (İnşaat Mühendisleri Odası Temsilcisi), MÖ1 (Mimar Öğretim Elemanı), İÖ1 (İnşaat Mühendisi Öğretim Üyesi),

ŞÖ1 (Şehir ve Bölge Plancısı Öğretim Üyesi), ŞÖ2 (Şehir ve Bölge Plancısı Öğretim Üyesi).

Araştırmanın verileri yüz yüze ve online yapılan görüşmelerle 2021 Yılı Ekim ve Kasım aylarında elde edilmiştir. Verilerin toplanması sürecinde katılımcılara kendi alanları (inşaat işçisine kendisinin ve çalışma arkadaşlarının yaşadıkları sorunlar, müteahhide ise müteahhitlerin yaşadıkları sorunlar gibi) ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

İnşaat Sektöründe İş Ahlakı

Ahlak bireylerin davranışlarının başkalarına zarar vermesini sınırlandıran, toplumsal yaşamın devamlılığını sağlayan birleştirici bir unsurdur. Her alanda olduğu gibi inşaat sektöründe de iş ahlakına uygun hareket etmek gerekir. “İnşaat sektöründe iş ahlakı kavramı sizde nasıl çağrışım uyandırıyor?” şeklindeki soru (E1) kodlu katılımcı tarafından “Çalmadan yapmak” şeklinde kısaca ifade edilmiştir. Devamında ise “iş ahlakı denilince öncelikle yaptığınız işi sevmeniz gerekir. Yaptığınız işi sanatınız olarak kabul etmeniz gerekmektedir. Sanatınız olarak kabul ettiğiniz zaman yapacağınız her şeyi aslına, projeye uygun olarak yaparsınız, yani nizam ve intizama uyarak kurallara uygun bir şekilde gerçekleştirirsiniz” şeklinde görüşlerini detaylandırmıştır. İnşaat sektöründe üretilen ürünlerin pazarlaması işini yapan emlakçı mesleğindeki katılımcı tarafından insanların işlerini severek yapmasının iş ahlakı açısından önemi vurgulanmıştır. Ayrıca parası olan herkesin inşaat yapıyor olması iş ahlakı açısından bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. “Yapılan inşaat işlerinin kontrol edilmesi gerekir. Sanat olarak değil de iyi bir kazanç kapısı olarak düşünülmesinin devlet tarafından gerçekleştirilecek denetimlerle önüne geçilmesi gerekir” denilerek inşaat işlerindeki denetim mekanizmasının iş ahlakının oluşmasındaki önemi vurgulanmıştır. İnşaat sektöründe iş

ahlakına uygun çalışmaların yapılabilmesi için öncelikle bireylerin kendilerinin kurallara uygun davranması gerektiği şu cümlelerle ifade edilmiştir: “Kurallara, kaidelere uyulduğu sürece her şey başarılı olur. Toplum olarak önce kendimizden başlarsak nizamla intizama uygun çalışırsak her şey güzel olur, biz kendimizi düzeltmeden hiçbir şey düzelmez. Malın ucuzunu değil kalitesini kullanarak, nitelikli işçileri çalıştırarak çevreye zarar vermeden çalışmak zorundayız.”

20 yıldan fazladır inşaat sektöründe çalışan inşaat ustası (U1) katılımcıya göre inşaat sektöründeki problemin temeli işin ucuz yapılması kaygısı ile ilgilidir. “Baştaki hata yapım hatasındadır. Şöyle ki, ucuz olsun herkesin işini yaparsın. Bu durumda yapan kadar yaptıran da suçludur. Örneğin öğretmen bir kalem alırken 1 liraya da kalem var, 5 liraya da kalem var. Her ikisi de kalem olsa da 1 liralık kalem ile 5 liralık kalemin kalitesi aynı olabilir mi? Müteahhit de üretim aşamasında tüm inşaat malzemelerini düşünerek, her birinden en ucuzunu kullanmayı tercih etmekte genel olarak. Bununla birlikte ben ucuzla mal ettim, ucuzla satayım anlayışı da söz konusu olmamakta. Burada da yapan ustadan daha çok yaptıran kişinin odaklandığı hususlardan dolayı yaptıran kişinin hatası daha fazladır. Ayrıca tüketiciler de işin kalitesinden

daha çok maliyeti üzerine odaklanmaktadırlar. Ev almak isteyen birisi kullanılan malzemeden ziyade almak istediği dairenin bütçesine uygunluk durumunu düşünmektedir. Piyasadaki inşaat malzemesinin kalitesini tüketicilerin çoğu bilmeyecektir zaten.”

İnşaat sektöründe uzun yıllardır çalışan ustaların (U1, U2, U3) inşaat sektöründeki iş ahlakı ile ilgili görüşleri “Öncelikle ahlak olması lazım ki ondan sonra iş ahlakı olsun. İş ahlakı problemi sadece inşaat sektöründe yok. Bireyler olarak öncelikle biz kendimizi düzeltmemiz lazım. Bireysel olarak dürüst davranırsak usta da müteahhit de düzelir aslında. Herkes düzgün olursa yamuk kişi orada barınamaz zaten” şeklindedir.

İnşaat sektörü paydaşlarından olan İnşaat Mühendisleri Odası Şube temsilcileri ile yapılan görüşmede iş ahlakı aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

(İ2) “İş ahlakı; yasa, yönetmelik, şartnameler ve bunlarla birlikte oluşturulan normların gerekliliklerinin yerine getirilmesidir. Normların kötüye kullanılmamasıdır.” (İ3) “Ahlak aileden başlıyor, temeli sağlam yapmadığınız zaman boşluklar oluyor. Çocuk kalkar, büyüğüne bakar, anne-babasına bakar. İşçi ve işveren gerekli şartları oluşturmadığı zaman insanlar farklı davranışlar içerisine girebiliyorlar. İş olması gerektiği gibi yapmak gerekir. Büyük firmalara baktığınız zaman “ucuz işçi çalıştıracak kadar zengin değilim” anlayışı hâkim. İş iyi yaptıramadığınız zaman tekrar yaptırmak zorunda kalıyorsunuz ki bu da maliyetleri daha çok artırıyor. Bu anlamda sistemi temelden sağlamlaştırdığınızda israfın da önüne geçersiniz.”

(İ1) “İş ahlakı; bir iş organizasyonunda çalışan müteahhit ve çalışanların karşılıklı olarak gö-

rev ve sorumluluklarını yerine getirmesidir. İlkesel olarak, dürüst olmak, gizliliğe önem vermek, çalıştığı işe gerekli ciddiyet ve önemi vermek, dayanışmaya açık olmaktır. İş ahlakına uygun hareket eden çalışanlardan beklenen davranışlar şunlardır: İş görenlerin çalışkan olması, dürüst olması, sözünde durması, işine bağlı, sorumlu olduğu alanda uzmanlığının gereğini yapması ve mesleki etik ilkelere uygun hareket etmesi, kendisine teslim edilen malzemeleri itinalı kullanması, iş sağlığı ve güvenliği kurallarına uyması, işverenin hak ve menfaatlerini koruması, sorumlu oldukları işin fen ve sanat kurallarına uygun olarak yapılması... İş ahlakına uygun hareket eden işverenlerden beklentiler ise şu şekildedir: iş için gerekli kaynağı sağlaması, uygun çalışma ortamı sunması, çalışanların haklarına saygı duyması, liyakate uygun hareket etmesi, çalışanların mesleki gelişimleri için onlara zaman tanınması ve çalışanlara yönelik baskı, sindirme, mobbing vb. onları rahatsız eden davranışlardan uzak durması, çalışanlara iş güvencesi sağlaması, sosyal koruma sağlaması, emeklerinin karşılığını zamanında vermesi vb.”

Araştırma kapsamında görüşleri değerlendirilen müteahhitlere göre inşaat sektöründe iş ahlakı kavramı aşağıdaki çağrışımları uyandırmaktadır:

(M2) “Ahlak genel olarak bireyin uyması gereken kurallar bütünüdür. İnşaat sektöründe iş ahlakı, çalıp çırpmamak ya da kendisine avantaj sağlayacak şekilde insanları yanıltmamak şeklinde değerlendirilebilir.”

(M3) “Herkesin ahlaklı olması gerekiyor. Sadece inşaat sektöründe iş ahlakı yetersiz kalacaktır. İnşaatçı çalışanların da belediye personelinin de öğretmenlerin de her bir bi-

reyin ahlaki kaygılarla hareket etmesi gerekiyor. Aksi takdirde iş ahlakı sağlanamaz.”

(M1) “İnşaat sektöründe müteahhitliği aileden, babamızdan öğrendik. Babamızın bize verdiği en önemli tavsiye önceleri ‘işçinin alın teri soğumadan parasını verin’ şeklinde idi sonra da ‘piyasada alışveriş yaptığınız yerlerin parasını geciktirmeyin’ oldu, şimdilerde ise çalışanların iş güvenliğine ekstra önem veriyoruz. Yapılması gereken her şeyi yapıyoruz. Kurallara uymayan müteahhit arkadaşların başlarına gelen olumsuz durumlar da bizim için ayrıca motive edici oldu açıkçası.”

İnşaat Mühendisliği ve Mimarlık gibi lisans programlarında yer alan “İş Ahlakı ve Mesleki Etik” gibi derslerin iş ahlakına uygun davranışların ortaya çıkmasında önemli olmakla birlikte yeterli olmadığı değerlendirilmiştir. (MÖ1) “Mesleki Etik ve İş Ahlakı gibi derslerin ayrı bir ders olarak okutulması değil diğer tüm ders ve uygulamalarla birlikte aktarılması gerekir.” (İÖ1) “Eğitim ve öğretim sistemini yeniden değerlendirmek gerekiyor. Mevut durumda öğretim var ama eğitim sistemi ile ilgili eksiklerimiz bulunmaktadır. Teorik olarak nasıl yapılması gerektiği öğretilirken, çalmamak, hırsızlık yapmamak öğretilmemekte. Ahlaki ilkeleri öğrettiğimizde başka şeyleri düzeltmek için bir şeyler yapmak zorunda kalmayacağız.”

Çalışma İlişkileri Açısından İş Ahlakı Uygulamaları

Kurumsallaşma Düzeyi

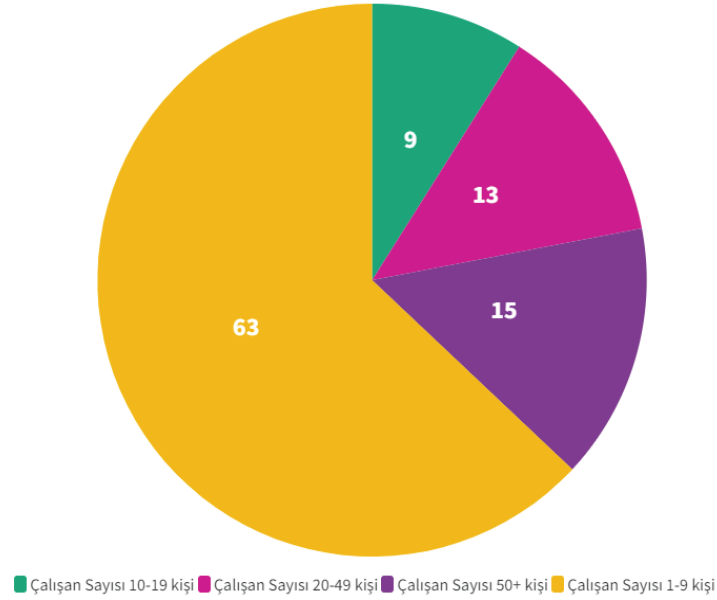
Türkiye’de inşaat sektörünün yaşadığı problemlerden bir tanesi kayıt dışı çalışma alışkanlıklarının da etkisiyle kurumsallaşmanın yeteri düzeyde gerçekleşmemiş olmasıdır.

Kurumsallaşma, önceden belirlenmiş standartlara göre hareket etmeyi gerektirmektedir. Kurum içerisinde herkesin görev tanımının belli olduğu ve kendilerine tanımlı işleri yapmak için istihdam edildikleri bir düzeni ifade etmektedir. Kurullarla birlikte düzenli bir şekilde tekrar eden davranışların uygulandığı bir sistem şeklinde de açıklanabilir (Gürol, 2005, s. 22-23).

Kurumsallaşmanın sağladığı yararlarından bir tanesi, şirketlerin kendilerini geleceğe taşıyabilmelerinde etkili olan finansal ve idari mekanizmanın oluşturulabilmesidir. Organizasyon yapısı içerisinde işin yürütümü için gerekli birimlerin oluşturulması ve etkin bir şekilde iş yapmalarını gerektirmektedir. Türk inşaat sektörü üzerine yapılan bir araştırmada katılımcıların %85 gibi büyük bir çoğunluğu iç dolandırıcılık faaliyetlerine karşı herhangi bir risk değerlendirmesi yaptırmadıklarını ifade etmişlerdir (Gündüz ve Önder, 2013, s. 515). Kurumsal yapının sağlam olmadığını gösteren bu tür durumların yaşanmaması için yazılı iş akışları, iş tanımları, net organizasyon yapısı, kapsamlı politikalar ve prosedürlerin oluşturulması gerekir (Gündüz ve Önder, 2013, s. 527).

Kurumsallaşma kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer konu stratejik yönetim yaklaşımının ne düzeyde benimsendiği ile ilgilidir. 52 inşaat firması ile yapılan bir araştırmada stratejik yönetim kültürü yaklaşımı ile ilgili konularda inşaat firmalarının ciddi eksiklikleri olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kalite yönetimindeki eksiklik ile alt kademe personeline güven duyulmaması da inşaat sektörü için zayıflık olarak değerlendirilebilecek durumlara karşılık gelmektedir. Bu durum aynı zamanda kurumsallaşma

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI
Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Grafik 8. 2020 Yılında İnşaat Sektöründe Yer Alan Firmaların Ölçek Büyüklüğü (Yüzde)

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması, 2020

eksikliği olarak da ifade edilebilir (Kazaz ve Ulubeyli, 2009, s. 185, 190).

İnşaat sektörünün yaşadığı problemlerden bir tanesi de kurumsallaşmayı tam olarak sağlayabilen firmaların sayısının yetersizliğidir. Çok sayıda küçük inşaat firması sektörde yer almakta, neredeyse “taşeronun taşeronu” şeklinde alt firmalar tarafından işler yerine getirilmektedir. Bu kapsamda katılımcılardan biri (S1) “Dünyanın en fazla müteahhidi olan ülkesiyiz” şeklinde görüş belirterek inşaat firmalarının genel olarak çalışan sayısının az olmasını vurgulamaktadır. Grafik 8’de yer alan resmi veriler de bu durumu doğrulamaktadır.

Grafik 8’de de görüldüğü üzere inşaat sektöründe çalışanların %63 (968.000 kişi) gibi büyük çoğunluğu 1-9 çalışanı bulunan işyerlerinde istihdam edilmektedir. Çalışan sayısının fazlalığının firmaların kurumsallaşmasında önemli olduğu inşaat sektöründe 50 ve daha fazla çalışanı olan işyerlerinde çalışanların

oranı ise %15 (234.000 kişi)’tir. 20-49 çalışan sayısı olan firmalarda çalışanların oranı %13 (195.000 kişi) iken, 10-19 çalışan sayısı olan firmalardaki çalışanların oranı ise %9 (141.000 kişi)’dur.

Kurumsallaşma aynı zamanda belirli standartların oluşmasına katkı sağlamaktadır. Yapılacak her bir işin ücreti, süresi vb. hususlarda belirli bir ölçüm aracının geliştirilmesine katkı sunmaktadır. (U1) “Benim yanımda çalışan bir usta Ankara’da bir şirkette çalışmaya başlamıştı. Burada iken serbest çalışıyordu, yani yevmiye usulü değil de iş bitirme usulü çalışıyordu. Ne kadar çok çalışırsa iş de o kadar erken bitiyor ve sonrasında başka bir iş alabiliyorsun. Şirkette ise yevmiye usulü çalışma vardı. İş bitirmek için bir iki gün fazla çalışınca diğer ustaların o kişiyi uyardığını ve ‘burada yevmiye ile çalışıyorsun, günlük en fazla şu kadar metrekaire kalebodur döşeyebilirsin’ şeklinde ikaz edildiğini ve kendisinin

de ondan sonraki süreçte o şekilde çalıştığını söylemişti. Bu ne derece doğru sormak gerekiyor tabii o ustalara...". Kurumsallaşma ile standartların tam olarak yerine getirilmemesi, çalışma kurallarının çalışanlar tarafından oluşturulmasına neden olmaktadır. Bu hususta başka bir inşaatta yer alan çalışanların görüşleri sorulduğunda; (U4, U7) "Yevmiye ya da serbest çalışmada önemli olanın çalışanın kendisinin vicdanının rahat olmasıdır. Diğer türlü kimse kimseyi kandıramaz, kandırılarak yapılan işlerin de bereketi olmaz" şeklinde görüş belirtmişlerdir.

İş Güvencesi

Kurumsallaşmanın bir diğer faydası ise çalışanların görev ve sorumluluklarının net olarak belirli olmasına ek olarak istihdamın devamlılığının geçerli sebeplere dayanmaksızın sonlandırılması neticesinde çalışanları koruyucu düzenlemelere imkân tanınmasıdır. (U2) "İnşaat sektöründe çalışanlara devlet hiç bakmıyor. Diğer birçok işte tazminat vs. olmasına rağmen inşaat sektöründe bu tür uygulamalar hiç bulunmamakta." Hukuki olarak değerlendirildiğinde diğer iş kolları için geçerli tazminat ya da iş güvencesi koşulları inşaat sektörü için de geçerlidir.

İş güvencesi, görevini kendisine verilen talimatlara uygun bir şekilde yapan çalışanların iş sözleşmesinin keyfi uygulamalarla sona ermesini engellemektedir. İşçinin işe giriş süreci dâhil, iş ilişkisinin özellikle işveren tarafından gerçekleştirilen işlem ve uygulamalara karşı varlığını sürdürmesinin güvence altına alınması, haksız gerekçelerle iş sözleşmesinin sona ermesi durumunda çalışanların mağduriyetlerini azaltıcı yaptırımları içermektedir. ILO'nun 1982 tarihli "Hizmet Sözleşmesine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında

158 Sayılı Çalışma Sözleşmesi" ile uluslararası düzeyde düzenlenmiş olan iş güvencesi, ülkemizde 1994 yılında kabul edilerek yasalaşmıştır. Bu kapsamda, işten topluca çıkarılanların yeniden işe alınması (29.m), askerlik veya diğer bir kanuni ödev yüzünden iş ilişkisi sona erenlerin yeniden işe alınması (31.m), engelli, eski hükümlü ve terör mağdurunu işe alma zorunluluğu (30.m), iş yeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı çalıştırma zorunluluğu (81., 82.m) ve sendika yöneticilerinin yeniden işe alınması (29.m) gibi işe girişte güvence sağlayan hususlar olduğu gibi, geçerli sebebe dayanmadan feshedilen iş sözleşmelerine güvence getiren düzenlemeler (18-21.m) de yer almaktadır. Geçersiz sebeple sözleşmesi feshedilen çalışan; işveren vekili olmamak, belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışıyor olmak, en az 6 aylık kıdeme sahip olmak ve işyerinde en az 30 çalışan olması durumunda mahkeme tarafından ya işe iade edilmekte ya da kıdemi ile orantılı olacak şekilde en az 4 en fazla 8 aylık maaşı tutarında tazminat ödemesi alabilmektedir (Akyiğit, 2007, s. 149-296).

İnşaat sektöründe genellikle bir bina inşaatının yapım sürecinde kaba inşaatı için ayrı bir taşeron firma, sıvası için ayrı bir taşeron firma, kalebodur döşemesi için ayrı bir firmayla anlaşma yapıldığı düşünüldüğünde, inşaat firmalarındaki çalışan sayısının az olması nedeniyle en az 30 çalışan ve en az 6 aylık kıdem gibi gerekli iş güvencesi şartlarının yerine getirilmesinin zor olduğu anlaşılmaktadır. Buna ek olarak sektörde kayıt dışı çalışma oranlarının yüksek olması da çalışanların iş güvencesinden yararlanma durumunu zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla sektörün mevcut yapısına bakıldığında çalışanların özlük haklarını korumada işverenlere karşı önemli bir caydırıcı güç olarak değerlendirilebilecek

iş güvencesi koşullarının oluşma ihtimalinin zayıflığı dikkat çekmektedir.

İş Gücünün Nitelik Durumu

İş gücünün niteliğindeki eksiklik sektörün en önemli problemleri arasında yer almaktadır. İnşaat sektöründe çalışanlarla ilgili eğitim-istihdam uyumunun sağlanamadığı ifade edilebilir. Özellikle beden gücüne dayalı olarak çalışan düz işçi ile ara iş gücü bakımından nitelik eksikliği bulunmakla birlikte mühendis ve mimar gibi mesleklere sahip çalışanların ise uzmanlaşmaları konusunda sektörün gerekliliklerini karşılamada eksiklikler bulunmaktadır. Sektörel olarak yapılan değerlendirmede Ulusal İstihdam Stratejisi'nin 2023 yılı hedeflerinde "inşaat sektöründe mesleki yeterlilik belgesine sahip olanların %30'a çıkarılması" ile ilgili bir hedef belirlenmiş olması çalışanlarla ilgili vasıf uyumsuzluğunun yetersiz olduğunun teyidi olarak değerlendirilebilir (Uzunkaya, 2013, s. 51; T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), 2015, s. 52).

İnşaat sektöründe verimlilik en önemli belirsizliklerden biridir. Sektördeki şirketlerin çoğunda teknik personel için herhangi bir performans ölçütü veya kriter bulunmadığından teknik personelin iş çıktıları ölçülebilir nitelikte değildir (Güranlı ve diğ., 2021, s. 1). Kötü işçilik ile birlikte bu durumu ortadan kaldıracak yetişkin eğitimlerinin gerçekleştirilmemesi sektör açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir (Kazaz ve Ulubeyli, 2009, s. 190).

İnşaat sektöründe yetişip usta olan kişiler kendi ustalarından nasıl öğrendiyse o şekilde iş yapmaktadırlar. *Nitelikli bir usta geleceğin nitelikli ustalarını yetiştirmektedir.* (U1)

"İnşaatlarda kullanılan betonlar, ilgili firmalar tarafından kontrol edilmesinden dolayı belirli bir kalite standardı yakalanmış durumda. İnşaatlarda kullanılan tüm malzeme ve işlerin denetlenmesi, kontrol edilmesi gerekir. Standardın yakalanması çalışanların inisiyatifine, vicdanına kalmış bir anlamda. Çalıştığım bir usta arkadaş vardı beton işinde. Diğer ustaların yaptığı çatılar yağmur olduğunda aşağıya akıntı oluştururken o ustanın yaptığı işlerde böyle bir problem olmazdı. Sebep de betonun dökülmesinden sonra kuruyana kadar 5-10 defa sulanması, ıslatılmasıydı. Bu da ilerleyen zamanda betondaki defoları ortadan kaldırıyordu. Takip ve denetim sağlıklı işlerse mevcut durumda yapılan hatalar en az % 50 oranında azalır diye düşünüyorum."

Değerlendirme ölçütü ya da standardın yaygın bir şekilde uygulanmaması işin kalitesini işi yapan kişinin inisiyatifine bırakmak anlamına gelmektedir. (U1) "Adam bir sıva yapıyor. Sıvanın bir köşesinin ölçüsü 3 santim ise diğer köşesi 5 santim geliyor. Standardı yok maalesef. Oldu mu oldu... 100 tane iş yapılıyorsa 80 tanesi bu şekilde. Bazı müteahhitler iş yaptırıyor ama malzemeli veriyor. Yani ustaya verilen malzemenin hiç fire vermeden yetiştirilmesi gerekiyor, başka malzeme vermiyorlar. Örneğin sıva için verilen malzemeyi yetecek şekilde kullanmak gerekiyor. Dolayısıyla bazen 3 santimlik sıva yapılmak zorunda kalıyor ve en ufak bir yağmur durumunda problem olarak ortaya çıkıyor. İş kalitesini düşüren unsurlardan bir tanesi de maliyetleri düşürme kaygısı ile inşaat çalışanlarının ücretlerinin düşürülmesi ile ilgili. Çok fazla iş alternatifi olmayan bazı çalışanlar boşta kalmamak için işleri kabul etmekte ama bu kez de işin kalitesinden taviz vermekte."

Çalışanların sektöre giriş yapma durumları nitelik ile ilgili önemli bir değerlendirme ölçütü olarak görülebilir. İnşaat sektöründe çalışmak birçok kişi açısından istihdam sürecine dâhil olmada son çare olarak değerlendirilmektedir. (U2) "20 yaşına kadar hiçbir işi öğrenip, o işte yetişemediği ve mecbur kaldığı için inşaat sektöründe çalışmak tercih edildiği için nitelik olarak biraz zayıfız açıkçası. Müteahhitler bu durumu sorun olarak görmüyorlar. İşim yapılınsın da nasıl yapılırsa yapılınsın müteahhit için önemli olan." Bir başka katılımcı (U2) "İnşaat sektöründe kalifiye eleman kalmadı diyecek kadar azaldı. Alttan eleman yetişmiyor. İnşaat işi ağır bir iş olarak değerlendiriliyor. İnsanlar asgari ücretten çok fazla kazanamayınca ağır bir işte çalışmaktansa fabrikalarda çalışmayı tercih etmekte. Bana iş teklifinde bulunan 10 tane müteahhit varsa hiçbiri bu işi nasıl yapacağını şeklinde sormuyor, kaçta yapacağını soruyor. Bu durumda iş gücü ücreti de dâhil olmak üzere fiyatların düşmesine neden oluyor" şeklinde değerlendirmektedir. (U5) "Yeni nesil inşaata pek meraklı değil, asgari ücretten daha fazla kazanıyorlar ama asgari ücret ile çalışılan yerler daha rahat olduğu için inşaatta çalışmak tercih edilmiyor. İnşaat sektörü ağır bir iş." İnşaat sektöründe çalışmanın tercih edilmemesindeki bir diğer neden ise ağır bir iş kolu olarak değerlendirilmesine rağmen emeklilik sürecinde kolaylık sağlayıcı düzenlemelerin olmamasıdır. (U4) "Yaş ilerledikçe inşaat sektöründe çalışmak zor oluyor. Madencilik sektöründe çalışan birisi 45 yaşında emekli olabiliyorken, inşaat sektöründe öyle olmuyor maalesef." Benzer bir değerlendirme başka bir katılımcı tarafından (U2) "Beden gücü gerektiren ağır bir iş olmasına rağmen emeklilik yaşının madencilik gibi diğer ağır işlerle aynı şekilde değerlendirilmemesi bir eksiklik" olarak ifade edilmiştir.

Çoğu kişi tarafından tercih edilmediği gibi ustalasma sürecinin herkes tarafından kabul edilen bir standardının olmaması çalışanların kısa süre sonra piyasada usta olarak yer almasına neden olmaktadır. (E1) "İnşaat sektörü piyasasında taşeron çok ama iş bilen taşeron yok denecek kadar az, ucuz insan gücüyle işçi çalıştırıyorlar. Yani işçi 2 ay olmuş inşaatta çalışmaya başlayalı, sıva yapmayı az öğrenmiş, eline master alıp, mala alıp ben ustayım diyor. Ucuz iş yapıyor, taşeron ve müteahhitler daha çok kazanma uğruna çalıştırıyorlar, sonrası malum yapılan iş kocaman sıfır." Başka bir katılımcı ise (U1) "Sadece derz yaptırdığım (seramik ustalığı için başlangıç kabul edilebilecek bir iş) bir çalışanın ücretinin artırılmasını istedi, ben de kabul etmeyince işi bıraktı. Birkaç gün sonra bir başkası ile usta olarak çalıştığımı öğrendim. Doğru düzgün iş yapmayı öğrenmeden usta oluyor bazı kişiler." Usta olduğunu iddia edenlerin bazıları aslında iş yaparken ustalığı öğreniyor. (U3) "İnşaat sektöründe öteden beri 3-5 ay çalışmış olan kendini usta zannetmekte, seni beni beğenmemekte. Bugün de öyle eskiden de öyleydi." (U5) "İnşaatista usta olmadığı halde usta olduğunu iddia eden çok kişi var. Sebebi belki de daha önceki tanıdıklarımızla karşılaştığımızda kendimizi olduğumuzdan farklı gösterme kaygısıdır." (M3) "Müteahhit kadar ustaların da işini düzgün yapması gerekiyor. Son yaptığımız bir binayı tam teslim etmek üzereyken binanın bir dairesini yapanlar o kadar kötü bir sıva işi yapmış ki orayı tekrar yapmak zorunda kaldık."

Usta ve çıraklar kadar teknik personelin de tecrübeli ve nitelikli olması gerekir. (İ3) "Okuldan yeni mezun bir mühendisin karar alacak şantiye şefi gibi pozisyonlarda çalışmaya başlaması son derece yanlış. Tecrübeli olması ge-

rekiyor mühendislerin. Tecrübesiz mühendis inşaat piyasasındaki kurtlar sofrasında ne yapacakları noktasında problem yaşayabiliyorlar. İş yaptıracak olan kişinin işin kalitesini bilmesi gerekiyor ki bu da birikimle olacak bir şey. Mühendisler imza yetkisi veya uygulama sorumluluğu verilmeden önce 4-5 yıl yetkin bir mühendisin yanında çalışması gerekiyor. Bunu da belgelendirmesi lazım.”

Nitelikli bir iş ortaya çıkarılmadığı zaman bir sonraki seferde iş yaptırılmak istendiğinde bireyler farklı ustalarla çalışmayı tercih etmektedirler. (U1) “Kendimle ilgili duymadım ama bazı ustalar için ‘Ben bir daha iş yaptırır mıyım ona’ şeklindeki cümleleri çok sık duydum maalesef.” Genel olarak tüm katılımcılar tarafından inşaat sektöründe çalışanların nitelik eksikliği vurgusu yapılmıştır. İnşaat iş kolunda örgütlü işçi sendikası ile işveren sendikasının yapmış olduğu protokol ile sektörde yer alan bireylerin eğitimlerine destek verildiği anlaşılmaktadır. (S1) “İşçi sendikası olarak işveren sendikası ile bir protokol çerçevesinde kaynakçı, duvar ustası, kepçe operatörü gibi özellikle ara eleman ihtiyacını karşılamak üzere meslek edinme kursları düzenledik ve bu eğitimler sertifikalandırıldı. Ama inşaat alanındaki birçok işin okulu yok, burada yetişenler ustalarının yanında ne kadar yetişebiliyorsa. Devletin de inşaat alanına yoğunlaşması gerekiyor.” Sendikalaşmanın yetersiz seviyelerde olduğu değerlendirildiğinde yapılan eğitimlerden yararlanan kişilerin sınırlı sayıda olduğu anlaşılmaktadır. Sadece sendikaların değil genel olarak Milli Eğitim sisteminin de sektörün talepleri doğrultusunda bireyleri yetiştirmesi gerekir.

Kayıt Dışı İstihdam

Kayıt dışı ekonomi faaliyetlerinin bir yansıması olan kayıt dışı istihdam inşaat sektörün-

de önemli bir problem olarak yer almaktadır. İş gücünün eğitim seviyesinin düşük olması, mevsimsel veya kısa süreli istihdamın yaygın olarak yapıyor olması, yabancı uyruklu kişilerin çalışıyor olması, inşaatın durumuna göre bazı zamanlar parça başı işlerin yapıyor olması, taşeron firmaların daha fazla kazanç elde etme isteği, işçinin sabit bir yerinin olmaması, müteahhitlik yasasının olmaması, vergilendirmedeki yüksek maliyetler vb. sebeplerden dolayı inşaat sektöründe kayıt dışı çalışma diğer sektörler göre daha fazla yer almaktadır (Başlevent, 2016, s. 42; Şenel, 2019, s. 66, 83). Sosyal Güvenlik Kurumu’nun 2020 yılı verilerine göre Türkiye’de ortalama kayıt dışı çalışma oranı %30,59 iken, bu durum inşaat sektöründe %34,72’dir. İnşaat sektörü, belirlenmiş olan 18 iktisadi faaliyet alanı içerisinde Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık sektöründen sonra kayıt dışı çalışmanın en fazla olduğu sektörü oluşturmaktadır.

Sosyal Güvenlik Kurumu’nun resmi verilerinden de anlaşılacağı üzere *kayıt dışı istihdam inşaat sektöründe ağırlıklı olarak yer almakla birlikte katılımcılara göre son yıllarda azalma eğilimine girmiş durumdadır.* (U2) “Özellikle 2010 yılından sonra kayıt dışı çalışmanın azaldığını düşünüyorum. Önceden daha fazla idi ama şuan % 70-80 oranında çalışanların SGK primleri yatırılmakta.” (U3) “Son 8-10 yıldan beri müteahhitler genellikle sigorta yaptırmakta ama ondan önceki yıllarda kolay kolay sigorta yaptırmıyorlardı. Şimdiye kadar kendi sigorta işlemlerimi bireysel olarak ben kendim yaptırım... Bu da gençlerin inşaatlarda çalışmayı tercih etmemesinde etkili olan bir başka neden aslında. Fabrikalarda bildiğim kadarıyla sigorta giriş işlemleri başlamadan işbaşı yapmıyorlar. Bunun yerine kaçak olarak ülkemizde bulunan ki

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI
Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Tablo 5. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları (%)				
No	İktisadi Faaliyet Kodu (18'li Grup)	2010	2015	2020
1	Tarım, ormancılık ve balıkçılık	85,47	81,16	83,46
2	Madencilik ve taş ocakçılığı	7,83	5,93	4,51
3	İmalat Sanayi	26,64	18,85	16,11
4	Elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon	33,94	30,47	27,89
5	İnşaat ve bayındırlık işleri	52,34	35,58	34,72
6	Toptan ve perakende ticaret	36,56	25,89	26,54
7	Ulaştırma ve depolama	36,57	29,47	19,93
8	Konaklama ve yiyecek hizmeti faal.	42,53	24,55	26,94
9	Bilgi ve iletişim	21,08	13,15	10,79
10	Finans ve sigorta faaliyetleri	5,13	4,08	6,03
11	Gayrimenkul faaliyetleri	47,54	20,85	21,99
12	Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	22,38	9,87	14,35
13	İdari ve destek hizmet faaliyetleri	12,66	14,56	20,96
14	Kamu yönetimi ve savunma	4,72	3,96	0,51
15	Eğitim hizmetleri	4,32	3,19	2,45
16	İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faal.	5,59	27,21	26,79
17	Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	40,2	31,54	32,8
18	Diğer hizmet faaliyetleri	57,04	43,38	40,25
Genel Ortalama		43,25	33,57	30,59

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, Kayıt Dışı İstihdam Oranı

bu bölgede Suriyeliler var, onlar çalışmakta. Bunlar da çalışmasa işçi bulamayacağız.” (U4) “Burada kayıt dışı çalışma olmaz. Büyük şantiyelerde yok. İşe başlamadan önce sigorta girişi yapıyorlar. Daha önce başka bir işyerinde sigorta girişim yapılmamıştı, ben de işten ayrıldım.” Görüşleri ile araştırmaya katkı sunan bir diğer katılımcının da SGK priminin yatırılmadığı ile ilgili yaşadığı bir tecrübe ise şu şekildedir: (U1) “E-Devlet’ten Sosyal Güvenlik Primi’nin yatırılıp yatırılmadığını kontrol ettiğimde yatırılmadığını fark ettim.

Müteahhit’e sorduğumda ‘ben yatırmıştım, istersen yatırdığıma dair dokümanları sana getireyim’ dedi ama hala getirecek. Yaptırmamıştı, adamın kafasına da vuramıyorsun, belki de vurmak gerekiyor ama... Bi ara sigorta girişleri çok sıkı takip ediliyordu ama iş sağlığı ve güvenliği denetimlerinde olduğu gibi son 2 yıldır çok takip edilmiyor.”

Kayıtlı olarak çalışanların bazılarının SGK primlerinin kendilerine ödenen maaşın gerçek değeri üzerinden değil asgari ücret üzerinden hesaplanarak yatırıldığı değerlendirilmekte-

dir. Bu durum emeklilik maaşı miktarının düşük olmasına neden olmaktadır. (U4) “En düşük inşaat işçisinin yevmiyesi günlük 180 TL. 7-8 bin TL maaş alıyoruz ama sosyal güvenlik sigorta primleri asgari ücret üzerinden yatırıldığı için emeklilik maaşlarımız çok düşük durumdadır. Bunun haricinde bankadan kredi çekmek isteseniz, maaş düşüklüğünden dolayı kredi alamıyorsunuz.”

Kayıt dışı istihdam sürecinde ülkemizde kaçak olarak yer alan göçmenler de tercih edilmektedir. (M2) “Kaçak göçmen işçi istihdamı çalışma maliyetlerinin düşürülmesinden dolayı tercih ediliyor. Daha fazla iş yapıyorlar kendi vatandaşlarımıza göre. Kanalizasyon vb. gibi işlerde kendi vatandaşlarımızı çalıştırmakta zorlanıyoruz. Bi ara sınırlar açılacak diye birçok göçmen Edirne tarafına gitmişti, o zaman iş yapacak adam bulamıyorduk, büyük bir sıkıntı olmuştu. ‘Memnun kalırlarsa bir daha çağırırlar’ diye düşünüyor göçmenler. Ama bazı müteahhitler yabancılara köle gibi davranıyorlar. Bu şekilde de olmaması lazım tabii ki”. (S1) “Ülkenin kalkınmasında önemli bir yeri olan inşaat sektörü emekçileri vahşi çalışma koşullarında haklarını alma konusunda çok problem yaşamaktadırlar. Sadece göçmenler değil kendi vatandaşlarımız da kayıt dışı çalışmak zorunda kalmışlardır.” Kayıt dışı çalışanlar kim olursa olsun özlük hakları açısından suiistimal edilmektedirler. (S1) “Göçmenlerin birçoğunun kaçak olmasından dolayı çalışabilmek için sigorta vb. gibi işverene maliyet olarak değerlendirilebilecek birçok uygulama ile ilgili talepte bulunmamaktadırlar. Çalışmak zorunda olan bu bireyler bir müddet sonra kendi vatandaşlarımızın da rekabet şartlarını ortadan kaldırmakta ve onların razı oldukları koşullarda çalışmak zorunda bırakılmaktadırlar. Maaş

ve diğer özlük hakları için yabancı işçilerle kendi vatandaşlarımız terbiye edilmemeli.”

Kayıt dışı çalışmanın çözümü ile ilgili yapılan değerlendirmeler ise şu şekildedir: (U5) “Kayıt dışı çalışma ile ilgili her şeyi devlet de biliyor. Devlet, inşaat sektörünün tüm ekonomiyi etkileyecek bir özelliği olmasından dolayı faaliyetler durmasın diye birçok şeye göz yumuyor.” (S1) “Kayıt dışı çalışmanın çözümü çok basit. Bir yerde sendika varsa orada vergi kaçırma olmaz, sigorta priminin yatırılmaması ya da düşük yatırılması gibi bir durum olmaz ve kayıt dışı çalışma olmaz. İnşaat sektöründe çalışanların %80’e yakını kamunun değişik ihalelerini alan firmalarda çalışmakta. Ya hükümetin ihale ettiği işlerde ya da belediye gibi diğer kamu kurumlarının ihale ettiği işlerde. Buralara ihaleyi alan kişilere sendikali işçi çalıştırma gibi bir zorunluluk getirilse kayıt dışı çalışma, düşük ücretle çalıştırma gibi olumsuz durumların önüne geçilebilir. Şu an böyle bir şey yok ama 2000’li yılların başlarında çalışan gerçek kişilerin yerine başkalarının sigorta primleri ödeniyordu maalesef. Özellikle inşaat sektöründe sendikalara pozitif ayrımcılık yapılması sağlanmalıdır. Eskiden en hızlısı 5 yılda biten inşaat faaliyetleri şimdilerde 7-8 ayda bitiyor. Burada herhangi bir uyuşmazlık durumunda yargı kararı sonuçlanıncaya kadar inşaat işi bitiyor. Daha önce yetkili olduğumuz bir yerde işveren yetkisiz olduğumuz ile ilgili mahkemeye başvuru yapmıştı, süreç uzadıkça uzadı ve 3 yılı buldu, mahkemeye başvuru yapan kişinin işi bitti ama bizim karar hala çıkmış değil. Yargının geç karar vermesi dolaylı yünden sendikalaşmayı da engellemektedir. Sendika, çalışanlar lehine hiçbir olumlu karar almasa bile mevcut hakların gereği gibi uygulanmasını sağlasa büyük bir kazanç olacaktır”

Nitelikli personel olarak istihdam edilmesi gereken mühendis ve mimarların kendileri olmasa da diplomaları istihdam sürecine dâhil olmakta. (M2) "Bazı firmalarda mühendis mimar istihdamı yapılmıyor. Aylık biraz ücret veriyorlar diplomayı kullanmak için, o da bazı zamanlar inşaat alanına uğruyor o kadar. Aslında sadece çalışanlar değil müteahhitler de kayıt dışı gibi."

İşverenleri kayıt dışı istihdama yönelttiği varsayılan bürokratik işlemlerin sektöre özgü olacak şekilde sadeleştirilmesi, kayıt dışı çalışanı olan iş yerlerinin bazı ihalelere başvurusunun kısıtlanması, yapı ruhsatı verilmemesi gibi müteahhitlik işlerinin kayıtlı olarak çalışan iş yerlerine göre zorlaştırılması kayıt dışı çalışmanın engellenmesi yönünde fayda sağlayabilir. Kayıt dışılığın engellenmesi inşaat firmalarının kurumsallaşması ve belirli standartlara ulaşabilmeleleri açısından da önemlidir (Başlevent, 2016, s. 57-58). Mevcut durumda kayıt dışılığı önlemeye yönelik var olan yaptırımların caydırıcı olacak şekilde uygulanması ve takip edilmesi gerekmektedir.

İş Kazası ve Meslek Hastalıkları

Bina ve diğer yapıların inşaatları ölümlü iş kazası olma ihtimali yüksek olan sektörlerde ilk sıralarda yer almaktadır. Her ne kadar 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği ile ilgili yasal düzenleme ve bunun işverenlere ve çalışanlara getirmiş olduğu bazı zorunluluklar olsa da otomasyon ürünü araçlara göre insan emeğinin yoğun olarak kullanıldığı bir alan olan inşaat sektöründe diğer sektörlerle göre daha fazla iş kazası meydana gelmektedir. İlgili kanunun getirmiş olduğu yasal zorunluluklar yerine getirilmeye çalışılsa da iş kazalarının azaltılması ile ilgili hem işveren hem de çalışanların özverili bir şekilde çalışmaları

gerekmektedir. Önceden gerçekleşen iş kazalarının bir benzerinin gerçekleşmesinin engellenebileceği gibi, olma ihtimali olan iş kazalarının tedbirler alınarak önlenmesi ile birlikte iş kazalarını önlemeye yönelik iş güvenliğine önem veren bir çalışma kültürü oluşturulmalıdır (Kazaz, Ulubeyli ve Acıkara, 2016, s. 6-8; Bilim ve Çelik, 2018, s. 730).

Şirketlerin çoğunluğunun küçük veya orta ölçekli olduğu inşaat sektöründe meydana gelen iş kazaları ağırlıklı olarak düşme, elektrikle temas ve iş makinelerinin karıştığı kazalar şeklindedir. Kayıtlı iş gücünün düşük olduğu dikkate alındığında resmi olarak Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından açıklanan verilerin mevcut durumdan daha yüksek bir seviyede olduğu ifade edilebilir (Müngen ve Güranlı, 2004, s. 299).

Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre 2018 ve 2019 yıllarında en çok iş kazası inşaat sektöründe meydana gelmiştir. 2018 yılında inşaat sektörü haricinde en fazla iş kazası 25.716 ile Makine ve Teçhizat hariç, Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı ile 22.610 ile Gıda Ürünlerinin İmalatı sektörlerinde gerçekleşmiştir. 2019 yılında inşaat sektörü haricinde en fazla iş kazası 25.969 ile Yiyecek ve İçecek hizmetleri ile 24.085 Makine ve Teçhizat hariç, Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı sektörlerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 6'da da görüldüğü üzere iş kazası sonucu meydana gelen ölüm oranları da en çok inşaat sektöründe meydana gelmiştir. 2018 yılında iş kazası sonucu ölüm vakaları en fazla 175 ile Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı ve 60 kişi ile Toptan Ticaret (Motorlu Kara Taşıtları ve Motosikletler hariç) faaliyetlerinde gerçekleşmiştir. 2019 yılında iş kazası sonucu ölüm vakaları inşaat sek-

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI
Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Tablo 6. 2018 ve 2019 Yılları İnşaat Sektöründe İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Verileri

Ekonomik Faaliyet Sınıflaması	Yıl	İş Göremezlik Sürelerine (Gün) Göre İş Kazası Geçiren Sigortalı Sayıları	İş Kazası Sonucu Ölen Sigortalı Sayısı	Meslek Hastalığına Tutulan Sigortalı Sayısı
Bina İnşaat		41.759	360	16
Bina Dışı Yapıların İnşaatı	2018	27.639	162	8
Özel İnşaat Faaliyetleri		7.759	69	6
Bina İnşaat		25.551	207	19
Bina Dışı Yapıların İnşaatı	2019	15.927	105	5
Özel İnşaat Faaliyetleri		6.223	56	11

Kaynak: SGK, 5510 Sayılı Kanunun 4-1/a Maddesi Kapsamındaki Sigortalılardan İş Kazası Geçiren veya Meslek Hastalığına Tutulan Sigortalı Sayılarının Ekonomik Faaliyet ve Cinsiyete Göre Dağılımı

törü haricinde en fazla 184 ile Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı ve 31 kişi ile binalar ve çevre düzenlemesi faaliyetlerinde gerçekleşmiştir.

Katılımcıların bazılarında göre iş kazalarının önlenmesi ile ilgili hassasiyetin 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun ilk çıktığı dönemlere göre azaldığı şeklindedir. (U1) "İş kazası yaşamadım ama başka bir inşaatta çalışan bir seramik ustası elindeki demir çubuğu kaldırdığında, demir çubuğun elektrik tellerine çarpmasıyla elektrik akımına kapılıp vefat etmiş, bir başka yerde çalışanlardan bir tanesi asansör boşluğuna düşmüştü. Son 2 senedir iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili denetimlerle hiç karşılaşmadım. Ondan önceki 1-2 sene içerisinde neredeyse haftada bir denetime geliyorlardı ama son zamanlarda

çok gevşedi. Gelecekleri zaman müteahhit bize iş güvenliği ile ilgili denetime gelecekleri ile ilgili haber veriyordu ki muhtemeldir ki ona da önceden haber veriyorlar. Aslında olması gereken habersiz denetim yapılması, çünkü herhangi bir eksiklik varsa denetim ekibi gelmeden önce hemen yapıyor." (S1) "Özel sektörde denetimler kağıt üzerinde kalmakta. Ülkemizin X şehrindeki Karayolları'na ait bir işte çalışan işçilerin barınma alanları hijyen koşullarını taşımamaktadır. Ayrıca wc gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri alanların olmadığı tespit edilmişti. Burayı kontrol eden, işverene bağlı olarak çalışan iş sağlığı ve güvenliği uzmanı nasıl bir denetim yapacak. Böyle olunca denetim işlerinin kağıt üzerinde olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili de-

netimler kamu kurumlarında yapıyor ama özel sektörde maalesef..”

Katılımcılar tarafından iş kazalarının önlenmesinde mevcut durumdaki işleyiş eleştirilerek denetim mekanizmasının iyileştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. (S1) “İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanı’nın maaşını devletten alması lazım. Maaşını denetim yaptığı işverenden alan bir uzman ne kadar denetim yapabilir. Bununla birlikte herhangi bir iş kazası olması durumunda en çok sıkıntıyı iş güvenliği uzmanı yaşamakta. Nasıl İşsizlik Fonu gibi bir fon oluşturuluyorsa bu fondan ya da buna benzer bir fon oluşturularak iş güvenliği uzmanları istihdam edilebilir kamuda” (U2). “İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili denetimleri yapan kişiler müteahhidin emrinde çalışmakta. Bizde bir tabir vardır. ‘Yemek yediğin yere yanlış yapılmaz’ şeklinde. Dolayısıyla sağlıklı bir denetim süreci gerçekleşmiyor. Maaş aldığı yer ile karşı karşıya gelmesi gerekiyor denetim esnasında ama pratikte bunu yapmak çok zor. Birçok şeyi göz ardı ediyor, şuralara şöyle dikkat edin, böyle dikkat edin şeklinde telkinde bulunarak gidiyor. Kuralları katı bir şekilde uygulamak istese çalışanlar olarak bizler de müteahhide bu durumu yansıtıp daha uygun hareket ederiz.”

İş sağlığı ve güvenliğinin sağlanmasında hem çalışanlar hem işveren sorumlu olduğu gibi cezai yaptırımların da eşit şekilde dağıtılması gerekmektedir. (M3) “İş yaptığımız bir inşaatta firma çalışanı eline dürbünü almış iskelede çalışanları gözetliyor kurallara uyup uymadıkları konusunda. Bir çalışanın emniyet kemeri ve baretini takmadığını ve o şekilde iskelenin üzerine oturduğunu göstererek, düşmesi durumunda bunun firmaya maliyetinin en az 1.000.000 TL olduğunu ve bunun

karşılığında kurallara uymadığı için o kişiye verilebilecek cezanın 1.500 TL olduğunu, bunun da çalışan tarafından değil taşeron firma tarafından ödendiğini söyledi. Denetimler gerektiği gibi uygulanmıyor.” (U4) “Aslında iş güvenliği ile ilgili hataların çoğu biz çalışanlarda. Dış cephede çalışan birisi için emniyet kemeri alınmış ama kişi bunu kullanmıyor. İlla birisinin ikaz etmesi gerekiyor sanki.” (U6) “İş güvenliği ile ilgili yaptırım cezasının doğrudan kurallara uymayan çalışana kesilmesi gerekir. İşçi uyarı alıyor ve sonrasında tekrar işine dönüyor. İsterseniz 100 saat eğitim verin bi işe yaramıyor. O zaman herkes kurallara uygun hareket edecektir.”

İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili yaşanan problemler birçok inşaat firmasında benzer şekilde yaşanmaktadır. Çok az firma ise kanunun yapılmasını istediği kuralları yerine getirmektedir. (U5) “İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili hususlar firmadan firmaya değişiklik gösteriyor. Bazı firmalar neredeyse çalışan başına iş güvenliği uzmanı istihdam ederken bazıları ise fazla para vermemek için bir kişi istihdam etmekte.” (U5) “Daha önce çalıştığım bir işyerinde baretlerimizin içine aileden sevdiğimizizin fotoğraflarını koymamızı istediler. Baretleri her çıkardığınızda sevdiğinizin aklınıza gelsin de hatalı davranışlar yapmayın diye. Çok etkileyici olmuştu. Başka bir işyerinde ise yapılan bir hatanın daha iyi anlaşılabilmesi için bulunduğumuz iskeleden indirildikten sonra müteahhit şu şekilde konuştu: Yanlış anlama beni ama şimdi daha iyi görüyorsunuz iskelenin durumunu. Akşam olduğunda seni evinde bekleyen sevdiğine kavuşabilmen için bu kurallara uyman gerekiyor, belki ölmezsin ama sakat da kalabilirsin... Tedbirler için illaki birilerinin de ölmesi gerekmiyor zaten.”

Sendikal Örgütlenme

Sendikalar çalışanların örgütlü hareket etmelerini sağlayan önemli kuruluşlardır. Çalışanların sosyalleşmesi, birbirlerine manevi destek olması ile birlikte sosyal ve ekonomik haklarının korunması ve iyileştirilmesi için de önemli kuruluşlardır. Sendika aracılığıyla gerçekleştirdikleri toplu pazarlık, çalışanlarının her birinin bir araya gelerek yapacakları toplu pazarlıktan çok daha fazla anlama ve imkâna sahiptir (Miller ve Mulvey, 1992, s. 125; Cradden, 2013, s. 57; Koray, 2005, s. 239).

İşveren karşısında daha zayıf konumda olan çalışanları temsil eden sendikalar yerel ve ulusal düzeyde üyeleri lehine kararlar alınması için çalışmalar yapmaktadır. Piyasa koşullarında monopson durumda olan işverenlerin alacağı kararların çalışanların özlük hakları açısından lehine sonuçlar verebilmesinde ve onların daha bilinçli hale gelmesinde sendikalar önemli bir aracı kurum olarak yer almaktadır. Sendikal roller yerine getirilirken grev gibi caydırıcı bir güç de kullanılmaktadır (Piketty, 2015, s. 94; Pontusson, 2013, s. 819; Woos, 1983, s. 577).

Tablo 7. 2021 (Ocak) Yılı İnşaat İş Kolunda Sendikalaşma Durumu

No	İNŞAAT İŞ Kolundaki Sendikal Örgütlenmeler	İNŞAAT İŞ Kolunda Çalışan Toplam İşçi	Sendika Üye Sayısı	Kendi İş Kolundaki Sendikalaşma Oranı
1	YOL-İŞ (Türkiye Yol, Yapı, İnşaat İşçileri Sendikası)		50.301	96,62
2	DEV YAPI-İŞ (Devrimci Yapı, İnşaat ve Yol İşçileri Sendikası)		511	0,98
3	İNŞAAT-İŞ (İNŞAAT İşçileri Sendikası)		170	0,33
4	ÖZ İNŞAAT-İŞ (Öz İnşaat İşçileri Sendikası)		471	0,90
5	YENİ YOL-İŞ (Yeni Yol, Yapı İnşaat İşçileri Sendikası)	1.319.158	17	0,03
6	İYİ-SEN (İNŞAAT ve Yapı İşçileri Sendikası)		274	0,53
7	İNŞAAT-SEN (İNŞAAT Emekçileri Sendikası)		74	0,14
8	MES-ED-SEN (Meslen Edindirme Sendikası)		112	0,22
9	DAYANIŞMA (Dayanışma İşçi İstihdam Sendikası)		133	0,26
Toplam İşçi			52.063	100,00

Kaynak: ÇSGB, İş Kollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin 2021 Ocak Ayı İstatistikleri

2021 yılı Ocak ayı verilerine göre Türkiye'de kayıtlı olan 14.371.096 olan toplam işçi sayısının %14,40'ı sendikalı olup, sendikalı işçi sayısı 2.069.476'dır. Tabloda 7'de de görüldüğü üzere inşaat sektöründe sendika üyesi toplam işçi sayısı sadece 52.063'tür. Sendika üyesi olan toplam işçilerin sadece %2,52'si, inşaat kolunda çalışanların da %3,95'i inşaat sektöründe örgütlü bir şekilde çalışmaktadır.

Birçok alanda olduğu gibi inşaat sektöründe de sendikalaşmanın olmaması için değişik problemler çıkarılmaktadır. (S1) "Özel sektörde örgütlenemiyoruz yasal olmasına rağmen. En büyük işverenimiz mega projeleri ile birlikte devletin kendisi. Bunlar içerisinde de birisi haricinde örgütlenemedik değişik engellerden dolayı. Özel sektörde örgütlenmediğimiz çok az firma ise 'ya diğer firmalarda da sendikal örgütlenmeyi tamamlayın ya da bizde de sendikalaşmayı bırakın. Diğer firmalar kayıt dışı, sendikasız, ucuz işgücü ile çalışırken ben bu firmalarla rekabet etmek zorunda kalıyorum' şeklinde sendikalara tepkilerini göstermektedirler. Yani işgücü üzerinden rekabet edildiği için çalışanların hakları tam olarak verilmiyor. Sendikal örgütlenmeyi gerçekleştirdiğimiz kamunun mega projesinde sürekli alt işverenler oluşturularak hatta çalışanların kendileri başka bir işverenmiş gibi değerlendirilerek resmi olarak örgütlenmenin önüne geçilmeye çalışılmıştır. 400 küsur tane taşeron firma ile karşılaştık kamunun bu işinde."

Asıl işi inşaat olmadığı halde inşaat alanında iş yapan firmalarda iş kolu farklılığından dolayı sendikalaşma problemi yaşandığı görülmektedir. (S1) "İnşaat işi yapıyor ama enerji alanında kurulmuş bir firma aslında. Biz de bu durumu mahkeme yoluyla düzelttirmeye

çalışıyoruz ama zamanında karar verilmediği için iş uzuyor. İş işten geçmiş oluyor. Bu da örgütlü hale gelmeyi olumsuz etkiliyor. Avukatlar da iş davaları almak istemiyor zaten. Zamanında biten bir iş kolu tespiti davası görmedim şu ana kadar. Kanunlarda belirlenmiş sürelerle uygun bir yargılama süreci yok maalesef pratikte."

Özellikle küçük ölçekli işlerde inşaatın her bir işinin farklı alt işveren ya da ustalar tarafından yapılması durumunda sendikalaşma için yeterli kadar süre bulunmamaktadır. (M2) "Sendikalaşmanın az olmasında inşaat işlerinin belirli bir sürede yapılıyor olması da etkili. Kalıpcı ise 3 ay, sıvacı ise 3-5 ay gibi zaman dilimleri için kişilerle anlaşma yapıldığı için sendikalaşma boyutu eksik kalabilmektedir."

Sendikal örgütlenme ekonomik olarak çok güçlü konumda olan işveren karşısında çalışanların özlük haklarını koruyucu düzenlemeler için mücadele etmektedir. Bununla birlikte sendikaların faaliyetlerinde emek yanlısı politikaları takip etmelerini engelleme ihtimali olan siyasi, ideolojik yaklaşımlar içerisinde bulunmaması gerekiyor. (U5) "Sendika üyesi olduğunuz zaman kayıt dışı çalışma vs. problemi olmuyor. Sendika araya girdiği zaman olay hemen çözülüyor. Sendika üyeliği ile ilgili çalışanların sendikalarla ilgili olumsuz algıları var. Sendikaların siyasi, ideolojik davrandıkları ile ilgili hususlarda. Ama sendikalar çalışanların haklarını ücretsiz bir şekilde arıyor. Ben bir problem yaşamıştım, ücretimizi alamamıştık, sendikaya gittim, eve dönmeden paramı yatırdılar."

Müteahhitlik Uygulamaları

Taahhüt işini üstüne alan kişi olan müteahhitin yaptığı işe müteahhitlik denilmektedir.

Müteahhitlik bir süreç olup, inşaat işi başlamadan, başlarken, inşaatın tamamlanmasından sonraki dönemde de devam etmektedir. Özellikle 2000'li yıllarda başlayan inşaat furçası müteahhitliğin popülaritesini artırmış ve en çok tercih edilen meslekler arasında olmasını sağlamıştır. Türkiye'de 500 bin kurumun müteahhitlik işleri ile ilgilendiği ancak 300 bin firmanın aktif olarak müteahhitlik yaptığı tahmin edilmektedir. Müteahhitliğin birçok girişimci tarafından tercih edilen bir iş yapma yöntemi olduğu ifade edilebilir (Özlük, 2021, s. 24).

İnşaat işlerinin belli alanlarında uzmanlaşmanın önemli olması ve inşaatlarda kullanılan malzemelerle birlikte araç-gereçlerde maliyet tasarrufu sağlama gibi nedenlerden dolayı alt yüklenicilere ihtiyaç bulunmaktadır (Başlevent, 2016, s. 51). Bina projeleri, iş merkezleri, bina yenileme projeleri, takviye, restorasyon, sanayi yapıları, altyapı projeleri (yol, su, elektrik, köprü gibi), kentsel dönüşüm projeleri gibi projelerin tamamı ya da bir kısmı alt yüklenicilerle karşılanabilmektedir (Özlük, 2021, s. 49-50).

(İ1) "Müteahhitlik parası olan herkesin yaptığı bir iş olarak algılanıyor. Müteahhitlik ekonomik organizasyonlardır, teknik organizasyonlar değildir. Bir müteahhit yatırım kararı alabilir ama yatırım yapılan işte sorumluluk teknik personeldedir aslında. Müteahhitlerin her şeyi biliyorum düşüncesinde olmaması gerekiyor. Bu şekilde davranmak teknik personelin uzmanlık bilgisine hakarettir. Böyle olunca da işler müteahhitlerin ve kalfaların inisiyatifi ve tecrübesi ile ilerliyor."

İnşaat sektöründe çalışanlar için kabul edilen nitelik kısıtlılığı durumu müteahhitlik uygulamaları için de geçerlidir. (U1) "Müteahhit ola-

rak çalışanların birçoğu inşaat sektörünü yakından tanıyan kişiler değil. Biraz parası olan yatırım olsun diye inşaat işine giriyor. Bulduğum bölgede müteahhitlerin hiçbiri inşaat mühendisi ya da mimar falan değil. Bir tane harita mühendisi müteahhit duydum ama harita mühendisi ile inşaat sektörünün ne alakası var. Bir tane inşaat mühendisi ile anlaşma yapıyor ve o kişi arada bir inşaatı kontrol ediyor. Sürekli orada istihdam edilmiş de değil." (İ2) "Bir mühendisin aynı anda 5 şantiyede görev almasına yasa izin veriyor ama etik değil aslında bakılırsa. Bu işi layıkıyla yapması imkansız. Yasanın bu şekilde düzenlenmesi çok yanlış. Normların doğruluğu, tutarlılığı ve denetlenebilirliğinin sağlanması gerekiyor."

Fabrika ya da başka iş yerlerinde ürün ya da hizmetin üretiminde yer alan tüm maliyet kalemleri hesaba katılarak bir değer belirlenmektedir. İnşaat işlerinin her bir aşamasında farklı ustalık gerektiren çalışan ya da taşeron firma ile muhatap olunmasından dolayı işveren konumundaki müteahhit iş bitimine kadar sürekli hizmet alımı gerçekleştirmektedir. Bu durum diğer iş yerlerinde hammadde alımında geçerli olan satın alma işinin sürekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bundan dolayı müteahhitler sürekli maliyet hesabı yapmakta, ucuza mal etmenin kaygısını taşımaktadır. (U2) "İnşaat sektöründeki temel problemlerden bir tanesi her bir müteahhidin işi ne kadar ucuza yaptırabilirim kaygısı ile hareket etmesidir. Bu da tedbirsizliğe neden oluyor, sağdan soldan malzeme çalma, gereksiz kısıntı yapma, malzeme eksikliğine neden oluyor. Müteahhidin malzeme maliyetlerini düşürme talebi, standardın altında iş çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin siva işinin standardının 3 santim olduğunu varsayalım. Müteahhit'ya o kadar şişirmene gerek

yok 2 santim de olabilir' şeklinde tekliflerle geliyor ustaya." (U3) "Müteahhitlerin %90'ı ilk olarak 'sen bu işi kaçta yaparsın' şeklinde giriş yapmakta herhangi bir iş anlaşması yapılmadığı zaman. Birinci kalite malzeme ve işçilik isteyen sadece %10 civarında."

Bazı durumlarda müteahhitler tüketicileri yanlış yönlendirmekte ya da yanıltmaktadır. Satın alma aşamasında iskân işlemleri tamamlanmak üzere denilerek satılmış konutlar ile gözle görülemeyen ya da herkes tarafından anlaşılmayan inşaat kalitesi ile ilgili problemler inşaat sektöründe karşılaşılan tüketicileri olumsuz etkileyen unsurlardır (Komşuoğlu Yılmaz, 2018, s. 45). (İ2) "Tüketicilerde kalite bilinci eksikliği olduğunu düşünüyorum. Marketten aldığımız pek çok ürünün standartları vardır. Tüketiciler olarak bunları satın alırken çok fazla araştırmadan alabiliriz. İnşaat sektöründe aldığımız ürünler, bizim hayatımıza mal olabiliyor. Öldürebiliyor. Kalite bilinci eksikliği ve bunun denetlenememesi gibi hususlarda güvene dayalı ikili ilişkileri kullanarak alışveriş yapıyoruz. Tanıdığımız kişiler sağlam iş yapar diye düşünüyoruz."

Müteahhitlerin işleri yaparken yaşamış oldukları problemlerden bir tanesi KDV iadeleri ilgilidir. (M1) "Müteahhit olarak bizlerin yaşadığı bir problem de KDV iadeleri ile ilgili. İnşaat KDV oranı %1. İnşaat malzemelerinde %18 KDV ödüyoruz. İnşaat işini bitirip binayı teslim ettikten sonra KDV iadesi için vergi dairesine başvuru yapıyoruz. KDV'yi peşin ödüyoruz ama KDV iadesini 1,5-2 yılda ancak alabiliyoruz. Hem çok geç ödenmekte hem de değişik sebeplerle KDV iadesinde kesintiler yapılmakta. KDV iadelerine ek olarak bürokratik bazı işlemler de inşaat işlerinin sürecini uzatmaktadır. Tüm inşaat işlerinde 'sağlamlık

ve güvenlik haricindeki' alanlarda bürokratik işlerde esneklik ve hızlı hareket etmenin sağlanması gerekiyor. Örneğin yıkımı yapılacak bir bina için İSKİ, AYEDAŞ, İGDAŞ vb. gibi tüm kurumlara yazılar yazılıyor gerekli işlemler için ve bunu bizim takip etmemiz gerekiyor. Oysa tüm kurumlar bunu elektronik olarak yerine getirebilir. Her gün bir kurumu takip etmek zorunda kalıyoruz. Her inşaatta bir hafta on gün bu tür işler için uğraşıyoruz. Tüm kurumların sistemleri KEP'ten birbirine bağlı zaten, birbirlerinin yaptıkları işleri görebiliyorlar."

Kat Karşılığı, Arsa Payı Karşılığı Yapılan İnşaat İşleri

Bazı müteahhitler kendi sahibi oldukları arsaları üzerinde inşaat işlerini gerçekleştirirken bazıları da başkalarına ait olan arsaları kullanarak yapmaktadır. Kendi arsası üzerinde inşaat yapılarını yapabilecek uzmanlık ya da sermayeye sahip olmayan ve genel olarak kat karşılığı ya da arsa payı karşılığı gibi var olan taşınmazın bir kısmının belli oranlarda paylaşarak karşılıklı anlaşılması suretiyle inşaat yapılmaktadır (Kılıç, 2014, s. 1; Sütçü, 2021, s. 29). Ülkemizde genellikle arsayı imarlı hale getirme, inşaat ruhsatını alma ve inşaatı masraflandırma gibi işlemlerin tamamı yüklenici tarafından gerçekleştirilmektedir (Sütçü, 2021, s. 83). Yüklenici, alt işveren veya taşeron olarak isimlendirilen çalışma genellikle kaba inşaat işleri (beton, demir, hafriyat vs.), ince inşaat işleri (sıva, boya, fayans vs.), mekanik tesisat işleri (elektrik, su, doğalgaz, klima vs.) ve dış cephe giydirme şeklinde sınıflandırılmaktadır (Özlük, 2021, s. 61).

Kat karşılığı inşaat sözleşmesinin yapılabilmesi için öncelikle inşaat yapılacak arsanın, yapılanma şartlarına uygun olması gerekir. Eğer

yapılanma şartlarına aykırı bir durum varsa yapılacak kat karşılığı sözleşmesi de geçersiz olacaktır. Uygulamada bazı müteahhitlerin yapılanma koşulları taşımayan arsa (genellikle 2b arsalar) sahipleri ile kat karşılığı sözleşmeler yaptıkları görülmektedir. Gelecekte imara açılması tahminine dayanılarak yapılan bu tür sözleşmelerin hukuki açıdan geçersiz sayılacağı yönünde güçlü görüşler mevcuttur. Bu tür sözleşmelerin en büyük riski gelecekteki tahmini imar planlarının üzerine yapılmasıdır. Gelecekte imara açılacak alanların imara açılmaması ya da beklentilerden daha düşük bir imar emsali ile imara açılması uyuşmazlıklara neden olmaktadır. Bu tarz sözleşmeler genellikle daha fazla kar elde amacı ile yapılmaktadır. Ancak büyük riskler içermektedir (Özlük, 2021, s. 57).

Kat karşılığında yapılan inşaat işlerinde genellikle yüklenicinin kendi üzerine tanımlı görevleri yerine getirememesinden kaynaklı problemler yaşanmaktadır. Arsa sahibinin mağdur olmaması için teminat senedi alabilme durumu olmakla birlikte yüklenicinin acz içine düşmesi veya kendisine kalan bağımsız bölümleri üçüncü kişilere satıp işi terk etmesi durumunda teminat senedi işlevsiz hale gelmektedir. Taraflar kendi aralarında inşaatın tamamen bitirilmeden başkalarına teslim edilemeyeceği ile ilgili sözleşme yapabilirler. Kat karşılığı yapılan inşaat işlerinde yaşanan problemlerle ilgili yasal düzenlemenin yapılmamış olması sorunların kalıcı bir şekilde çözümünü engellemektedir (Sütçü, 2021, s. 80, 617, 624).

Kat ya da arsa payı karşılığı yapılan işlerle ilgili müteahhitlerin yaşadıkları problemlerden bir tanesi mülk sahipleri ile anlaşma zemininin gittikçe zorlaşmaya başlamasıdır. (M2) "Mülk sahipliği önemli ama aç gözlülük

daha fazla son yıllarda. Önceden bir iş yaptığımızda insanlar teşekkür ederlerdi ama şimdilerde para vermemek için iş beğenmedikleri bile oluyor, sürekli eleştirme ve kusur arama durumu var sanki. Bu durum son zamanlarda daha da arttı. İş başında yapılan pazarlığı iş bittikten sonra da yapmak istiyorlar daha az para vermek için. İnsanlar ustaların, müteahhitlerin ne yaptıklarına ve nasıl yaptıklarına bakmıyorlar, nasıl daha az öderiz diye uğraşıyorlar. Burada devlet de farklı düşünüyor zaten. Bir tasarım yaptığınızda herhangi bir şey alıp satmadığınız değerlendirilip %40'a yakın oranda vergi ödememiz gerekiyor. Aldığınız çoğu vergi olarak devlete gidiyor. %18 vergi ödemek için illa bişeyler alıp satmanız gerekiyor."

Denetim Mekanizması ve İnşaatların Proje Uyumluk Durumu

Her meslekte olduğu gibi inşaat sektöründe de belirli standartlar vardır. Bu standartların yerine getirilmesinde müteahhitlerin büyük sorumlulukları bulunmaktadır. Araştırmaya görüşleri ile katkı sunan katılımcılardan birisinin müteahhitlik işlerine yeni başladığı zaman başka bir müteahhit ile yaşamış olduğu bir hatırası inşaatların projeye uyumluk durumu ile ilgili olumsuz bir örnek olarak değerlendirilebilir. (M3) "İnşaat işine ilk başladığımız zamanlarda bir binanın temelini atmak istediğimizde müteahhit birisi gelmişti. 'Sen inşaatçı değilsin galiba' diye sordu, babam da 'evet' deyince, 'belli zaten temele bu kadar demir döşenir mi? Bu kadar demir ile dördüncü kata kadar çıkabilirsin' dedi." (İ2) "İnşaatlarda en önemli şey denetim. Denetimlerin normlara uygun yapılması gerekiyor. Normların olmadığı yerde ya da normların denetlenemediği durumlarda iş

etiğine uygun davranışları bekleyemezsiniz. Aslında yasalarımıza göre hatalı işlerin yaptırımları ağır ama birçok kişi yanlış yapmasına rağmen aralarından bir ya da iki tanesi ceza alıyor, yani standartlar oluşturulamadığı için uygulama birliği de olmuyor.

Belirli bir plan ve proje dâhilinde yapılması gereken inşaat faaliyetlerinde tüketici ve müteahhitlerin bazıları kendi çözümlerini üretebiliyorlar. (U1) “İkamet ettiğim yerleşim yerinde binaların birinci katına balkon izni verilmiyor. Müteahhit ruhsatı aldıktan sonra yapacağını yapıyor. Bir şey değişmiyor aslında. İnsanlar kendi çözümlerini kendileri üretiyorlar.” (M3) “Son zamanlarda inşaatlardaki denetimler artırıldı ondan dolayı malzemedeki kısıtlı yapma durumu azaldı ama eskisi kadar olmasa da hala yapan var. Bir arkadaşımın devam eden projesinde 90 cm olması gereken temel duvarını 40 cm’ye indirerek yaptıklarına şahit oldum.” Her iki katılımcı kendi çözümlerini üreterek iş yapan müteahhitlerin ya ceza ödediğini ya da bazı dönemlerde çıkarılan kanuni aflardan yararlandığını ifade etmişlerdir.

İnşai faaliyetlerin projelere uygun bir şekilde yapılması Bağımsız Yapı Denetim Firmaları tarafından denetlenmektedir. Son değişikliklerle birlikte denetim firmaları havuz sistemi içerisinde rastgele seçilmektedir. Müteahhidin kendisinin denetim firması ile anlaşmasına göre daha olumlu bir gelişme iken eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. (U2) “İnşaat alanlarını kontrol için gönderilen görevlinin arabasının yakıtına varana kadar bütün ihtiyaçlarını müteahhit karşılıyor. Öyle olacağına müteahhidin emrinde izlenimi vermeyecek şekilde bir denetmen pozisyonunun olması gerekir. Tabiri caizse eskiden haraç alma gibi

bişey vardı, biraz ona benziyor. Bağımsız bir denetmen olsa gördüklerini yazar gider müteahhidin kontrolü altına girmeden.” (M2) “Yapı denetim firmalarının havuz sisteminden rastgele seçilmesi kurallara uygun inşaat yapmak isteyen müteahhitler için çok daha iyi oldu.” (M1) “Yapı denetimlerin havuz sisteminden çıkması olumlu bir durum gibi görünürken müteahhitler için dezavantaj olmaya başladı. Önceden belirli firmalar belirli yapı denetim firmaları ile çalışırken kimsenin birbirini tanımadığı, dolayısıyla ikili ilişkiyi kuramadığı yapı denetim firmalarının havuzdan rastgele seçildiği bir sisteme geçildi. Bazen Ümraniye’deki 3-5 katlı bir inşaat için Silivri’den yapı denetim firması çıkabiliyor. Yapı denetim firması buraya gelemiyor, müteahhide de ‘biz gelemiyoruz, siz bize demir donatısı, kalıp donatısının resimlerini çekip gönderin’...Resimle ne kadar denetleme yapılabilir. Denetimlerin etkinliğinin artırılacağı yerde %70 oranında zayıfladı denilebilir. Bunun için havuz sistemi devam ettirilebilir ama örneğin İstanbul için Anadolu Yakası ve Avrupa Yakası şeklinde iki ayrı bölge oluşturulabilir.” *Yapı Denetim Firmalarının ölçek büyüklüğü de inşaatların denetiminde önemli olmaktadır.* (İ2) “Yapı Denetim Firmaları havuz sisteminden rastgele seçiliyor. Herhangi bir kriter yok seçilme sürecinde. Her Yapı Denetim firmasının ölçek büyüklüğü aynı değil. Çalışan sayısı az olan küçük ölçekli bir yapı denetim firmasına bir gökdelen inşaatını denetleme görevi çıkabiliyor. Orayı denetleyebilecek tecrübesi, bütçesi vs. yetersiz olabiliyor. Yapı Denetim Firmalarını belirli özelliklere göre sınıflandırmak gerekmektedir.” (İÖ1) “İnşaatların ölçek büyüklükleri ile yapı denetim firması arasındaki uyumsuzluk mevzuat açısından çözülmesi gereken bir meseledir.

Buna ek olarak belirli sürelerle yapılacak değerlendirme ya da sınavlar aracılığıyla yetkin olmayan mühendis yada teknik elemanların projelerde yer alması engellenmelidir. 30 yıl önceki bilgilerde kalmamak, günümüz teknolojisini yakalamak gerekir”

Bazı durumlarda ise denetim süreçlerinin usulüne uygun bir şekilde sonuçlanmadığı anlaşılmaktadır. (M2) “Büyük bir firmanın İstanbul’un X ilçesinde büyük çaplı projesi inşaatta deniz kumu kullanılmasından dolayı durduruldu. Ama 1-2 sene sonra hiçbir yıkım vs. olmadan projeye devam edildi. Diğer taraftan buradaki başka bir sorun beton firmasının denetimi yapılmamış gözüküyor, denetim firması da işini gereği gibi yapmamış sanki.” (M3) “Özellikle elektrik ve su tesisatları projelere uygun yapılmıyor. Resmi olarak oluşturulan projelerde çizimlere göre değil de ustaların kendi kolayına geldiği gibi yapma durumları söz konusu. Sonrasında ise en ufak bir arızada tüm yerlerin kırılıp dökülmesi sonucu ortaya çıkmakta. İşler düzen ve disiplinden uzak bir şekilde yapılıyor maalesef. İşten anlıyorsanız hatayı görünce düzelttiriyorsunuz ama sadece paranız var, yatırım olarak bakıyorsanız ve işten anlamıyorsanız o şekilde kalıyor. Neden böyle oluyor şeklindeki soru ‘Usta bir an önce işini bitirip parayı almayı düşünüyor, müteahhit de benzer şekilde düşünüyor’” şeklinde cevaplandırılmaktadır.

Kanuni düzenlemelere rağmen her yerde aynı olmasa da bazı yerel yönetim birimleri ya da ilgili kişilerin inşaatın başlangıç aşamasında ve/veya bitmiş projenin iskânının verilmesi sürecinde usulüne uygun olmayan menfaat temin etmeleri söz konusu olabilmektedir. (M3) “Denetimler havuz sistemine geçti ama çok

fazla bişey değişmedi aslında. İskan’ı almak için belediyeye gidiyorum. Müteahhit olarak senin gelmene gerek yok, yapı denetimdeki sorumlu gelsin deniliyor. ‘Müteahhide söyleyin şu kadar para versin deniliyor.’ Kendisi doğrudan size söyleyemiyor ama aracılarla yapıyorlar. Bu bugünün problemi değil, 1990’lı yıllar da aynı şekildeydi. Sistemi çalıştıran çarklardan bir tanesinin değişmesi sistemi değiştirmiyor, oysa tüm sistemi değiştirmek lazım.” (M3) “1990’lı yıllardaki başka bir hatıradaki, bina inşaatını bitirdikten sonra belediye görevlisi geldi, her yeri kontrol etti ve sonunda bir hata bulduğunda ‘Şükür be bulduk bir eksiklik’ şeklinde tepki verdi. Sonra ise müteahhidin değil de proje sorumlusunun belediyeye uğraması istendiğinde belli bir miktar ödeme yapılması (hatalı yapılan yerin yıkılıp yeniden yapılmasında katlanılan maliyetin yarısı kadarı) durumunda projeye uygunluk verilebileceği söylenmiş.” Benzer durumların günümüzde devam ettiği ilgili katılımcı tarafından değişik örneklerle açıklanmıştır. (M3) “İnşaat sektöründe yaşanan birçok problemin önüne geçilebilir. Ama öncelikle kanunların değiştirilmesi gerekiyor. Tüm kanunlarımız keskin uçlu, neyi kastettiği, ne anlama geleceği ile ilgili hususları açık bir şekilde düzenlemiyor bazen. Kanunlarda yer alan yuvarlak ifadeler yerine net ifadeler kullanılmalı. Her yuvarlak ifadenin geçtiği yerde orada bulunan kişinin suiistimali ile karşılaşabiliyorsunuz. Bu da rant, rüşvet vb. olumsuz sonuçlara neden olabiliyor. Bunların çoğu ilgili kişilerin şahsi menfaat temin etmelerine neden oluyor.” İnsanların çalışmalarını yönlendirecek yasal düzenlemelerin net bir şekilde oluşturulmasına ihtiyaç olmakla birlikte özellikle inşaat sektöründe çalışanların ahlaki davranışlarının şekillen-

mesinde diğer sektörlerle kıyaslandığında yasal düzenlemelerin etkisinin daha aşağı düzeyde olmasından dolayı her bir bireyin kendi oto kontrolünü sağlayıcı bir şekilde çalışma ahlakına sahip olması gerekmektedir (İGİAD, 2018, s. 77).

Mülklerin Değer Durumu

İnşaat sektöründe yaşanan problemlerden bir tanesi de yapıların gerçek değeri ile tapu değeri arasındaki farklılıktır. Alım-satım esnasında ödenmesi gereken tapu harcı ve komisyon ücreti, dosya parası, DASK sigortası gibi ek diğer maliyetleri düşürmek amacıyla hem alıcı hem de satıcı tarafından gayrimenkulün gerçek değerinden daha düşük bir değerde gösterilmesi ile karşılaşmaktadır. Bu durum bazen gayrimenkulü satan kişinin müteahhit ya da inşaatçı olması durumunda tapu harcının tamamının satıcı tarafından ödenmesi bazen de müteahhit, emlakçı ve yap-satçı gibi çalışanların kayıt dışı çalışmalarından dolayı da gerçek değerinin altında gösterilebilmektedir. Kayıt dışı yapılan işlemler ya da kayıtlı duruma aykırı şekilde yapılan işlemlerde sadece tapu harcı değil gelir vergisi ve KDV kayıpları da oluşmaktadır (Yardımcıoğlu ve Doğrul, 2011, s. 37-38). İnşaat sektöründeki kayıt dışılıkla ilgili bir diğer durum ise vergilendirmede görülmektedir. Hem nihai tüketici hem de inşaat sahibi müteahhitlerin birçoğu daha az vergi borcu ödemek için edindikleri mülklerin gerçek değerlerini beyan etmemektedirler. (M1) "Mülklerin tapu değeri ile gerçek değeri arasındaki farklılığın temel nedeni yüksek vergi oranlarıdır. Vergiler yüksek olmasa mülklerin gerçek değeri gösterilir."

Beyan esaslı bir mantık ile çalışan Türk Vergi Sisteminde gelir kayıplarına neden olan kat

karşılığı, hasılat paylaşımı, yap-işlet-devret veya yap-işlet şeklinde yapılan özel inşaat işlerinin ve ortaya çıkan kentsel rantların vergilendirilmesinde gelir artırıcı düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014, s. 55). Bununla birlikte vergi mükelleflerinin idare tarafından denetlenmesi ve vergi bilinci eğitimleri ile vatandaşlık görevlerini yerine getirmeleri için çalışmalar yapılması gerekmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014, s. 32). Daha az vergi ödemek için beyan edilen mülk değeri bedeli kamulaştırma vb. gibi bedelin karşılığının ödenmesi gibi bazı durumlarda mülk sahiplerini de olumsuz etkilemektedir. Ayrıca vergi ödemelerini düzenli ve gerçek değeri üzerinden gerçekleştiren bireyler için hak ihlalinin yaşanmaması için mevcut yasal düzenlemelere uyulması gerekmektedir.

İnşaatlarda Kullanılan Malzemelerin Durumu

Kurumsallaşma sorunu ile birlikte yaşanan bir diğer sorun inşaat yapı malzemelerinin taahhüt edilenden farklı bir şekilde kullanılmasıdır. Denetim eksikliği ile birlikte kaliteden taviz verilerek maliyet azaltmaya odaklanması neticesinde inşaat malzemelerinin sağlamlığı şüpheli hale gelmektedir. Rekabet koşullarının kalite yerine maliyet tasarrufuna odaklanması inşaat sektörünün uzun vadeli gelişimini olumsuz etkilemektedir (Uzunkaya, 2013, s. 52).

(M2) "Malzemelerde değişiklik olabiliyor. Neden proje aşamasında gösterilen malzeme kullanılmadığı sorulduğunda 'biz onu zaten görsel amaçlı kullanmıştık' deniliyor. İhalelerde bazen malzemeler sayılırken vb. şeklinde ifadeler kullanılarak gri alanlar kalabiliyor. O zaman müteahhit ve benzeri şeklindeki is-

tediği malzemeyi kullanabiliyor. Biz parasını aldığımız ürünleri satmayı tercih ediyoruz.”

Önceki dönemlere göre son yıllarda inşaatlarda kullanılacağı taahhüt edilen malzemeler ile kullanılan malzemeler arasında farklılık giderek azalmaktadır. (U4) “Büyük şantiyelerde inşaat malzemelerinden kısıntı yapılması mümkün değil. İnşaat işlerinde en önemli malzeme demir ve çimentodur. Diğer malzemeler de önemli ama onlar sonradan değiştirilebilir. Kapı kolu beğenilmediğinde değiştirilebilir ama demir ve çimento için aynı durum geçerli değil. Bu da yapı denetim ile kontrol altına alınmış gözüküyor.”

Taahhüt edilen malzemelerin kullanılmasında tüketicilerin daha bilinçli hale gelmesinin de etkili olduğu değerlendirilmektedir. (M1) “Eskiden tüketiciler çok bilinçli değildi ve müteahhit ile yapılan sözleşmeyi kimse okumuyordu. Ama şu an nesil değişti, birbirlerinden duyuyorlar ve her bir tüketici sözleşmeyi inceliyor. Bir iş yaparken tüm malzemeleri markası ile belirtmek zorunda kalıyoruz ve ona uyuyoruz. Sadece dairenin boya rengi ile parke rengi inşaat bitimine yakın belli oluyor, onun haricindekiler inşaata başlamadan belli oluyor. Biraz da müteahhitler arasındaki rekabet şartları yanlış yapmayı zorlaştırıyor. İleride de iş yapmak isteyen müteahhit tüketicileri yanıltamaz.” (M3) “Tüketiciler eskiye oranla çok daha bilinçli durumdadır günümüzde. Diğer taraftan sosyo-kültürel seviyelere göre de tüketicilerin kalite kaygısı vs değişmekte. 500.000 TL’lik daire satın alan birisi belki dairede kullanılan malzeme ve işçilik kalitesi ile çok ilgilenmezken, ilgilense de bu kadar da olur, çok önemli değil diye düşünürken, 2-3 milyon TL’lik daire satın alan birisi ustalık dahil olmak üzere birçok şeyi sorgulamakta.” Yapı Denetim Fir-

maları’nın özellikle kaba inşaatı denetledikleri değerlendirildiğinde dekoratif yapıların da projenin aslına uygunluk durumunun denetlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Birçok inşaat firması tarafından kullanılan *lüks inşaat* kavramının görecelikten çıkarılarak somutlaştırılması, nesnel ölçütlerle ifade edilmesi gerekmektedir.

Finansal Piyasalardaki Kırılganlıklar ve İnşaat Sektörü

Türkiye’de inşaat sektörü hem nicelik hem de nitelik olarak büyürken piyasa içerisindeki finans aygıtlarından da etkilenmektedir. İnşaat maliyetlerinin yüksek olmasıyla birlikte konut gibi temel inşaat ürünlerinin fiyatlarının çok düşük olmaması tüketicileri kredi kullanmak gibi finans piyasasının araçlarına yöneltmektedir. İstikrarsız piyasa koşulları ile birlikte enflasyon ya da döviz kurlarındaki dalgalanmalar inşaat sektörünü olumsuz etkilemektedir. Finans piyasalarına güven olduğunda hareketlenen inşaat piyasası aksi durumda da olumsuz etkilenmektedir. Örneğin 2009 yılında yaşanan küresel kriz satışların durgunlaşmasıyla birlikte konut stoklarını artırmış, konut fiyatlarını düşürmüş ve buna bağlı olarak işten çıkarmaları ve hatta bazı firmaların piyasadan çekilmelerine neden olmuştur. Son yıllarda uzun vadeli finansman araçlarının zenginleşmesi inşaat sektörünün gelişimi açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilse de güçlü ekonomik temellere ve finansman yapısına ihtiyaç olduğu açıktır (Uzunkaya, 2013, s. 51; Koç, Kaya ve Şenel, 2017, s. 659; Kılıç, Savrul, Topkaya ve Özekicioğlu, 2013, s. 103). Kronolojik olarak yakın tarihlerde gerçekleşen ekonomik krizlerin inşaat sektörünü olduğundan daha az etkileyebilmesi için firmaların kurumsallaş-

ma problemini ortadan kaldırmaları ve sonrasında sorun analizi ve erken uyarı sistemi ile tedbirleri alması gerekir (Öcal, Oral ve Erdi, 2005, s. 1502).

İşin başından sonuna kadar süreç odaklı değil de kısa vadeli kâr elde etme kaygısıyla hareket edenler, ekonomideki dalgalanmalardan daha çok etkilenmektedirler. (M1) "Bazen işi alabilmek için müteahhitler kendi kârının bir kısmını da mülk sahiplerine devretmeyi göze alabilmekteler. Mülk sahipleri kendi kârlarına odaklandıkları için işin bitirip bitirilmeyeceği konusunda herhangi bir kaygı taşımıyorlar. Oysa özellikle ekonomik dalgalanma dönemlerindeki olumsuz küçük bir maliyet artışı, o işin bitirilmesine engel olmaktadır. Başı sonu hesap edilmeden yapılan bu tür işlerde müteahhit var olan imkanlarını kaybederek, mülk sahipleri de sahip olabileceklerini temin edemeyerek mağdur olmaktadır."

Kamu-İnşaat Sektörü İlişkisi

1980'li yıllarla birlikte yaygınlaşmaya başlayan taşeronlaşma uygulamalarının bir başka boyutu inşaat sektöründe görülmektedir. Kamu idareleri bazı büyük inşaat işlerini uzmanlaşma gerektirmesi, inşaatların belirli bölümlerinin yapımında özel makine ve teçhizat kullanımı gerekliliği, bazı projelerin büyük sermaye gerektirmesi ve inşaat taahhüt işlerinin risk içermeleri ve bu risklerin taşeron firmalar ile paylaşılmasından dolayı özel sektör temsilcilerine yaptırmaktadır. Özel sektörün gelişiminin amaçlanması da taşeron uygulamalarının gelişmesinde etkili olmaktadır. Bu şekilde gerçekleştirilen inşaatlar 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu temel alınarak gerçekleştirilmektedir (Sütçü,

2021, s. 74; Şenlik, 2018, s. 18). Özel sektörde çalışan inşaat firmalarının büyük çoğunluğu kamuya ait işlerin yüklenicisi olarak çalışmaktadır. Bazı durumlarda siyasal ve ekonomik değişkenlik ile kamunun bazı hak ediş ödemelerinin gecikmesi kamu-inşaat sektörü arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilemektedir (Kazaz ve Ulubeyli, 2009, s. 190).

(M2) "Kamu işlerinde belirli bir sürede yetiştirilme zorunluluğu müteahhitleri zor durumda bırakabiliyor. İşler yetişmeyince ya kalitesiz ürünler kullanılıyor ya da işler yarım yamalak yapılıyor. Ceza yememek için yapılan bu tür işler, inşaatın tesliminden sonra yapılan tamir tadilat ile daha maliyetli hale geliyor."

Büyük (Prestijli) Kamu Yatırımları

Havalimanı, asma köprü, büyük tüneller gibi kamu idareleri açısından prestijli gözükken birçok kamu yatırımı iş ortaklığı, konsorsiyum gibi değişik iş birliği çerçevesinde kamu-özel ortaklığı kapsamında gerçekleştirilmektedir. Birden fazla müteahhidin bir araya gelmesiyle birlikte gerçekleştirilmesinden dolayı güçlü avantaja sahip yapılar ortaya çıkmaktadır (Özlük, 2021, s. 40). İş ortaklığı (joint venture) şeklinde yapılan işlerde üyeler eşit hak ve sorumluluğa sahiptir. Taahhüt edilen işin bitirilmesinde müştereken ve müteselsilen sorumluluğa sahiptirler (Sütçü, 2021, s. 77). İş ortaklığından farklı olarak konsorsiyumda her bir taraf ya da üye sadece kendi yaptığı, uzman olduğu alan ile ilgili sorumluluğa sahiptir (Sütçü, 2021, s. 76).

Türkiye'de Kamu-Özel İş birliği alanında otoyol, havaalanı, liman, köprü, tünel gibi yerlerin yapımında Yap-İşlet-Devret (YİD); şehir hastaneleri ve sağlık kampüsleri gibi alanlar-

da Yap-Kirala-Devret (YKD); elektrik enerjisi üretimi gibi alanlarda Yap-İşlet (Yİ) ve devlete ait olan tesisin bir süreliğine özel sektöre devredilmesinden oluşan İşletme Hakkı Devri (İHD) modelleri uygulanmaktadır (Kamu-Özel İşbirliği Raporu, 2019, s. 24-25).

Yapılması planlanan 242 projenin toplam sözleşme değeri (yatırım tutarı+kamuya ödenecek miktar) 139,8 milyar ABD doları olup 71,3 milyar ABD Doları ile en büyük pay havaalanı projelerine aittir (Kamu-Özel İşbirliği Raporu, 2019, s. 30).

Yap-İşlet Devret Modeli

Yap-İşlet-Devret, yüksek kamu yatırımı gerektiren işlerin finansman yükünden kurtulmak suretiyle özel girişimcilere yaptırılması ve katlanmış olduğu maliyetlerin kârlı bir şekilde karşılanabilmesi amacıyla belirli süreliğine özel girişimciler tarafından işletilmesinden oluşan bir finansman modelidir. Altyapı projelerinin gerçekleştirilmesindeki devletin risk-

leri ve kazanımları özel sektör tarafından yüklenilmektedir. İnşaatın maliyetinin karşılanması ve bunun karşılığında belirli bir süre kâr elde edilmesi amaçlanmaktadır (Durucasu ve Acar, 2015, s. 297; Sütçü, 2021, s. 52). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde döviz harcamaları gerçekleştirilmeden büyük çaplı işlerin bitirilmesi anlamına gelen Yap-İşlet-Devret Modeli uygulamaları Türkiye’de yabancı sermaye sahiplerinin yatırımlarını yapmaları için de tercih edilen bir yöntemdir (Özer, 2012, s. 31-32).

Büyük çaplı bir proje olan Yap-İşlet-Devret Modelinde yatırımın zamanında bitirilememesi, maliyetin hesaplanandan fazla olması, tesislerin işletilme süresi ve kârlılığın uzun yıllar gerektirmesi ihtimali, rekabet koşullarının değişmesi gibi belirsizlikler olabilmektedir. Her ne kadar süresinde bitirilmeyen işlerle ilgili yasal düzenlemede tazminat vb. gibi caydırıcı uygulamalara yer verilmiş olsa da sürecin sektöre uğraması söz konusu olmaktadır. Gerçekleşme ihtimali bulunan bazı problem-

Tablo 8. Kamu-Özel Sektör İş Birliği Kapsamında Gerçekleştirilen Projelerin Alanları

No	Projeler	Proje Sayısı	
		Sayı	Yüzde
1	Enerji Üretim Tesisleri	91	37,60
2	Otoyollar ve Hizmet Tesisleri	42	17,36
3	Limanlar	23	9,50
4	Sağlık Tesisleri	20	8,26
5	Havaalanları	19	7,85
6	Sınır Kapıları	18	7,44
7	Yat, Liman ve Turizm Tesisleri	17	7,02
8	Madencilik Projeleri	8	3,31
9	Sanayi Tesisleri	2	0,83
10	Demiryolları	1	0,41
11	Kültür ve Turizm	1	0,41
Toplam		242	100

Kaynak: SBB, Kamu-Özel İş Birliği Raporu, 2018

lerin yaşanmaması için modelin tamamen özel sektör şirketlerinden değil de kamunun da dâhil olduğu bir ortaklık şeklinde oluşturulması gerekebilir (Özer, 2012, s. 32-33; Durucasu ve Acar, 2015, s. 307; Topdemir ve Azaltun, 2019, s. 50-51). Devletin yapması gereken altyapı yatırımlarının özel sektöre devredilmesi ve bunun karşılığında kâr elde edilmesi sosyal devlet ilkesine aykırılık teşkil etmesi açısından eleştirilmektedir (Erdoğan, 2010, s. 483; Akıllı, 2013, s. 100). Bunlara ek olarak Yap-İşlet-Devret uygulamalarında katlanılan maliyet ve kâr elde etme şeklinde iş yapılmaktadır. Maliyetlerle ilgili belirli standardın olmaması, maliyetlerin ne kadar rekabet koşullarında belirlendiği ya da ilgili işletmeye rant sağlayıp sağlamadığı gibi belirsizlikler yerine kârın da belirleyicisi olan maliyetlerle ilgili tavan fiyat uygulaması gibi çözümlerle birlikte aktif bir şekilde işleyen denetim mekanizmaları oluşturulabilir (Başar, 2003, s. 52).

Müteahhit olan bir katılımcı tarafından kamunun yaptığı Yap-İşlet-Devret Modelinde doğru projelerin yapılmasının önemli olduğu vurgulanmıştır. (M1) "Yap-İşlet-Devret Modelinde yapılan işlerde 'doğru iş yapılıp yapılmadığına bakmak lazım'. Bizim ülkeyimizin geçmişinde hayal edilemeyecek işler yapıldı bu model ile birlikte. Eleştirilebilir, kamu kendi gücü ile bu kadar işi kısa sürede yapamaz. Biz şahıs şirketliyiz, biz bile Yap-İşlet-Devret Modeline benzer şekilde çalışıyoruz. Biz bir projeyi alıyoruz, lansmana çıkıyoruz ve topraktan daire satıyoruz, onunla finanse ediyoruz. Hiçbir müteahhit firmasının yaptığı iş kadar sermayesi yoktur. Yaptığı iş kadar sermayesi olan müteahhit en fazla 10 ya da 20 daire yapabilir ki o da en ufak ekonomik kırılgalarda zorlanmaktadır. Öz sermayelere dokunmadan inşaatlar yapıl-

makta. Devlet de bu şekilde yapıyor. Özellikle otoyol ve köprüleri her kullandığımda 'Allah razı olsun yapanlardan diyorum ama belki biraz fiyatları düşürülebilir. Bununla birlikte eski yolların da kullanılabilir olması, vatandaşların zoraki olarak yeni yerleri kullanmak zorunda bırakılmamaları da önemli bir alternatif.'" Yap-İşlet-Devret şeklinde yapılan projelerin taahhüt edilen bedelinin Türk Lirası değil döviz üzerinden yapılması, dövizde oluşan dalgalanmalarla birlikte fiyatların yukarı yönlü yükselmelerine neden olmaktadır.

Kentsel Dönüşüm Uygulamaları

Özellikle deprem tehlikesi ile birlikte gündeme gelen kentsel dönüşüm kısaca çağın gereklerine cevap veremeyen inşaat yapılarının yeniden yapılmasını ifade etmek için kullanılmaktadır. Yapıların sağlamlığının sorgulandığı kentsel dönüşümde zaman içerisinde kent nüfusunun çoğalması ve insanların tüketim ihtiyaçlarının artması ve çeşitlenmesiyle birlikte altyapı yatırımlarının yetersizliği de etkili olmaktadır. Geçekundu şeklinde yapılan konutların dönüşüm kapsamında değerlendirilebileceği gibi zaman içinde sağlamlığını kaybeden konutlar da aynı çerçevede değerlendirilmelidir. Otopark ihtiyacı, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanlarının oluşturulması da yeni kent yaşamının gereklilikleri olup yapıların dönüşümünde etkili olan unsurlardandır (Ruhi ve Ruhi, 2018, s. 20, 30; Çakır, 2011, s. 222).

Kentsel dönüşüm ihtiyacı bulunan yerlerin yıkımı ve yeniden yapılması ile ilgili uzlaşma süreci bazen neredeyse inşaatın yapımı kadar zaman alabilmektedir. (M1) "Kentsel dönüşümde daire sahiplerinin şu kadarının onayı gerekir şeklinde bir durumun gerçek hayatta

hiçbir etkisi yok. Kaç daire sahibi olursa olsun bir tanesi onay vermediği zaman inşaata başlayamıyorsunuz. Bazı daire sahipleri nasıl olsa bana mecbur diyerek bu durumdan rant elde edebiliyor (şu kadar para verirsiniz imza atarım vs.). Bu durumda belediyeler aracı rolünü oynayabilir. 2-3 hafta süre verilmesi lazım. Bu durumda olup da 1,5 yıldır bekleyen müteahhit bir arkadaşım var.” (M3) “Kentsel dönüşümde yıkılmasında kamu yararı olan yerlerin yıkımında belediyenin aktif olması ve 6 ay, 1 yıl gibi belirli bir süre verip ‘ya kendiniz müteahhit ile anlaşın yaptırın ya da kendiniz yaptırın’ şeklinde. Bi de mülk sahiplerinden birisi orada değilse ya da yıkıma razı değilse de sürecin sekteye uğramadan devam edebiliyor olması lazım. Burada iş mahkemelik olduğunda süreç tıkanıyor, en az süren yargılama 1,5-2 yıl sürüyor çünkü. Bu şekilde olan birkaç müteahhit arkadaşım var. Yargı sürecinin uzun olması adaletin tesisini zorlaştırmaktadır.”

Kentsel dönüşüm mülk sahipleri tarafından mevcut evlerinin sağlamaştırılmasına ek taleplerinin olduğu bir süreci de kendi içinde barındırmaktadır. (ŞÖ2) “Kentsel dönüşüm meselesinde gömleğin ilk düğmesi yanlış iliklenince devamı da yanlış olmaya başladı diyebiliriz. Nasıl ki eski bir arabamızı değiştirmek için üzerine bir miktar para koyuyorsak eski evimizi yenilerken de bir maliyete katlanmamız gerekiyor ama mülk sahipleri nasıl bir beklenti içerisine girdirildi ise herkes kendi dairesi haricinde başka daire de istemeye başladı. Temel problem beklentinin çok yüksek olması.” (M2) “Kentsel dönüşümde mülk sahiplerinin inanılmaz talepleri oluyor bazen. Kira desteği, taşınma parası haricinde ev yenileme parası talep ettiler. Yeni eve yeni mobilya alması gerekiyormuş, onu da müte-

ahhitten istiyor. Biz ticaret olarak yapıyoruz babamızın hayrına yapmıyoruz. Ama mülk sahipleri bu şekilde düşünmüyorlar.”

Serbest ticaret kurallarının geçerli olduğu ekonomik sistemde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm sürecinde müteahhit ile mülk sahiplerinin belirli noktalarda orta yolu bulabilmeleri her zaman için kolay olmamaktadır. *İşleyişin hızlanması için kamu gücünün süreç içerisinde özellikle aracı pozisyonunda aktif rol alması gerekmektedir.* (M1) “Kentsel dönüşüm sürecinde devletin sürece el atması gerekiyor. Bizi vatandaş ile baş başa bırakıyor. Devletin aracı olması gerekiyor. Diğer taraftan daire sahiplerinin beklentileri de yüksek olduğu için anlaşma zemini bulmak zor oluyor. Örneğin vatandaşın iki dairesi var ama aslında bir idi, sonradan imar affı vs ile kaçak yollarla yaptığı dairesinin de karşılığını istiyor. Kentsel dönüşümde müteahhitler arasındaki haksız rekabetin önlenmesi için devletin rayiç bedel belirlemesi gerekiyor. Bazı firmalar işi alabilmek için daha fazla taahhütte bulunuyor ama işi bitiremiyor, dolayısıyla işi alabilecek müteahhit işi alamadığı için vatandaş da dairelerine zamanında kavuşamadığı için mağdur oluyor. 5 senedir o şekilde duran, yapılamayan çok yer var. Burada devletin bir standart oluşturması birçok mağduriyeti giderir.” (M2) “Kentsel dönüşümde TOKİ’nin aracılık rolünde olması gerekiyor, Emlak Konut ile yaptığı işleri hisse paylaşımı ile yapmasından dolayı kazanma iç güdüsüyle hareket etmektedir. Kentsel dönüşümde devletin aracı rolünde olması gerekiyor. Ayrıca kentsel dönüşümün ada bazlı belirli bir plan doğrultusunda yapılması gerekiyor. Kentsel dönüşüme uğrayacak yerlerde belirli fiyat standardının kamu tarafından be-

lirlenmesi müteahhitler ile mülk sahipleri arasındaki problemleri azaltacaktır.”

Kentsel dönüşüm sürecinde müteahhitlerin yaşadıkları problemin bir diğeri ise bürokratik işlemlerdir. (M1) “Bir müteahhit kentsel dönüşüm sürecine girdiğinde tapular, harçlar, emlak borçları gibi birçok şeyden muaf olması gerekiyor. Kentsel dönüşüm kapsamındaki yerlerde ikamet edenlerden bir kişi üzerine kayıtlı haciz vs var ise oradaki inşaat faaliyetleri duruyor ki bu da bizim iş yapmamızı engelliyor. Belediye bu tür sıkıntılar bitmeden inşaaata başlamanıza izin vermiyor. Kamuda harç muafiyetleri olan yerde İSKİ kendisini ayrı bir yerde konumlandırarak muafiyeti kabul etmiyor.”

Müteahhitlikte İhale Süreci

Kamunun gerçekleştirdiği ihalelerde ihaledeki diğer şartlarla birlikte en düşük fiyatın geçerli olduğu teklif kabul edilmektedir. Bazı yüklenici firmaların kamu ihale işlerini alabilmek için olması gerekenden çok daha düşük düzeylerde teklifler verdikleri ve ihale sürecinin sonunda ise maddi kayba uğramamak için iş yaparken katlanmış oldukları ek maliyetlerin bedellerini talep ettikleri anlaşılmaktadır. (M2) “Özellikle kamu işlerinin alınabilmesi için daha düşük ücretlerle teklifler yapılırken inşaat işi bitiminde şu da vardı, bu da vardı şeklinde ek maliyetler çıkarılmakta bazen. Bazen de ihaleyi alan firmaların çok fazla tecrübesi falan olmayabiliyor. Bu da işin kalitesini etkilemekte doğal olarak.” (İ3) “İhaleyi yapan kurumun maliyet hesabını belirli standartlar üzerinden yapması gerekiyor. İhaleyi almak için maliyetinden düşük teklif veren firmaların tekliflerinin hemen reddedilmesi gerekiyor. Bunu yaptığınız takdirde kaliteden de taviz verilmeyecektir. Bu şekilde davranıldığı zaman o firma

benzer bir ihaleye o şekilde giremeyecektir. Almanya’da kat karşılığı iş yapan bir arkadaşım vardı, projeye uygun iş yapmayan müteahhitlerin ülke genelinde kamu işi almasının çok zor olduğunu ifade etmişti. Kuralların bu şekilde uygulanması gerekiyor”

İhale süreci ile ilgili bir başka husus ise ihale sürelerinin bazı inşaat işlerinde çok kısıtlı bir şekilde belirlenmesi ile ilgilidir. (M2) “Belirli bir sürede işin bitirilmesi gerektiğinden dolayı bazen malzeme temin sürecindeki bürokrasinin azaltılması için kaliteli olmayan ürünler kullanılmakta bazen de yapılan işin ‘açılış programı’ vb. öncesinde işler bitirilmekte ancak sonrasında bazı kısımlar tekrar yapmak zorunda kalınmaktadır. Bu durum kalite düşüklüğü ile birlikte kamu zararına neden olmaktadır.”

İhale sürecinde yaşanan bir diğer problem ise ihalenin yapıldığı dönem ile işin bitirildiği dönem arasındaki finansal dalgalanmalardan dolayı malzeme fiyatlarının artması ve ucuz mal etmek için ürünlerin niteliklerinin düşürülmesidir. (İ1) “Ekonomik dalgalanmalar ihale sürecini olumsuz etkilemektedir. Örneğin yılbaşında ihale yapıldığında demirin fiyatı ile şimdiki fiyatı aynı değil. Hal böyle olunca ihaleyi alan kişi ya da şirket işleri yetiştirebilmek için farklı yerlerde kaliteden ödün vermek zorunda kalabiliyor. Müteahhidin kendi kontrolü dışındaki ekonomik dalgalanmalardan dolayı mağdur olmaması için ihale sürecinde yeniden değerlendirme ya da ücretlerin revizesinin gerçek enflasyon değeri üzerinden yapılması gerekiyor.”

Yerel Yönetimler-İnşaat Sektörü İlişkisi

Küreselleşmeyle birlikte birbirleri ile rekabet halinde olan küresel şehirler de ortaya çık-

maya başlamıştır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra kentlerin özerkliği ile ilgili gelişmeler yaşanmıştır. 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 2560 sayılı İSKİ Kanunu, 3996 sayılı Yap-İşlet-Devret Kanunu, 4046 sayılı Özelleştirme Kanunu ve 4501 sayılı Uluslararası Tahkim Kanunu gibi yasal düzenlemeler merkezi hükümetin küçültülmesine, yerel yönetimler ve özel sektörün güçlendirilmesine imkân sağlayan kanunlardır. Düzenlemelerle birlikte belediyeler bazı alanlarda hizmet üreten yerine hizmet satın alan ve maliyetinin de kentte yaşayanlara mal edildiği bir yapıya dönüşmüş durumda. Yerel yönetimler ihtiyaç olması halinde uluslararası finans kurumlarından kredi desteği alabilmektedir (Karasu, 2009, s. 254).

İnşaat faaliyetleri kapsamında arsa ve konutlar belediyeler için rant alanı olarak değerlendirilebilir. Arsa ve konut sertifikası, TOKİ'nin doğrudan konut üretmesi, 2-B uygulamaları, ıslah imar planları, kamu arsa ve arazilerinin satışı, 2634 sayılı Kanunla getirilen turizm ve kültür merkezi uygulamaları, hem kentsel rantın dağıtımını yeniden organize etmiş hem de konut ve arsa sektörünün tümüyle ticarileşmesine neden olmuştur (Karasu, 2009, s. 254-255).

Bir yerel hizmet birimi olan belediyelerin dar ya da orta geliri olan kişilere yönelik konut üretiminde bulunması beklenirken İBB'ye bağlı KIPTAŞ tarafından inşa edilen lüks villalar, Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından Dikmen Vadisi Projesi gibi uygulamalar bazı konut projelerinin dar ya da orta gelirli gruplara yönelik yapılmadığını göstermektedir (Karasu, 2009, s. 259).

Belediyelerin vatandaşların talebi doğrultusunda ikamet ettikleri binaların sağlamlık

durumunu ölçmeleri önemli bir belediye hizmeti olarak değerlendirilmektedir. (M2) "İstanbul'da belediye ekipleri bina sahiplerine binaların sağlamlık durumunu kontrol etmek için talep olmaksızın incelemelerde bulunmaktalar. Çok güzel bir uygulama."

Yerel yönetim birimleri inşaat yapılacak alanın imar durumu ve ruhsatlandırma sürecinde gerekli incelemeleri yaparak izin vermektedir. Bu süreçte katılımcıların bazılarında göre yerel yönetim birimleri rant elde etmekte bazılarında göre ise bu tür durumların yaşanma ihtimali neredeyse hiç yok. (M1) "Belediyelerin inşaatlara müdahale edip gayri resmi yollarla menfaat temin etmeleri mümkün değil. Böyle bir şey olması durumunda diğer müteahhitler tarafından emsal gösterilebilir çünkü. Yalnız aynı belediye sınırları içerisinde kişinin başka bir arsası varsa o yeri belediyeye yeşil alan olarak tahsis ederek imar transferi yapabilir. Bundan dolayı belki inşaatında küçük çıkıntılar yapabilir." Bir başka katılımcı ise (M3) "Proje sahanız ne kadar büyükse belediyeye yapacağınız bağış miktarı da o kadar büyük olacaktır. İnşaatın ölçek büyüklüğüne göre belediyeye bağış yapılması talep edilmekte. Bağış yapmadığınız takdirde her bir denetim aşamasında zorluklar çıkarılmakta."

Neredeyse her yerel yönetim biriminde iskân işlemleri farklılık göstermektedir. (M1) "İskân konusunda hiçbir belediyenin standardı yok. İstanbul'da 39 ilçe belediyesi var ama her biri iskân konusunda farklı taleplerde bulunuyorlar. Bunun standardının olması lazım. Temel kıstaslar: yapı denetimden olur yazısının alınması, ısı-enerji kimlik belgesi olacak, SGK'ya borcu olmayacak, iş bitirme belgesini alacak, yangın merdiveni için itfaiyeden onay alması gibi hususlar her yerde

geçerli olan kriterler. Bir belediye iskanı almak için vaziyet planı, bağımsız bölüm kat planı istiyor, diğer belediye bunları istemiyor, bir diğeri şantiye şefi mimar olsun diyor, diğeri mühendis olsun istiyor." "Bu durumun sebebinin kanunun yanlış yorumlanmasından mı kaynaklandığını düşünüyorsunuz?" şeklindeki soruya ise (M1) "Belediyelerdeki İmar Müdürlerine göre değişiyor işlemler. Bazen aynı belediyede imar müdürü değişikliğinde de iskân için gerekli şartlar değişiklik gösterebiliyor."

Müteahhit ile yerel yönetim mekanizmalarında yer alanların iletişimleri sınırlı düzeyde olmalıdır. (ŞÖ2) "Sadece müteahhitler daha çok kazanma derdinde değil, vatandaş da benzer durumda. Anadolu'nun bir şehrinde yaşayan bir arkadaşım her plan tadilatında sahibi olduğu arsanın değerinin artışı, belediye meclis üyeleri ile olan sosyal ilişkileri sayesinde, sağlamayı başardı." (ŞÖ1) "Siyasetçiler toplumun aynası gibidir. Toplumdaki bireylerin çoğunluğu kendi sahip oldukları arsa vb. taşınmazlarda emsal artışı talep etmektedir." (ŞÖ1) "Bir başka husus ise meclis onayına sunulan planlarda meclis üyelerinin öncelikle kendi parsellerine bakması, diğer alanları değerlendirmeyi ikinci planda düşünmeleridir. Şehir hayatını yaşanabilir hale getirmede sorumlulukları olan kişilerin sadece bireysel çıkarlarını değil tüm toplumu düşünerek hareket etmeleri gerekmektedir. Meclis üyelerinin davranışlarının bir benzerini müteahhitler de yapabilmektedir. Müteahhitlerin karar mercilerine ulaşamaması gerekir aslında." (MÖ1) "İstisnalar olmakla birlikte yerel yöneticilerden beklenenler halkın bireysel menfaatlerine uygun planların geçirilmesidir. Yaşanabilir şehirler inşa etmek birçok kez ikinci planda kalmaktadır."

Yerel yönetim birimleri inşaat alanlarında oluşturulması gereken otopark alanlarını gereği gibi yerine getirememektedir. (M1, M3) "İnşaat işlerini yapan müteahhidin yaptığı daire sayısı kadar otopark alanı da oluşturması gerekiyor. Müteahhit otopark yapamadığı daire başına ilgili yerel yönetim birimine otopark ödemesi yapmak zorunda. Bunun karşılığında ilgili belediyenin binadaki ikamet eden kişiler için otopark alanları oluşturması gerekmektedir. Ancak pratikteki işleyişe bakıldığında otopark hizmeti için müteahhitlerden ücret alınmakla birlikte karşılığında otopark alanları oluşturulmamaktadır. Bu durum özellikle İstanbul gibi nüfusun yoğun olduğu yerlerde belediyelerin sorumluluklarını gereği gibi yerine getirmemesinden dolayı eleştirilmektedir."

Yerel yönetimlerin tarihi dokuları koruma ve şehir estetiği oluşturma sürecinde sorumlulukları bulunmaktadır. (M1) "Şehir merkezlerine yüksek katlı binalara izin verilmemeli. AVM'lerin kontrolsüz bir şekilde çoğaltılması lazım ki şehir merkezlerinde olmalarına da gerek yok aslında."

İnşaat Sektörü ve Çevre İlişkisi

İnşaat Sektörü-Yeşil Alan İlişkisi

İnşaatlar yapılırken park, bahçe gibi yeşil alanlar ihmal edilmiş durumda. (M1) "Kentlerde inşaatlar yapılırken yeşil alan ve otopark ile ilgili hususlar göz ardı edildi. En önemli sorun otopark ile ilgili. Vatandaşın kısa vadeli menfaatine uygun şekilde çözüm üretilmesinden dolayı otopark sorunu büyüyerek devam ediyor. Otopark ile ilgili müteahhit zorlansa, dairelerin maliyeti artacak, böyle olunca belediyeler bu duruma

göz yumuyor. Yeşil alan ve otopark yılların problemi olduğu için kamulaştırma alanları ile çözülebilecek gibi değil, pratik de değil zaten. Yeni kentsel dönüşüm alanları ile yeni kent imarlarının buna göre yapılması gerekiyor bu saatten sonra. Belki mahallelerde yer alan parkların altları birkaç katlı otopark yapıp üstü yine park olabilir. Daire başına yapılamayan otoparkların paralarını belediyeler müteahhitlerden zaten alıyor ama ortada yeteri kadar otopark yok.” (ŞÖ1) “Yeşil alanları düşürerek iskân alanları oluşturulmaya çalışıyor. Öyle ki bazı durumlarda E-5’in kenarına konutlar inşaa ediliyor.” (M2) “TOKİ’nin konut ihtiyacı için 2000’li yılların başlarında yaptığı inşaat faaliyetleri makul karşıladığım işlerdi ama şimdilerde konut ihtiyacından ziyade sanki birilerine para kazandırmak için işler yapılıyor izlenimi oluşturmaya başladı. Fikirtepe gibi. Birçok mahallede park dahi yok maalesef. İnşaatla sürdürülebilirlik çok düşünülen bir durum değil açıkçası. Apartmanda oturmayı zenginlik belirtisi olarak değerlendiriyoruz. Bu şekilde Batı’nın standartlarını yakaladığımızı düşünüyoruz. Yeşil alanlarla ilgili son yıllarda yapılan en önemli şey Millet Bahçelerinin yapılmasıdır. İyi ki yapılıyor yoksa yeşil alan hiç kalmayacaktı.”

(İ3) “Oturduğumuz yerde yeşil alanlar vardı. Binalar yıkılıp yapıla yapıla yeşil alan neredeyse kalmadı. Rüzgar esmiyor diyoruz, tabi esmeyecek. Gelen güneş enerjisi yukarıdan yansıtıyor, beton kusuyor. Evvelden toprak vardı, şimdi onun eseri kalmadı. Sonra da şehir yaşanmaz diyoruz.” (E1) “Yapılan inşaatların çevre üzerindeki etkisi düşünülüyor. Düşünülmesi için sürecin bakanlık düzeyinde başlatılması gerekiyor.” (MÖ1) “Bir yapı en az 50 yıl yaşıyor. Yapılacak işin zaman faktörü dikkate alınmalıdır. Mevcut yapılar için, ya iyi

ki yapılmış deniliyor ya da ya rüzgarı kesiyor, ya güneşi kesiyor vb. eleştiriler getirilebiliyor. İyi ki yapılmış denilen inşaa yapılar ortaya çıkarmak gerekiyor.”

(İ3) “Yeşil alanların azaltılması ile ilgili durumu ben şuna benzetiyorum. Bizim Türk insanı 60 yaşına kadar para biriktirir, ondan sonra da sağlığını korumak için parasını harcar. Yaşamın imar ve planlama ile başlaması lazım. İnşaat işleri de aynı şekilde imar ve planlara uygun olması gerekir. Kervan yolda düzülür mantığı ile yapıyoruz, sonra yeşil alan oluşturmak için yıkıyoruz. Böyle olmamalı. Uzmanların ve paydaşların dahil olduğu tartışmalarla birlikte planlar oluşturulmalı ve hayata geçirilmeli...”

(İ2) “Yeşil alanlar azaltılmış durumda. Deprem toplanma alanları vardı. Bu alanlar sadece park bahçe olarak değil aynı zamanda ihtiyaç durumunda bireylerin yaşamlarını sürdürebilecekleri altyapıya sahip olacak şekilde tasarlanması gereken yerlerdi. Ama maalesef bazılarının yerine betonarme yapılar yapılmak suretiyle tasfiye edilmeye başlandı. İklim krizi vs. düşünüldüğünde çevre tahribatına yol açabilecek kadar zengin bir ülke değiliz aslında. Kamunun da müteahhitlik firmalarının da buna uygun hareket etmesi gerekir.”

İNŞAAT SEKTÖRÜ-ÇEVRESSEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ

İNŞAAT SEKTÖRÜNÜN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ AÇISINDAN ÇEVRENİN KORUNMASI GEREKMEKTEDİR. On birinci kalkınma planında “İNŞAAT SEKTÖRÜNÜN, nitelikli arz ve talep temelinde kaliteye dayalı rekabet üzerine kurulu, insan odaklı ve çevreyle barışık, tasarım ve teknolojik kabiliyetleri ile Ar-Ge kapasitesi ve katma de-

ğeri yüksek bir yapıya kavuşturulması, yurt dışında ise küresel bir marka haline getirilmesi temel amaçtır” şeklinde inşaat sektörü ile çevre ilişkisinin sağlamaştırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Onbirinci Kalkınma Planı, 2019, s. 132). (MÖ1) “Zaman içerisinde değişen ekonomi-politik şartlara göre plan notlarının revize edilmesi gerekiyor. Bazı yerleşim yerlerinde hala 1980 yıllarının plan notlarına göre yapılar inşa ediliyor.”

İnşaat alanlarında yeşil alanların varlığı kadar yağmur suyu, güneş enerjisi gibi doğal kaynakların kullanılarak kendi kendine yetebilen yapıların oluşturulması da önem taşımaktadır. (M2) “İnşaat sektöründe sürdürülebilirlikte dairelerin güneşten yararlanması, yağmur sularının kullanılabilir olması gibi doğal kaynakların kullanımına önem verilmesi gerekiyor. Son 5-6 yıldır bazı büyük projelerde yapılmaya başlandı. Normal konutlarda kullanılması özellikle maliyeti açısından kolaylıkla yapılabilecek durumda değil. Birkaç rezidans ve AVM’lerde kullanılmak isteniyor şu an. İnsanlar da alacakları dairelerin fiyatlarına odaklandıkları için tüketiciler tarafından böyle bir talep durumu söz konusu olmamakta. Doğanın imkanlarından faydalanılarak inşaat yapıldığında daha az elektrik, daha az su vb. kullanılmakta ama yine de maliyetler daha yüksek bir durumda.”

(M1) “Çevreyi koruyan, çevresel sürdürülebilirliği sağlamanın maliyeti çok fazla. Ayrıca bunların yapılabilmesi için müteahhitlerin eğitilmesi gerekiyor. Çevresel konulara dikkat ettiğini söyleyerek reklam yapan bir firma vardı ama reklamda olduğu gibi olmadı aslında. Özellikle yağmur sularının kullanımı

ile ilgili projeler yapmak istiyorum ama o yağmur suyu için otoparka koymam gereken 100 tonluk depo en az 7-8 araçlık yer kaplamakta. Bunun teşvik edilmesi için kamunun binanın otopark alanı haricindeki yanı başındaki yerin altındaki kısımları tahsis etmeleri bize avantaj sağlayacaktır. Bu şekilde daha uygulanabilir durumda.”

(İ1) “İnşaatlarda çevreye zarar vermeyecek ürünlerin kullanılması kısmına geçemedik henüz. Nerelerde yapıların yapılıp-yapılmayacağı konusunun mücadelesini veriyoruz. Biz sadece kendimizin değil gelecek nesillerin de alanlarını kullanıyoruz. Biz en büyük, en iyi, en gelişmiş gibi ‘en’leri kullanmaya çalışıyoruz. Bu süreçte ‘en insani ve en çevreci’ ifadelerini kullanabilecek duruma gelemedik...” (ŞÖ2) “Çevre konusunda bırakın gelecek nesillerin payını tüketmeyi, biz kendimizi düşünmüyoruz.”

(MÖ1) “Çevreye koruma mantığı ile bakamayız. Çevre bizim içinde onunla birlikte var olduğumuz bir alandır ve onu gözetmeliyiz. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında doğal kaynakların kullanımına özen gösterilmelidir. Yeraltı sularını korumak için özellikle otopark, meydan düzenlemesi gibi alanlarda beton ya da kilit taşı yerine su geçirgenliği olan taşların kullanılması tercih edilebilir.”

(MÖ1) “Fabrika inşaatları için ‘Çevresel Etki Değerlendirme Raporu’ ile birlikte son zamanlarda ‘Sosyal Etki Değerlendirme Raporu’ hazırlanması istenmektedir. Buna ek olarak çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için Etik Değerlendirme Raporu da oluşturulabilir.”

Sonuç ve Değerlendirme

Ticari faaliyetlerde iş ahlakına uygun hareket etmenin temel koşullarından biri bireysel olarak herkesin toplumu bir arada tutan ahlaki kurallara göre davranmasıdır. Kâr getiren ya da kişisel menfaat sağlayan her davranışın doğru olarak kabul edilemeyeceğinin hem çalışanlar hem de işverenler tarafından kabul edilmesi gerekir. İnşaat Mühendisliği Lisans Programındaki dersler incelendiğinde “İnşaat Mühendisliğine Giriş ve Etik”, “Mühendislik Etiği” ve “İş Hukuku” gibi derslerin birçok üniversitenin müfredatında yer aldığı görülmektedir. Öğrencilere lisans düzeyinde bu tür mesleki eğitimlerin verilmesi profesyonel çalışma hayatında bireyleri yönlendirecektir. Bireylerin ahlaki bir bütünlük içerisinde hareket edebilmeleri için mesleki ahlak eğitimine ek olarak toplumsallaşmanın başladığı erken çocukluk yaşlarında, aileden ve ilk eğitim aldığı dönemlerde anaokulu ya da ilkokul öğretmenlerinden ahlaki eğitim almaları önemlidir. İnşaat sektöründe vurgulanması gereken bir diğer husus ise maliyet odaklı yaklaşımın

sektörün tüm temsilcileri (işçiler, müteahhitler, tüketiciler) tarafından hayati derecede ön planda tutulmasıdır. Ticari faaliyetler için yadırganacak bir durum olmamakla birlikte işin kalitesini düşürecek şekilde ürün ya da hizmetin ucuzunun aranıyor olması, bazı durumlarda asgari gereksinimlerin savsaklanarak yerine getirilmesine neden olabilmektedir. İnşaat yapım aşamasında birçok belge ve sertifikalandırma şartları içselleştirilmeden, usulen yerine getirilmektedir. Tüketici ucuz daire ya da hizmet istemekte, müteahhit ucuz malzeme ve iş gücü talep etmektedir.

İnşaat sektöründe iş ahlakı ile ilgili derinlikli bir çalışmanın şu ana kadar yapılmamış olması İnşaat Sektöründe İş Ahlakı Raporu isimli çalışmanın önemini artırmaktadır. Literatür bilgileri ve katılımcı değerlendirmeleri neticesinde sektörde sıklıkla karşılaşılan ve ahlaki olarak uygun olmadığı değerlendirilen hususlar inşaat sektörünün 4 önemli alt başlığı çerçevesinde Tablo 9’da özetlenmiştir.

ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ

- Kurumsallaşma Sorunu
- İş Güvencesi Eksikliği
- İş Gücünde Kalite/Standart Eksikliği
- Kayıt Dışı/Kaçak İstihdamın Yoğunluğu
- İş Kazalarının Çokluğu
- Sendikal Örgütlenme Eksikliği

MÜTEAHHİTLİK UYGULAMALARI

- Kalite Yerine Maliyet Odaklı Düşünme
- Tüketicileri Yanıltma (Malzeme, İskân vb.)
- Denetim Mekanizmasının Yetersizliği
- Sık Sık İmar Barışı Olması
- Mülklerin Değerlerinin Beyan Esaslı Olması
- İnşaatların Zamanında Bitirilememesi

KAMU-İNŞAAT İLİŞKİSİ

- Bazı Yasal Düzenlemelerin Net Olmaması
- Yap-İşlet-Devret Uygulamalarının Döviz ile Yapılması
- Kentsel Dönüşümün Eskinin Yenilenmesi Olarak Düşünülmesi
- Kentsel Dönüşümde Kamunun Rolünün Yetersiz Olması
- İskân vb. İşlerde Uygulama Birlikteliğinin Olmaması

İNŞAAT SEKTÖRÜ-ÇEVRE

- Popülist İmar Aflarının Çevreye Zarar Vermesi
- Dikey Mimarinin Tercih Edilmesi
- Yapıların İnşaatında Sosyal Yaşam Alanlarının Düşünülmemesi
- İmar Planlarının Kısa Vadeli Sık Sık Değiştirilmesi
- Çevresel Sürdürülebilirliğin Teşvik Edilmemesi
- Gelecek Kuşakların Yaşam Alanlarının Tüketilmesi

Tablo 9. İnşaat Sektöründe Yaygın İş Ahlakı Problemleri

Çalışma İlişkileri Açısından Güncel Problemler ve Çözüm Önerileri

- İnşaat sektöründeki temel problemlerden bir tanesi bazı işlerin kurumsallaşma düzeyinin sağlanamayacağı kadar kısa sürmesi ya da çok sayıda küçük firmanın piyasada iş yapıyor olmasıdır. Örneğin bir bina inşaatında kalıp işini bir firma, sıva işini bir başka firma, boya-badana işini diğer firma yapabilmektedir. Neredeyse usta olan herkes resmi ya da gayri resmi bir şekilde kendi firmasını kurmaktadır. Bu durum küçük ölçekli inşaatlarda dahi birden fazla alt işverenin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Alt işverenlik uygulamasının çok sık kullanılması yasal olarak da çok uygun görülmemektedir. Kurumsallaşmanın sağlanabilmesi için *işveren ya da alt işverenlik yapacak firmaların faaliyette bulunduğu inşaat işinin tüm evrelerini (kalıp, sıva, boya-badana vb.) yapacak şekilde oluşturulması gerekmektedir.*
- İnşaat sektöründe faaliyette bulunan firmaların çoğunluğu iş güvencesi için geçerli olan 30 çalışandan daha az kişiyi istihdam etmektedir. Bu durum geçimini inşaat sektöründe çalışarak sağlamaya çalışanların haklı bir sebep olmaksızın işten çıkarılması halinde iş güvencesi ile ilgili çalışanı koruyucu düzenlemelerden mahrum kalmalarına neden olmaktadır. Ayrıca inşaat işlerinin her birinin farklı alt yükleniciler tarafından yapılması durumunda en az 6 aylık kıdem süresinin sağlanması şartının yerine getirilmesi de zorlaşmaktadır. Bu durumda *kanunun iş güvencesi ile ilgili maddesinde en az 6 aylık çalışma süresi yerine işin bitirilme süresinin kendisi dikkate alınarak inşaat sektörüne özgü bir düzenleme yapılmalıdır.*
- İnşaat sektöründe çalışmak çoğu kişi tarafından tercih edilmemektedir. Genellikle başka işlerde kariyer yapmayı düşünüp de başarısız olanların ya da değişik sebeplerle işten ayrılanların son tercihi olarak çalışmaya başladığı inşaat işlerinde usta olarak çalışan kişilerle ilgili belirli standartların oluşturulması gerekmektedir. Birçok inşaat işinde yapılan işlerdeki standart eksikliği ya da tutarsızlığı o işi yapan kişilerin çırak ve kalfalık sürecinde edindikleri tecrübelerle ilgilidir. Bazı durumlarda işi yeni yapmaya başlayan kişiler kısa süre sonra kendilerini usta olarak tanıtabilmektedirler. *İnşaat kalitesini doğrudan etkileyecek durumların ortadan kaldırılması için inşaat sektöründe çalışanların belirli standartlar çerçevesinde sertifikalandırılması gerekmektedir.*
- İstihdam edilen tekniker, mühendis ve mimar gibi vasıflı personelin sadece yapım projesinde imza atan personel konumunda olmaması, inşaat faaliyetlerinin usulüne uygun bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini kontrol eden bir yapıda bulunmaları gerekir. Kanuni olarak yapılması gerekenlerin usulüne uygun bir şekilde yapılmaması alışkanlığının terk edilmesi gerekmektedir. *Mevcut durumdaki teknik personelin aynı anda birden fazla projede sorumluluk almasını sağlayan yasal düzenlemenin değiştirilmesi gerekmektedir.*
- Kayıt dışı istihdam ulusal düzeyde ülkenin genel ekonomik durumunu olumsuz etkilemektedir. Kayıt dışı çalışmanın en yüksek olduğu ikinci sektör olan inşaat sektöründe kayıtlı olarak çalışanların çoğunun SGK primlerinin almış oldukları maaşları üzerinden değil asgari ücret baz alınarak ödenmesi, çalışanların inşaat işleri yerine

asgari ücret ile çalışabilecekleri başka işleri tercih etmelerine neden olmaktadır. Bu durum çalışırken de emeklilik döneminde de çalışanları mağdur etmektedir. *İlgili paydaşlar tarafından bilinen kayıt dışı çalışma, çalışanların özlük haklarını koruyucu şekilde denetlenmeli ve bu şekilde uygulamaya devam eden müteahhitlerin ihalelere girişlerine sınırlamalar getirilmelidir.*

- Kayıt dışı kaçak, göçmen işçilerin çalıştırılması hem işlerin niteliğini düşürmekte hem de çalışabilecek durumda olan kişilerin istihdam sürecine dâhil olmalarını engellemektedir. Türk vatandaşları tarafından inşaat işlerinin tercih edilmediği iddia edilse de kaçak işçilerle ilgili hiçbir resmi kayıt işleminin olmaması ve daha düşük ücretlerle çalıştırılması temel insan haklarına uymadığı gibi iş ahlakı açısından da önemli bir eksikliklerdir. *Yabancı uyruklu da olsa Türk vatandaşları da olsa çalışma koşullarının çalışanlar için temel haklardan yoksun bırakılmaması için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın şikâyet hattının (ALO 170) aktif bir şekilde çalışması gerekmektedir.*
- İnşaat sektörü yapısı itibarıyla ağır çalışma koşullarına sahiptir. Fiziki güç gerektiren, yapım aşamasında birçok iş kazası riski barındıran ve son yıllarda çalışabilecek durumda olduğu halde birçok kişi tarafından tercih edilmeyen bir sektör konumunda olmaya başlamıştır. Bununla birlikte emeklilik yaşı düzenlemesi gibi hususlarda yıpranma payı ve benzeri uygulamalar kapsamında değerlendirilmemektedir. *İnşaat sektöründe emeklilik yaşı Madencilik sektöründe olduğu gibi daha erken yaşlarda olabilecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.*
- İnsan kaynakları seçme ve yerleştirme sürecinde başta iş kazaları olmak üzere ger-

çekleşen birçok olumsuz durumun ortadan kaldırılabilmesi için profesyonel istihdam uzmanlarının sürece dâhil olmaları gerekmektedir. Bu durum işe girişte 'hemşehricilik, nepotizm' gibi iş kalitesini olumsuz etkileyecek kişilerin değil, sorumluluk sahibi, liyakatli kişilerin istihdamını sağlayacaktır. Buna ek olarak en çok iş kazasının olduğu sektörlerden bir tanesi olan inşaat sektöründe iş güvenliği tedbirlerinin yasal cezai sorumlulukları 'çalışanları koruyucu' ilkesi ile sadece işverenlere yüklenmemelidir. *İşverenlerin kendi sorumluluklarını yerine getirmeleri halinde çalışanların da kendilerine aktarılan iş güvenliği tedbirlerine uygun hareket etmelerini sağlayıcı cezai yaptırımların geçerli olması gerekmektedir.*

- İş güvenliği açısından riskli olan inşaat sektöründe İş Güvenliği Uzmanı olarak istihdam edilen kişilerin yaptığı denetimlerdeki eksiklikleri işverenler yerine getirmek zordur. Bu durumda işveren tarafından istihdam edilen İş Güvenliği Uzmanı ile işveren arasındaki ilişkinin zarar görmesi ya da işveren tarafından gerekli eksikliklerin giderilmemesi gibi durumların ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. *Çıkar çatışması yaşanmaması için İş Güvenliği Uzmanları'nın Bağımsız Yapı Denetim Firmalarına benzer şekilde bağımsız bir statüde oluşturulması gerekmektedir.*
- Çalışanların örgütlü hareket etmeleri ekonomik olarak daha güçlü konumda olan işveren karşısında özlük haklarını koruyabilmeleri açısından önemlidir. İnşaat firmalarının küçük ölçekli olmaları ve çok sayıda taşeron firmanın bulunması sendikalaşmanın önündeki dolaylı engellerden bazılarıdır. Birçok zorluğa rağmen sendikalaşma gerçekleştirilmiş olsa bile yargıya intikal eden

uyuşmazlıklarda 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda belirtilen sürelerle uygun hareket edilmemesi ve mahkeme sürecinin bazen inşaat işinin bitmesinden önce sonlandırılmaması sendikal örgütlenmeyi olumsuz etkilemektedir. *İnşaat sektöründe dava sürelerinin çalışanların özlük haklarını koruyucu olacak şekilde iyileştirilmesi veya hızlı karar alınabilmesi için arabuluculuk sisteminin aktif bir şekilde kullanılmasının teşvik edilmesi gerekmektedir.*

Müteahhitlik Uygulamaları Açısından Güncel Problemler ve Çözüm Önerileri

- İnşaat sektöründe nitelikli çalışan kadar nitelikli müteahhit ihtiyacı da bulunmaktadır. Türkiye'de sermayesi olan birçok kişi doğrudan inşaat işinde yetişmemiş olsa da yatırım amaçlı olarak inşaat faaliyetlerine başlayabilmektedir. *İnşaat sektöründe kalite bilincinin oluşabilmesi için işveren konumundaki müteahhitlerin de belirli sertifika ve belgelendirme işlemlerini usulüne uygun bir şekilde yerine getirmesi gerekmektedir.*
- İnşaat sektöründe alt işveren uygulaması sıklıkla kullanılmaktadır. Alt işveren, asıl işverenin kendi uzmanlık alanı olmayan alanlarda satın aldığı hizmetlerden oluşmaktadır. Asıl müteahhit işi yaptırırken birçok müteahhit ile ağırlıklı olarak daha ucuz mal etme kaygısıyla alt işverenler birlikte çalışmaktadır. Birden fazla alt işverenin olması işin standardını sağlayamadığı gibi çalışanların sendikalaşma, iş güvencesi vb. özlük haklarını kullanmalarını da engelleyebilmektedir. *Alt işverenlik uygulamasına kolaylıkla başvurulabilmesini önlemek amacıyla belirli standartların getirilmesi gerekmektedir.*
- Müteahhitlerin yaşadıkları problemlerden birisi de online yapılabilecek bazı bürokratik işlemleri yüz yüze gerçekleştirmek zorunda kalmalarıdır. Yıkımına karar verilen yapıların su, elektrik, doğalgaz aboneliklerinin sonlandırılması gibi. *Zaman kavramının öneminin her geçen gün artmaya başladığı günümüzde inşaat işlerinin birçoğunun ilgili kurum ve kuruluşlarla online yürütülebilmesi için gerekli altyapı çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Böylece bağış vb. adı altında gerçekleştirilecek suiistimallerin de önüne geçilecektir.*
- Müteahhitlerin bazıları inşaatın başlangıcında belirlenmiş olan projelerin dışında bir iş çıkarmaktadır. Projeye uygunluk durumunun sürekli olarak denetlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte *müteahhitlerin de dış denetim mekanizmasına ihtiyaç duymaksızın inşaatlarını projelere uygun bir şekilde yürütmeleri ve sonlandırmaları için hem finansal açıdan hem de işlerin işleyişi açısından İç Denetim Sistemlerini oluşturmaları gerekmektedir.*
- İnşaat başlangıcında taahhüt edilen malzemeler ile inşaatla kullanılan malzemeler arasındaki farklılıkların önceki yıllara göre azaldığı değerlendirilmektedir. İş ahlakına uygun davranışlar göstermek isteyen müteahhitlerin tüketiciyi yanıltıcı davranışlar içerisinde bulunmaması gerekmektedir. *Yapı inşaatlarında tüketicileri yanıltıcı davranışlara getirilen cezai müeyyideler aktif bir şekilde uygulanmalıdır.*
- İnşaatlarla ilgili pratikte karşılaşılan bir diğer iyileştirilmesi gereken alan ise yapıların gerçek değeri ile tapu değeri arasındaki farklılıklardır. Bazen daha az vergi ödemek için bu tür yanıltıcı davranışlar içerisine girilirken bazen de müteahhit firmanın yapmış

olduğu inşaat işine göre tüketicinin kullanacağı banka kredisinin limiti ile alakalı nedenden dolayı gerçek değerinden farklı bir miktar belirlenmektedir. Banka kredisi kullanma durumu söz konusu olduğunda ilgili finans kurumu kâğıt üzerinde yazılı olan miktara göre değil uzman (exper) tarafından belirlenen değer üzerinden hesaplama yapmaktadır. Var olan bir durumun farklı şekilde gösterilmesi sadece muhatap olan kişiyi yanıltmamakta bu davranışı yapan kişiyi de kandırmaktadır. Dolayısıyla kayıt dışılığa neden olan *mülklerin gerçek değerinin Tapu Daireleri ya da Yerel Yönetimler tarafından 'Değer Belirleme' yöntemi ile belirlenmesi ve buna göre resmi olarak kayıt altına alınması gerekmektedir.*

- Müteahhit firmaların yapmış olduğu işler bir havuz sistemine kayıtlı bağımsız yapı denetim firmaları tarafından denetlenmektedir. İstanbul gibi büyük şehirlerde inşaat alanı ile yapı denetim firması arasındaki mesafelerin uzun olması durumunda denetim işinin öncesine göre daha düşük seviyede yapıldığı ile ilgili iddialar dile getirilmektedir. Havuz sisteminin yapı denetim firması ile denetlenecek inşaatın ölçek büyüklüğü arasında ilişki kurmaması, rastgele seçilmesi (Çok az çalışanı olan yapı denetim firmasının gökdelen inşaatını denetlemesi gibi) bir başka eksiklik olarak değerlendirilebilir. *İstanbul gibi büyük şehirlerde yapı denetim firmaları ölçek büyüklüklerine göre sınıflandırılabilir ve denetim sahası Anadolu, Avrupa gibi iki bölge şeklinde düzenlenebilir. Mevcut durum bu şekilde iyileştirilebileceği gibi genellikle banka kredisi kullanılarak yapılan inşaat işlerinin denetim işinin de bazı ülkelerde olduğu gibi bankalar tarafından yapılması sağlanabilir.* Böylelikle hem yapı

denetim firması ile müteahhit arasındaki ikili ilişki oluşması engellenmiş olur hem de inşaat işinin yapılması için kredi sağlayan bankanın denetim işini de sunması ile projenin uygulanabilirliği daha objektif hale gelmiş olur.

Kamu İnşaat Sektörü İlişkisi Bağlamında Güncel Problemler ve Çözüm Önerileri

- İmar planları ve yapı projelerine uygun olmayan yapıların inşa edilmesine neden olan unsurlardan bir tanesi kaçak yapı ile ilgili belirli cezai müeyyidenin göze alınarak içselleştirilmesi, diğeri de belirli süre sonra imar affı gibi uygulamaların hayata geçirileceği beklentisinin olmasıdır. Herhangi bir yerleşim yerinin sürdürülebilirliği açısından uzun dönemli imar planlarının yapılması ile birlikte plana sadık kalınarak uygulanması gerekmektedir. İmar planlarına uygun olmayan inşaatların yapılması ve imar affı gibi uygulamalarda kamu otoritesinin popülist politikalarının etkisi olduğu açıktır. Bu durumda bir anlamda çeşitli maliyetlere katlanılarak imar planları ve yapı projelerine uygun iş yapan müteahhitler cezalandırılmakta, kaçak yapıları inşa edenler ise ödüllendirilmektedir. Oysa sosyal fayda açısından yapılması gereken, uygun olan davranışların ödüllendirilmesidir. *Gelişmekte olan ülke konumundan gelişmiş ülke konumuna geçilmek isteniyorsa kamu otoritelerinin imar affı gibi popülist politikalarından uzak durmaları gerekmektedir.*
- Ekonomik sistemde neoliberal bir yaklaşım benimsenmiş olsa da sosyal devlet olmanın gerekliliklerinin de göz ardı edilmemesi gerekir. İnşaat sektöründe çalışanların özlük haklarının korunması ve

iyileştirilmesi ekonomik olarak güçlü konumda bulunan işverenlerin inisiyatifine bırakılmamalıdır. *Kamu otoritesinin inşaat sektöründe çalışanların bireysel ve toplu iş hukuku alanındaki kazanımlarını koruyucu mekanizmaları oluşturması gerekmektedir. Ayrıca tüketicilerin de mağdur olmasını engelleyici, onların kandırılmasına neden olabilecek uygulamaları önleyici sistemlerin geliştirilmesi gerekmektedir.*

- Kamu-inşaat sektörü ilişkisinde sosyal konut alanlarının yapılması önemli bir konu olarak dikkat çekmektedir. 2000'li yıllar sonrası ciddi şekilde konut yapımına ağırlık veren TOKİ'nin zarar etmemek koşuluyla sosyal konut olarak değerlendirilebilecek daha ucuz konut üretim sürecini hızlandırması gerekmektedir. *Hem kira tutarının yüksek olması hem de kültürel olarak ev sahibi olmanın önemli bir anlayış olarak değerlendirildiği ülkemizde bireylerin konut ihtiyacının sağlanmasına yönelik mevcut çalışmalar çeşitlendirilerek yerine getirilmelidir.*
- Kamu otoritesinin gerçekleştirdiği büyük yatırım projeleri ve Yap-İşlet-Devret Modeli inşaat yatırımlarının gelecek dönemin ihtiyaçlarına karşılık verecek şekilde yapılması önemlidir. Bu kapsamda son yıllarda gerçekleştirilen her bir proje önemli olarak değerlendirilirken *projelerin maliyetlendirme ve bunun vatandaşlara yansıtılmasına daha fazla özen gösterilmesi gerekmektedir. Özellikle otoyol ve köprü ücretlerinin daha makul seviyelerde belirlenmesi gerekmektedir.*
- Kamu kurumları tarafından özel sektöre yaptırılan inşaat işlerinin teklif veren firma tarafından daha düşük bir bedelle satın alınması ama işin bitiriliş aşamasında

bazı ek maliyetler ortaya çıkarması gibi sadece düşük ücret odaklı bir ihale sürecinin belirli özellikleri de içine alabilecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerekir. Bir diğer husus ise ihale ile belirli bir sürede tamamlanması gereken projelerin normal vaktinden daha hızlı yapılması, işin kaliteli bir şekilde yapılamamasına ve o proje için sonradan gerçekleştirilen tadilat işlerinin ihalenin toplam bedelinden daha yüksek olmasına neden olmaktadır. *Kamu kaynaklarının verimli kullanılması için var olan denetim mekanizmasının sadece proje bitiş sürecinde değil işin birçok aşamasında daha sıkı çalışması gerekmektedir.*

- Kentsel dönüşüm özellikle deprem tehlikesi ile kamuoyunun gündemine girmiş, olumlu ve olumsuz birçok tecrübe yaşanmıştır. Kentsel dönüşüm sürecinde kamunun işin içerisinde aracı ya da garantör rollerinde yer alması gerekmektedir. Mülk sahipleri var olan gayrimenkullerini korumak ve daha iyisine sahip olmak, müteahhitler de ticari bir faaliyet olarak değerlendirmelerinden dolayı kâr elde etmek istemektedirler. *Müteahhitler ile mülk sahipleri arasında uzlaşma sağlayıcı bir mekanizma olarak kamu otoritesinin aktif bir şekilde yer alması gerekmektedir.*
- Kentsel dönüşüm projeleri mülk sahipleri için bir zorunlu tercih haline getirilmemelidir. İkamet edilen alanın kültürel özelliklerinin korunması ile birlikte özellikle büyük kentsel dönüşüm alanlarının site olarak tasarlanması neticesinde orada ikamet edenlerin hayat şartlarını zorlaştıracak yeni maliyetler ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak sadece yol ve kaldırım düzenlemesi ile çarpık kentleşme önlenememekte, silüet ve temiz hava sirkülasyonunun da sağ-

lanması gerekmektedir. *Kentsel dönüşüm uygulamaları sadece ömrünü tamamlamış yapıların yenilenmesi olarak değerlendirilmemeli her detayı ile birlikte insanların ihtiyaçlarını karşılayan yeni bir kent hayatını da kendi içinde barındırmalıdır.*

- Bir kamu kurumu olan yerel yönetimlerin inşaat sektörü ile ilişkisinin kişisel ya da kurumsal menfaat temin etmekten ziyade gerekli denetimlerle birlikte sosyal faydanın sağlanması yönünde olmalıdır. Ayrıca özellikle büyükşehirlerde problem olmaya başlayan otopark sorunu ile ilgili müteahhitlerden otopark yapılamayan daire sayısı kadar otopark ücreti almalarının karşılığı olarak gerekli otoparkları temin etmesi gerekmektedir.
- Yerel yönetim birimleri özerk yapıda kurgulanmıştır. Dolayısıyla iş yapma yöntemlerinde farklılık olabilir. Yapılan görüşmelerde iskân işlemlerinin neredeyse her yerel yönetim biriminde farklı prosedüre göre uygulandığı anlaşılmaktadır. Özerk olmakla birlikte aynı zamanda bir kamu kurumu olan yerel yönetimlerdeki inşaat faaliyetlerinde rant vb. olumsuz durumların ortadan kaldırılması için uygulama birliğini sağlayacak düzenleme yapılması gerekmektedir.

İnşaat Sektörü-Çevre İlişkisi Bağlamında Güncel Problemler ve Çözüm Önerileri

- İnşaat sektöründeki temel problemlerden bir tanesi mevcut planlamalara uygun hareket edilmemesidir. Kent merkezi için oluşturulmuş imar planları anlık çözümlerle ya da rant sağlamak amacıyla değiştirilebilmektedir. Yapılmış olan uzun vadeli imar planlarına kamu kurumları dâhil tüm kesimlerin uygun hareket etmesini sağlayıcı yasal düzenlemelerin sağlanması gerekmektedir.

- Özellikle konut inşaatları kent merkezlerinde daha çok yapılmaktadır. Yaşam alanlarının artırılması için dikey mimari yerine yatay mimarinin tercih edilmesi gerekir. Sadece yüksek bina inşa etmenin refah seviyesi gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşma hususunda hiçbir katkısının olmadığı günümüzde, ikamet edilen konutların da toplumun kültürüne uygun şekilde tasarlanması gerekmektedir. *Yüksek binalar yerine yaşam alanlarının toplumun kültürel özellikleri ile uyumlu olacak şekilde tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir.*
- Kendi kendine yetebilen binaların inşaatlarının teşvik edilmesi önem taşımaktadır. Yüksek maliyetlerden dolayı tercih edilmeyen yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının vergi indirimi vb. araçlarla teşvik edici bir sistemin oluşturulması gerekmektedir. *Enerji savaşlarının yaşandığı günümüzde su, elektrik gibi kendi ihtiyacını karşılayabilen bina inşaatlarının yapılması çevre temizliği ve enerji tasarrufu açısından da önemlidir.*
- Mevcut durumda çevre dostu yapıların inşa edilmesi müteahhitlerin maliyetlerini artırmakta olup bu da nihai tüketicilere yansımaktadır. Maliyet odaklı değerlendirildiğinde bu yapılar ilk sırada tercih edilmemektedir. *Çevresel sürdürülebilirlik açısından çevre dostu yapıların tüketiciler açısından da tercih edilebilmesi için teşvik edici araçların geliştirilmesi gerekmektedir.*
- En az maliyetle kâr maksimizasyonunun sağlanmaya çalışıldığı inşaat sektöründe çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için Çevresel Etki Değerlendirme Raporu'na ek olarak Etik Değerlendirme Raporu'nun oluşturulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Adiloğlu, B. (2006). *İnşaat taahhüt işletmelerinde muhasebe kayıtları, birim maliyetleme ve bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Akıllı, H. (2013). Kamu hizmeti imtiyazından yap işlet devret yöntemine: Yasal serüven, *Sayıştay Dergisi*, 89, 91-114.
- Akyiğit, E. (2007). *Türk iş hukukunda iş güvencesi*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Ataman, G. (2001). *İşletme yönetimi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Ay, Ü., Kılıç, K.C. ve Biçer, M. (2009). İlaç ve sigorta sektörlerinde çalışan satış elemanlarının iş davranışlarının örgütsel etik iklim ile ilişkisi üzerine bir çalışma, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 57-71.
- Başar, M. (2003). Proje finansmanında tartışılan bir model: Yap işlet devret, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 43-54.
- Başlevent, C. (2016). İnşaat sektörü istihdamındaki temel örüntüler: Kayıtdışılık nasıl azaltılabilir?, *Ekonomi-tek*, (5)2, 35-60.
- Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanun. (1994). *T.C. Resmi Gazete* (21959, 13/6/1994).
- Beyster, J.R. (1998). Ahlakı ve girişimciliği pekiştirmek. G. Bulut (Çev.). R. H. Rosen (Ed.), *İnsan yönetimi içinde* (ss. 318-328). İstanbul: MESS Yayınları.
- Bikun, R.İ. (2004). *İş ahlakı*, Ahmet Yaşar (Çev.). İstanbul: İGİAD Yayınları.
- Bilim, A. ve Çelik, N. (2018), Türkiye'deki inşaat sektöründe meydana gelen iş kazalarının genel değerlendirilmesi, *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 725-731.
- Cradden, C. (2013). Bugünü değiştirmek için geçmiş anlamak: Sosyal uzlaşma, kurumsal toplum kurumu ve endüstriyel ilişkilerin geleceği, M. Serrano, E. Xhafa ve M. Fichter (Ed.), *Sendikalar ve küresel kriz içinde* (ss. 47-59), Ankara: Efil Yayınevi.
- Çakır, S. (2011). Türkiye'de göç, kentleşme/gecekondu sorunu ve üretilen politikalar, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 209-222.
- Çevikbaş, R. (2006). Yönetimde etik ve yozlaşma, *Kırkkale Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20(1), 265-289.
- Durkheim, E. (2010). *Ahlak eğitimi* (2. Baskı). O. Adanır (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Durucasu, H. ve Elif A. (2015). Yap işlet devret (YİD) modeli, tarafları, önemli sözleşme unsurları ve belirsizlikleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12, 296-313.
- Dündar, T. (2010). *Sağlık çalışanlarının yıldırımaya maruz kalmalarında hastane etik iklimi ile sosyo-demografik özelliklerinin rolü: Bolu ili hastanelerinde bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- EBSO. (2010). *İnşaat sektör raporu*, İzmir.
- Erdoğan, H. (2010). Belediye yatırımlarının finansmanında yap-işlet-devret alternatifi: Antalya Sarısu mesire alanı örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 471-486.
- Gunduz, M., ve Önder, O. (2013). Corruption and internal fraud in the Turkish construction industry, *Science and Engineering Ethics*, 19(2), 505-528.
- Gurcanlı, G. E., Mahcicek, S. B., Serpel, E., ve Attia, S. (2021). Factors affecting productivity of technical personnel in Turkish construction industry: A field study. *Arabian Journal for Science and Engineering*, 46, 11339-11353.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI
Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- Gül, Z. B. ve Çakaloğlu, M. (2017). İnşaat sektörünün dinamikleri: Türkiye için 2000-2014 girdi-çıkıktı analizi, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 36, 130-155.
- Güneş, H. (1990). *Türkiye'de inşaat sektörünün yapısı ve İstanbul müteahhitlerinin sorunları*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Gürbüz, S. ve Dikmenli, O. (2009). Örgütsel açıdan yol-suzluk: Kavramsal yönü, özelliği, işletme çevresi, örgütsel davranış ve örgüt mimarisi bağlamında bir inceleme, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 219-237.
- Gürol, Y. (2005). *Örgüt teorisi olarak kurumsallaşma*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Ho, C. M. F. (2011). Ethics management for the construction industry: A review of ethical decision-making literature, *Engineering, Construction and Architectural Management*, 18(5), 516-537.
- İlhan, S. (2005). İş ahlakı: Kuramsal bir yaklaşım, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 258-275.
- Karasu, M. A. (2009). Devletin değişim sürecinde belediyelerin konut politikalarında farklılaşan rolü, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(3), 245-264.
- Kazaz, A., Serdar U. ve Turgut A. (2016, Kasım). *Türk inşaat sektöründe iş kazaları ve nedenleri üzerine bir araştırma*, 4. Proje ve Yapım Yönetimi Kongresi, Eskişehir.
- Kazaz, A., ve Ulubeyli, S. (2009). Strategic management practices in Turkish construction firms, *Journal of Management in Engineering*, 25(4), 185-194.
- KGM. (t.y.). *Tarihçe*. 12.09.2021 tarihinde <https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Kurumsal/Tarihce.aspx> adresinden erişildi.
- Kılıç, C., Kılıncı Savrul B., Topkaya, Ö. ve Özekicioğlu, H. (2013). Küresel finansal krizin Türkiye'nin inşaat sektörü üzerindeki etkileri, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(3), 95-104.
- Kılıç, F. (2014). *Kat karşılığı inşaat sözleşmelerinde süre aşımı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Kınran, Ş.B. (2006). *İş ahlakı ve etik değerlerin Türk işletmeciliğindeki yeri* (Yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Koç, E., Kaya, K. ve Şenel, M. C. (2017). Türkiye'de inşaat sanayi sektörünün gelişimi-temel inşaat sanayi göstergeleri, *Neşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 643-660.
- Komşuoğlu Yılmaz, N. (2018). *Teoride ve uygulamada gayrimenkul finansmanı*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Koray, M. (2005). *Sosyal politika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kučerová, R., Dania, T., Skýpalová, R., ve Blašková, V. (2018). Construction industry in the Czech Republic: The level of involvement in corporate social responsibility. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 66(2), 531-541.
- Mason, J. (2009). Ethics in the construction industry: The prospects for a single professional code, *International Journal of Law in the Built Environment*, 1(3), 194-204.
- Miller, P. ve Mulvey, C. (1992). Trade unions, collective voice and fringe benefits, *Economic Record*, 68(2), 125-141.
- Müngen, U., ve Güranlı, G. E. (2005). Fatal traffic accidents in the Turkish construction industry, *Safety Science*, 43(5-6), 299-322.
- Öcal, E., Oral, E. L., ve Erdis, E. (2006). Crisis management in Turkish construction industry, *Building and Environment*, 41(11), 1498-1503.
- Öcal, M. E., Oral, E. L., Erdis, E., ve Vural, G. (2007). Industry financial ratios - Application of factor analysis in Turkish construction industry, *Building and Environment*, 42(1), 385-392.
- Özer, K. (2012). Yap-işlet-devret modeli ve Türkiye uygulamaları, *Ziraat Mühendisliği*, 358, 30-35.
- Özgener, Ş. (2004). *İş ahlakının temelleri*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Özlük, S. (2021). *Girişimciler için inşaat ve müteahhitlik*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özorhon, B. (2012). *Türkiye'de inşaat sektörü ve dünyadaki yeri*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Piketty, T. (2015). *The economics of inequality*. Arthur Goldhammer. (Çev.). London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Pontusson, J. (2013). Unionization, inequality and redistribution, *British Journal of Industrial Relations*, 51(4), 797-825.
- Robbins, S.P. (2000). *Managing today*, New Jersey: Prentice Hall.
- Ruhi, C. ve Ruhi, A. C. (2018). *Kentsel dönüşüm rehberi ve imar barışı uygulaması*, Ankara: Seçkin Yayınları.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI
Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- Sütçü, N. (2021). *Uygulama ve teoride tüm yönleri ile kat karşılığı inşaat yapım sözleşmesi (El Kitabı)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şenel, D. (2019). İnşaat sektöründe kayıt dışı istihdamın incelenmesi: Denizli ili örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(23), 66-83.
- Şenlik, M. (2018). *İnşaat muhasebesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019), *Kamu-özel işbirliği raporu 2018*, Ankara.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *Onbirinci kalkınma planı (2019-2023)*, Ankara.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2015). *Ulusal istihdam stratejisi (2014-2023)*.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018)*, Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *Kamu özel işbirliği raporu 2018*. Sektörler ve
- Tierney, E.P. (1997). *İş ahlakı*. Günhan Günay (Çev.). İstanbul: Rota Yayınları.
- TOKİ. (2018). *Konut üretim raporu*. 10.09.2021 tarihinde <https://www.toki.gov.tr/faaliyet-ozeti> adresinden erişildi.
- Topdemir, B. ve Azaltun M. (2019). Yap-işlet-devret ile yapılan havalimanı yatırımları üzerine bir değerlendirme, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ağustos 2019 Özel Sayı, 54-33.
- Torlak, Ö., Özdemir, Ş. ve Erdemir, E. (2018). *Türkiye iş ahlakı araştırması* (Rapor No:5), İstanbul: İGİAD Yayınları.
- Tunç, C. (2020). *Konut piyasası, finansmanı ve göstergeleri*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- TÜİK. (2020). İstatistiklerle aile. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251>
- TÜİK. (2020). İşgücü istatistikleri. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Labour-Force-Statistics-2020-37484>
- TÜİK. (2021). *Yapı izin istatistikleri*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yapi-Izin-Istatistikleri-Ocak-Eylul,-2021-37463>
- TÜİK. (2021). *Yıllık gayrisafi yurt içi hasıla*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2020-37184>
- Uçar, F. (2007). *İnsan kaynakları uygulamalarının iş ahlakı kapsamında incelenmesi: Kamu ve özel hastanelerin sağlık personeline yönelik bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Usta, A. (2011). Kuramdan uygulamaya kamu yönetiminde etik ve ahlak, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 39-49.
- Uzunkaya, M. (2013). *Uluslararası rekabet edebilirlik çerçevesinde Türk inşaat sektörünün yapısal analizi*, Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Ünlüöner, K. ve Atınç, O. (2003). Otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin ahlak sorumluluklarını yerine getirebilmesinde eğitim düzeyinin önemi üzerine bir araştırma, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 91-112.
- Woos, P.B. (1983). Union organizing: Costs and benefits, *ILR Review*, 36(4), 576-591.
- Yakupoglu, M. M. (1997). *Ahlak ve şiddet*, Ankara: Göçebe Yayınları.
- Yardımcıoğlu, M., ve A. R. Doğrul (2011). Gayrimenkul alım satım işlemlerinde vergi kayıp ve kaçığı, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 27-56.
- Yıldız, A. (2007). *Kobiler'de iş ahlakı: Adapazarı örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ AHLAKI

Farklı Boyutlarıyla Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

İnşaat sektörü birçok iktisadi yapı ile ilişkili olması nedeniyle ülke ekonomileri açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Gayrimenkullerin uzun ömürlü olmaları beklentisi, planlama aşamalarının vizyoner bir şekilde oluşturulmasını ve usulüne uygun bir şekilde pratiğe geçirilmesini gerektirmektedir. İnşaat sektöründe iş ahlakı kavramı, tüm aktörler tarafından uyulması gereken davranışları ön plana çıkarmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de inşaat sektörü; çalışma ilişkileri, müteahhitlik uygulamaları, kamu-inşaat sektörü ve inşaat sektörü-çevre ilişkileri açısından değerlendirilmiştir. İnşaat sektöründe önemli bir yeri olan emek üzerinden rekabet üstünlüğü sağlama kaygısının güdülmesi; müteahhitlerin asgari standartları sağlama yerine birçok aşamada maliyet odaklı davranmayı önceliklendirmeleri; kamu otoriteleri tarafından yerine getirilmesi gereken denetim mekanizmalarının bazı durumlarda aksaması ve sadece günümüzü değil geleceğimizi de etkileyecek çevresel sürdürülebilirliğin sağlanamaması gibi durumlar, inşaat sektöründe yaşanan önemli eksiklikler olarak dikkat çekmektedir. İş ahlakı açısından problemlili görülen unsurların iyileştirilmesi sadece inşaat sektörünü değil; ilişkili olduğu diğer sektörleri de olumlu düzeyde etkileyecektir. Ayrıca konut ve diğer yapıların barınma ve ticari işlevlerinin yanında, estetik kaygısı taşıyan ve vücut bulduğu toplumun değerlerini yansıtan bir anlayışla oluşturulması da önem arz etmektedir.

Topçular Mah. Maltepe Cad. Axis İstanbul Ofis B-2 Blok Kat: 4 No: 73-74 Eyüp, İstanbul

T: +90 212 544 96 00 | M: info@igiad.org.tr | W: .igiad.org.tr